

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SEZEN SAADET AKSU

OSMANLI DÖNEMİNDE TAŞRADA MÜZECİLİK HAREKETLERİ

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SEZEN SAADET AKSU

OSMANLI DÖNEMİNDE TAŞRADA MÜZECİLİK HAREKETLERİ

Danışman

Prof. Dr. YILDIRAY ÖZBEK

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Sezen Saadet AKSU 'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	:Doç. Dr. Lokman TAY	(İmza)
Üye (Danışman)	:Prof. Dr. Yıldırım ÖZBEK	(İmza)
Üye	:Doç. Dr. Ayşe BUDAK	(İmza)

Tez Başlığı: OSMANLI DÖNEMİNDE TAŞRADA MÜZECİLİK HAREKETLERİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 07/07/2023

Mezuniyet Tarihi : 17/08/2023

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Osmanlı Döneminde Taşrada Müzecilik Hareketleri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

SEZEN SAADET AKSU

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

28 / 07 / 2023

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Sezen Saadet AKSU
Öğrenci Numarası	202052047006
Anabilim Dalı	Sanat Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Yıldray ÖZBEK
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Osmanlı Döneminde Taşrada Müzecilik Hareketleri
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	Alıntılar hariç:2138013817 Alıntılar dahil:2138013530
Rapor Tarihi	28.07.2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %4 Alıntılar dahil: %4
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 98 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yıldray ÖZBEK İmza	

İÇİNDEKİLER

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	ii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'DA ESKİ ESER KAVRAMI VE MÜZE-İ HÜMAYUN'UN KURULUŞU

1.1.OSMANLI DEVLETİNDE ESKİ ESER KAVRAMI	4
1.2.TANZİMAT SONRASI İDARİ REFORMLARLA MÜZE-İ HÜMAYUN'UN MAARİF-İ UMUMİYYE NEZARETİ'NE BAĞLANMASI.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİNDE TAŞRADA MÜZECİLİK HAREKETLERİ

2.1.SELANİK MÜZESİ	25
2.2.KONYA MÜZESİ	28
2.2.1. Müzenin İnşa Süreci.....	28
2.2.2.Müzenin Plan Özellikleri	31
2.3.YANYA MÜZESİ	48
2.4.BERGAMA MÜZESİ.....	51
2.5.SİVAS MÜZESİ.....	52
2.6.BURSA MÜZESİ	54
2.6.1.Müzenin İnşa Süreci.....	54
2.6.2.Müzenin Plan Özellikleri	57
2.7.KUDÜS MÜZESİ.....	62
2.8.ANKARA MÜZESİ	64
2.9.ANTALYA MÜZESİ	68
2.10.OSMANLI DÖNEMİNDE TAŞRADA FAHRİ MÜZE MEMURLARI	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

3.1.MÜZECİLİK HAREKETLERİNİN BAŞLAMASI.....	74
3.2.MÜZE AMACIYLA KULLANILAN YAPILAR	75
3.3.TAŞRADA OLUŞTURULAN MÜZELER.....	77
3.4. TAŞRADA MÜZECİLİK İÇİN YAPILAN GÖREVLENDİRİLMELER.....	81
SONUÇ	84
KAYNAKÇA.....	86
ÖZGEÇMİŞ	93

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1.1- Aya İrini Kilisesi Avlusunda Bulunan Eski Eserlere Ait Bir Görsel	5
Fotoğraf 1.2- 19.Yüzyılda Çinili Köşk'e Ait Bir Fotoğraf.....	10
Fotoğraf 1.3- Çinili Köşk'e Ait Bir Başka Fotoğraf.....	10
Fotoğraf 1.4- İstanbul Ayasofya'dan Getirilen Sütun Tamburu	13
Fotoğraf 1.5- Tralles'ten Getirilen Komedi Maskeli Aktör Heykelciği	14
Fotoğraf 1.6- Girit'ten Getirilen Nemf Heykelciği	14
Fotoğraf 1.7- Midilli'den Getirilen Artemis Heykelciği	15
Fotoğraf 1.8- Trablusgarp'tan Getirilen Çelenkli Küçük Bir Lahit.....	15
Fotoğraf 1.9- Kyzikos'tan Getirilen Pantikapeion Vatandaşının Onuruna Bir Stel.....	16
Fotoğraf 1.10- Erdek'ten Serapis Büstü	16
Fotoğraf 1.11- Kyzikos'tan İmparatorluk Kültü Rahibi Heykeli	17
Fotoğraf 1.12- 7 Numarada Bergama'dan Kapı Üstü, 8 Numarada Çanakkale'den Çifte Karyatid, 10 Numarada Ödemiş'ten Ammias'ın Mezar Steli, 11 Numarada İstanbul'dan Arslan Heykeli.....	18
Fotoğraf 1.13- Kıbrıs'tan Tanrı Bes Heykeli.....	18
Fotoğraf 1.14- İzmir'den Anıtsal Tanrıça Başı	19
Fotoğraf 1.15- Selanik'ten Manta, Paramonos, Torkos Mezar Steli	19
Fotoğraf 1.16- Gazze'den Anıtsal Zeus Heykeli	20
Fotoğraf 1.17- Müze Hane-i Umumi	21
Fotoğraf 1.18- Müze-i Hümayun'a Ait Bir Başka Görsel	22
Fotoğraf 1.19- Müze Galerisi Örneği	22
Fotoğraf 1.20- Müze Galerisi İçin Bir Başka Örnek	23
Fotoğraf 1.21- Müze-i Hümayun Müdürü Osman Hamdi Bey	23
Fotoğraf 2.1- Selanik Mektebi İdadisi	26
Fotoğraf 2.2- Müze olması planlanan Beyaz Kule	27
Fotoğraf 2.3- Beyaz Kule'nin Günümüzdeki Hali	27
Fotoğraf 2.4- Konya Valisi Ferit Paşa	28
Fotoğraf 2.5- Kadri Efendi Bedesteni.....	29
Fotoğraf 2.6- Eski bedestende yer alan eserler.....	30
Fotoğraf 2.7- Konya Mektebi İdadi Kurbunda Tesis Olunan Müze Şubesi.....	32
Fotoğraf 2.8- Konya Mektebi İdadi Mülkiyesinin Yan Tarafından Manzarası ve Ahiren İlave Olunan Devair	33
Fotoğraf 2.9- Konya Müzesi Bahçesinden Bir Görünüş	33
Fotoğraf 2.10- Konya Müzesi'nin İlk Yapısına Ait Giriş Kapısı	34
Fotoğraf 2.11- Konya Müzesi'nde Sergilenecek Bir Minber	34
Fotoğraf 2.12- Konya Müzesi'ne ait 1899 Tarihli Kitabe	35
Fotoğraf 2.13- 1924 yılında Konya Müzesi'ne Eklenen Bir Ek Binaya Ait Kitabe.....	35
Fotoğraf 2.14- Konya Müzesi'nin Dış Cephesine Ait Bir Görsel	36
Fotoğraf 2.15- Konya Müzesi'nin Restore Edilmeden Önceki Haline Ait Bir Görsel.....	36
Fotoğraf 2.16- Konya Müzesi'nin Giriş Cephesine Ait Bir Görsel.....	37
Fotoğraf 2.17- Konya Müzesi içeriden görünüş	37
Fotoğraf 2.18- Konya Müzesi'ne ait bir görsel	38
Fotoğraf 2.19- Konya Müzesi'nde bulunan Aşıl Lahdi.....	38

Fotoğraf 2.20- Konya surlarında yer alan eski eserlere ait bir görsel	39
Fotoğraf 2.21- Konya Sultani Mektebindeki Müze Yolu.....	39
Fotoğraf 2.22- Mektebi Sultanideki Müzenin Dahili	40
Fotoğraf 2.23- Konya Müzesi Giriş Kapısı	40
Fotoğraf 2.24- Konya Mektebi İdadisi Müzesinde Romalılardan Kalma Bir Lahit.....	41
Fotoğraf 2.25- Souvenir de Constantinople Albümünden Konya'daki Eski Eserlere Ait Bir Görsel	41
Fotoğraf 2.26- Souvenir de Constantinople Albümünden Konya'daki Eski Eserlere Ait Kabartma Örnekleri	42
Fotoğraf 2.27- Souvenir de Constantinople Albümünden Konya'daki Eski Eserlere Ait Bir Görsel	42
Fotoğraf 2.28- Souvenir de Constantinople Albümünden Konya'daki Eski Eserlere Ait Bir Görsel	43
Fotoğraf 2.29- Souvenir de Constantinople Albümünden Konya'daki Eski Eserlere Ait Bir Büst Örneği.....	43
Fotoğraf 2.30 1899 Tarihinde İnşa Edilen Konya Müzesi'nin İlk Binasına Ait Kitabe.....	44
Fotoğraf 2.31- Konya Müzesi'nin 1924 Tarihli İkinci Binasına Ait Kitabe	44
Fotoğraf 2.32- Konya Müzesi Planı	45
Fotoğraf 2.33- Konya Müzesi İçeriden Görünüş	45
Fotoğraf 2.34- Konya Müzesi'nin Günümüzdeki Sergi Salonu	46
Fotoğraf 2.35- Restore Edilmeden Öncesi	46
Fotoğraf 2.36- Konya Müzesi'nin Restore Edildikten Sonra Günümüzdeki Hali	47
Fotoğraf 2.37- Yan Cepheden Görünüş.....	47
Fotoğraf 2.38- Müzede Sergilenen Eserlere Ait Görseller	48
Fotoğraf 2.39- Sergi Salonuna Ait Bir Başka Görsel	48
Fotoğraf 2.40- Yanya Vilayetinde çıkarılan eski eserlere ait çizimler	50
Fotoğraf 2.41- Bursa Müzesi Giriş Cephesi	57
Fotoğraf 2.42- Bursa Müzesi'ne ait Kitabe	58
Fotoğraf 2.43- Bursa Müzesi'nde bulunan camekanlı dolaplardan görüntü	59
Fotoğraf 2.44- 1929 senesinde Bursa Müzesi	60
Fotoğraf 2.45- Bursa İdadi Mektebi Ana Binası	61
Fotoğraf 2.46-Bursa İdadi Mektebi Avlusundan Görünüş	61
Fotoğraf 2.47- Günümüzde Bursa Anadolu Erkek Lisesi Olarak Bilinen Bursa İdadi Mektebi'nin Kuzey Cephesi	62
Fotoğraf 2.48- Kudüs Mekteb-i İdadi Alt Kat Planı.....	63
Fotoğraf 2.49- Kudüs Mekteb-i İdadi Üst Kat Planı	63
Fotoğraf 2.50- Taş Eserlerin Muhafaza Edildiği Augustus Mabedi.....	65
Fotoğraf 2.51- Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne Ait Eski Bir Fotoğraf.....	66
Fotoğraf 2.52- Anadolu Medeniyetleri Müzesi Üstten Görünüş	66
Fotoğraf 2.53- Müzenin Girişi.....	67
Fotoğraf 2.54- Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin Günümüzdeki Giriş Cephesi	67
Fotoğraf 2.55- Anadolu Medeniyetleri Müzesi İç Mekandan Görünüş	68
Fotoğraf 2.56- Antalya'da Müze Amacıyla Kullanılan Alaaddin Cami	69
Fotoğraf 2.57- 1937 Yılından İtibaren Antalya'da Müze Amacıyla Kullanılan Yivli Minare Cami	70
Fotoğraf 2.58- Maarif Salnamesinde Bulunan “Vilayet-i Şahanede Bulunan Müze-i hümayun Fahri Memurları” Olarak Belirtilmiş Liste	73

ÖZ

Osmanlı Devleti 1846 yılından itibaren resmi olarak müzecilik hareketlerine başlamıştır. Bu hareket aslında Batılı devletlerin yağmacı hareketlerine karşı bir önlem olarak başlamıştır. Devamında daha kurumsal bir işleyiş kazanmış ve ülkenin dört bir yanına yayılmıştır.

İlk olarak Aya İrini Kilisesi, Fethi Ahmet Paşa tarafından müzeye dönüştürülmüştür. Bu sürecin devamında Osmanlı toplumu da eski eser konusunda bilinçlenmeye başlamıştır. Ülkenin her bölgesinden başkent İstanbul'a eski eserler muhafaza edilmesi için gönderilmiştir. Ülke toprakları eski eser açısından o kadar zengindi ki Aya İrini Kilisesi kısa süre sonra yetersiz gelmeye başlamıştı. Bu sebeple daha geniş bir alan olan Çinili Köşk'e geçilmiştir. Devamında burada da ek binalar yapılarak eserlerin hem sergilenmesi hem de korunması için mekanlar elde ediliyordu.

Ülkede eski eserlerin başlangıçta gönderileceği tek yer başkentti. Fakat hem müze binalarının yetersizliği hem de ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar bu durumu zamanla güçleştirmeye başlamıştı. Çünkü eski eserlerin başkente nakledilmesi oldukça masraflı bir işti. Ama bütün bu sorunlara rağmen de eserlerin korunması gerekiyordu. İşte bu sebeple ülkenin başkent haricindeki taşra olarak anılan bölgelerinde de müze yapıları oluşmaya başladı. Konya, Bursa, Selanik, Kudüs, Sivas, Antalya, Ankara, Yanya ve Bergama'da eski eserlerin korunması için bilhassa idadi binalarının uygun bir bölümü kullanılmaya ve müze şubesi olarak anılmaya başlandı.

Müzecilik kavramı oluşurken bu alanla ilgili de görevlendirmeler ortaya çıkmıştır. Eski eserlerin hem korunması hem de muhafaza edilecek alana gönderilmesi için “fahri müze memuru” statüsünde bireyler atanmaya başladı. Bu kişiler genellikle devlet tarafından bu alanda güvenilirlik kazanmış kişilerden seçilmiştir. Eğitim veya müzecilik alanıyla ilgili bilgi sahibi olma şartı aranmamıştır.

19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başlarını kapsayan dönemde yaşanan müze ve eski eserlerle ilgili hareketlilikler çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir. Başlıca kaynak olarak Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler kullanılmıştır. Arşiv belgelerinin yanı sıra güncel kaynaklar da incelenmiştir. Gerekli çıkarımlar güncel kaynaklar ve arşiv belgelerinden elde edilen bilgilerle yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, müze, taşra, eski eser

ABSTRACT

MUSEOLOGY MOVEMENTS IN THE PROVINCE DURING THE OTTOMAN PERIOD

The Ottoman Empire officially started museum activities since 1846. This movement actually started as a precaution against the predatory movements of the Western states. Later on, it gained a more institutional function and spread all over the country.

First of all, Hagia Eirene Church was converted into a museum by Fethi Ahmet Pasha. In the continuation of this process, the Ottoman society began to become conscious of the ancient artifact. Ancient artifacts were sent from all parts of the country to the capital, Istanbul, to be preserved. The land of the country was so rich in ancient artifacts that the Hagia Irene Church soon became inadequate. For this reason, it was moved to the Tiled Kiosk, which is a larger area. Later, additional buildings were built here, creating spaces for both the exhibition and protection of the works.

The only place in the country to initially send antiquities was the capital. However, both the inadequacy of the museum buildings and the economic conditions of the country made this situation difficult over time. Because the transfer of ancient artifacts to the capital was a very costly business. But despite all these problems, the artifacts had to be preserved. For this reason, museum structures began to form in the regions of the country called the provinces, except for the capital. In Konya, Bursa, Thessaloniki, Jerusalem, Sivas, Antalya, Ankara, Yanya and Bergama, a suitable part of the high school buildings began to be used and referred to as a museum branch, especially for the protection of ancient artifacts.

While the concept of museology was being formed, assignments related to this field emerged. Individuals with the status of "honorary museum officer" began to be appointed both for the protection of ancient artifacts and for sending them to the area to be preserved. These people are generally chosen by the government from people who have gained credibility in this field. There is no requirement to have knowledge about education or museology.

The main subject of the study is the movements related to museums and ancient artifacts in the period covering the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. The documents in the Presidency Ottoman Archive were used as the main source. In addition to archival documents, current sources were also examined. Necessary inferences were made with the information obtained from current sources and archive documents.

Keywords: Ottoman Empire, museum, country, antiquities

TEŞEKKÜR

Tez çalışma sürecimin en başından itibaren gerek konu seçimim gerek kaynak incelemesinde tüm bilgi ve desteğini esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Yıldırar Özbek'e;

Eğitimim boyunca maddi manevi desteklerini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan kıymetli aileme;

Çalışmalarına her konuda yardımcı olan arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım...

GİRİŞ

Konunun Tanımı ve Amacı: Osmanlı Devleti yüzyıllar sürececek bir hakimiyete imza atmış, uzun soluklu bir devlet olmuştur. Tarih sahnesinde bu kadar uzun süre kalabilen bir devletin elbette inişli çıkışlı zamanları da olmuştur. 1846 yılında Fethi Ahmet Paşa'nın Aya İrini Kilisesi'ni müze şubesine dönüştürmesinin ardından Osmanlı Devleti'nde resmi müzecilik hareketleri başlamıştır.(Çal,2009: 317) Fakat eski eserlerin yurtdışına yasadışı yollarla çıkışı hala devam etmekteydi. Bunun için de gerekli nizamnameler belirli aralıklarla ve daha gelişmiş olarak yayınlanmıştır.

Gittikçe bilinçlenen Osmanlı toplumunda eski eserlerin artık yerel muhafaza alanları oluşmaya başlamıştır. Başkentte başlayan eserlerin müze adı altında toplanması durumu taşra bölgelerinde de aynı etkiyle devam etmiştir. Yapılan araştırmada 19. ve 20. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin taşra bölgelerindeki müzecilik adımları incelenmiştir.

Güncel kaynaklar ele alındığında taşra müzeciliğine ait iki adet araştırma bulunmaktadır. Bu taşra bölgeleri Konya ve Bursa'dır. Bu yapıların ayrı ayrı ele alınıp taşra müzeciliği amacıyla değil de bölgesel araştırmalar amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. Taşra müzeciliğini tek bir örnek üzerinden açıklamamanın mümkün olmadığı düşüncesiyle detaylı ve karşılaştırmalı bir incelemenin gerekli olduğu kanısına varılmıştır. Bu incelemeler sırasında birçok bölge için net bilgilere yer verilmediği görülmüştür. Bu belirsizliğin ancak dönem kaynaklarından edinilen bilgiler doğrultusunda giderileceği düşünülmektedir. Bu incelemeler yapılmıştır. Bu sayede hem taşra müzeciliğinin derlemesi yapılmış hem de dönem kaynaklarının doğrultusunda yeni bir kronoloji oluşturulmuştur.

Genel anlamda müze yapılarını ele alan eserlerde ise birçok bölgenin savaş vb. durumlardan ötürü müze yapısı oluşturulmadığından bahsedilmiştir. Bu bölgelerde aslında önemli adımların atıldığı dönem kaynakları vasıtasıyla gösterilmek istenmiştir. Ayrıca bu çalışmayla dönem kaynaklarının önemi de ortaya koyulmuştur. Birçok sorunun yanıtına o dönem yazılmış kaynakların doğru incelenmesiyle cevap verebileceği de görülmüştür.

Konunun Sınırları: Araştırmada Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu bütün taşra bölgeleri ele alınmamıştır. Güncel kaynaklar ve arşiv belgelerinin karşılaştırmaları olarak incelemesi yapılmıştır. Daha sonra buradan elde edilen bilgiler doğrultusunda iki kaynakta da ele alınan taşra bölgeleri incelenmiştir. Bu iki kaynakta da belirtilen Konya, Bursa, Selanik, Sivas, Bergama, Yanya, Antalya, Ankara ve Kudüs bölgeleri müze şubesi kurulması açısından tez çalışmasında ele alınmıştır. Kudüs, Bergama, Yanya, Antalya bölgeleri hem müze yapıları

hem de müzeciliğin ortaya çıkmasının ardından oluşturulan fahri müze memuru görevi açısından önemlidir. Bu bölgelerin haricinde Musul, İstanköy, Karahisar, Sayda, Biga, Midilli, Diyarbakır ve Bağdat fahri müze memurları hakkında bilgi vermesi açısından tezde yer verilmiştir. Genel hatlarıyla hem müzecilik hem de müze memurları hakkındaki araştırmada Osmanlı Devleti'ne ait 17 taşra bölgesi ele alınmıştır.

Bahsi geçen bölgelerden Konya ve Bursa'da resmi açılışı yapılmış ve bilhassa eski eser muhafazası amacıyla inşa edilmiş iki müze binasına ulaşılmıştır. Konya müzesi yeniden inşa edilerek günümüze ulaşması açısından önemlidir. Bursa da ise bu durum belirsizliğini korumaktadır.

İncelemeler sırasında müze oluşumları hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Ancak hem başkentte hem de taşrada bulunan müzelerde tasnifleme ve sergileme işlemlerinin nasıl yapıldığını içeren kayıtlar bulunmamaktadır.

Konunun Araştırma Yöntemi: Müzeciliğin tarihsel serüveni incelenerek Osmanlı Dönemine kadar olan süreçleri araştırılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda tezin birinci bölümü oluşturulmuştur. Tezin birinci bölümünde ek bilgi vermesi açısından Maarif Nezareti hakkında bilgiler de eklenmiştir. Çoğunlukla idadi mektepleri bünyesinde toplanan müzelerin “neden bu yapılar tercih edildi?” sorusuna cevap vermesi amacıyla bu başlığa yer verilmiştir.

İkinci bölümde tezin asıl konusu olan taşra müzeciliği ele alınmıştır. Müze bilincinin gelişmesinin ardından başkent dışına taşan müzecilik hareketleri Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan bilgilere göre derlenmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde “müze” anahtar kelimesiyle araştırmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda konuyla örtüşen 47 belge elde edilmiştir. Bu 47 belge günümüz Türkçesine çevrilerek tercümesi yapılmıştır. 47 belgede geçen konular ağırlıklı olarak “müze şubesi” ve “fahri müze memuru” konularını içermektedir. Belgeler bu iki ana başlık altında sınıflandırılarak öncelikli olarak müze şubeleri incelenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda müze yapılarını içeren bölgeler kronolojik olarak sıralanmıştır.

Günümüze ulaştığı bilinen tek yapı olan Konya Müzesi'nin güncel fotoğrafları ve yapının planı Konya İl Eğitim Tarihi Müzesi ile iletişime geçilerek elde edilmiştir.

Konunun Başlıca Kaynakları: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi araştırmalarının yanı sıra güncel kaynaklarda incelenmiştir. Bunların arasında Hüseyin Muşmal'ın “*Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası Konya Vilayeti Örneği*”¹ Konya Müzesi hakkında bilgiler vermesi açısından önemlidir.

¹ Muşmal, 2009

İsmail Yaşayanlar'ın “Devlet Arkeoloji Ve Asar-ı Atika: Bir Vilayet Müzeciliği Örneği Olarak Müze-i Hümayun Bursa Şubesi”² başlıklı çalışması Bursa Müzesi hakkında incelemelerin yer aldığı bir eserdir.

Zainab Bahrani, Zeynep Çelik, Edhem Eldem'in editörlüğünde hazırlanmış “Osmanlı İmparatorluğunda Arkeolojinin Öyküsü 1753-1914”³ adlı eser Osmanlı Döneminde yapılan kazı çalışmaları ve eski eserlerin durumu hakkında bilgi vermesi açısından önemli bir kolektif çalışmadır.

Zeynep Çelik'in “Asar-ı Atika”⁴ eseri 19.yüzyılda ortaya çıkan eski eserlerin devlet tarafından sahiplenme olgusunu ele alması açısından detaylı bilgilere yer vermiştir.

Wendy Shaw'ın “Osmanlı Müzeciliği”⁵ adlı kitabı Osmanlı müzeciliğinin gelişimini ele alırken taşra müzeleri hakkında da kısa bilgiler barındırmaktadır.

Halit Çal'ın “Osmanlı Devletinde Asar-ı Atika Nizamnameleri”⁶ ve “Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Müzeler”⁷ adlı eserleri Osmanlı Devleti’ndeki eski eser kanunları ve Türkiye’deki müzeleri incelemesi açısından önemli çalışmalar olup, tezin ilk bölümündeki değerlendirilen kaynaklardandır.

Güncel kaynaklar ve arşiv belgeleriyle sentezlenen bilgiler doğrultusunda tezdeki veriler elde edilmiştir. Bu kaynaklara ek olarak Maarif Salnameleri, Vilayet Salnameleri ve o döneme ait dergi ve gazete haberleri de araştırma sürecinde yararlanılan dönem kaynaklarındandır.

² Yaşayanlar, 2018

³ Bahrani vd., 2022

⁴ Çelik ,2016

⁵ Shaw ,2004

⁶ Çal ,1997

⁷ Çal ,2009

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'DA ESKİ ESER KAVRAMI VE MÜZE-İ HÜMAYUN'UN KURULUŞU

1.1.Osmanlı Devletinde Eski Eser Kavramı

Osmanlı Devleti son üç asrında çağa ayak uydurmak ve toplumdaki sorunları aşmak amacıyla birçok alanda yenilikler yapmaya başlamıştır. Bu yenilikler ıslahat olarak adlandırılmıştır. Aslında 19.yüzyıl öncesinde özellikle Köprülü Ailesi'nin öne çıktığı 17.yüzyıl ıslahatları gerilemeyi durdurmak için değil eski gücü yerine getirme amacıyla

olmuştur. Fakat 19.yüzyılda Osmanlı Devleti, bilim ve teknik gibi birçok alanda Batı'dan geri kaldığını düşünmüş ve eski gücü kaybetmenin nedenini de buna bağlamıştır. Bu aşamada Tanzimat ve Islahat Fermanları çıkarılmıştır. (Karabulut, 2016: 51). Çıkarılan fermanlarla Batı üstünlüğü kabul edilmiştir. Batılılaşma etkisiyle de birçok yenilik Osmanlı hayatına girmeye başlamıştır. Bunlardan biri de eski eser kavramı ve müzeciliktir.

Müzecilik kavramının Batı'da oluşum süreçleri incelendiğinde ilk göze çarpan Nadire Kabineleridir. 15.yüzyılda ortaya çıkan bu kabineler dönemin aristokratları, bilim adamları ve zengin tüccarlar tarafından oluşturulmuştur. Kabinelerde dünyanın farklı yerlerinden getirilen eski eserler bir mekanda toplanır ve bazen de sınıflandırılırdı. Nadire kabinelerine girecek eserlerin efsanevi yönleri olması, bazen de ürkütücü bir anıya tanıklık etmiş olması ve kabinelere de adını verdiği gibi nadir olması beklenirdi. Bu kabineler 16. ve 17.yüzyıla gelindiğinde gelişim göstererek imparatorların erklerinin sembolü olmuştur. (Aydın, 2017:185). Bu sembollerle imparatorluk koleksiyonları oluşturulmuştur. Floransa'daki sanat için önemli adımlar atan Medici ailesi tarafından inşa edilen Uffuzi Galerisi'de bu dönemler arasında yapılmıştır. Ofis amacıyla oluşturulan bu yapı zamanla önemli sanat eserlerinin bulunduğu bir galeriye dönüşmüştür.([UFFİZİ MÜZESİ – Rönesans Mimarisi \(wordpress.com\)](http://uffizi.muzesi.com) Erişim Tarihi: 12.07.2023). 18.yüzyılda modernizm etkisiyle bu koleksiyonlar halka açılmıştır. (Aydın,2017:186) 19.yüzyılda sömürgeciliğin yaygınlaşmasıyla Yunanistan, Mısır, Osmanlı, Hindistan gibi bölgelerden getirtilen eski eserler Avrupa'da açılmış olan müzelerde sergilenmiştir. Bu yüzyılda tarih müzesi kavramı ortaya çıkmıştır. Kurumsallaşan müzeler, oluşturulan koleksiyonlara göre farklı isimlerle anılmaya başlanmıştır. Ayrıca Batı Avrupa'daki ülkeler kendi sanatlarını, teknolojiyle birleştirerek o dönem yaygınlaşan sergilerde göstermiştir.

Müzecilik hareketi 19.yüzyılda Avrupa ile sınırlı kalmamıştır. Yayılan ulusçuluk fikriyle her toplum kendi tarihini merak ederek araştırmaya başlamış ve bu tarihlerini antik

dönem medeniyetlerine dayandırmaya çalışmışlardır. 1823-1830 yıllarında açılan, Prusya Kraliyet ailesinin koleksiyonlarını sergilemek için yapılan Altes Müzesi, 1872 yılında açılan New York Metropolitan Müzesi bu yüzyılda ortaya çıkan önemli müzelerdendir⁸. Batılıların eski eser ilgisinin Osmanlı topraklarına kayışının ilk adımları Mısır'da atılmıştır. 17.yüzyılda başlayan bu adımlar, Osmanlı topraklarında uzun yıllar sürecek müzecilik hareketlerinin de sebebi olmuştur (Gerçek, 1999:19).

Osmanlı Devleti'nin ilk müzecilik adımı olarak 1726-1740 tarihleri öne çıkmaktadır. Fakat bu tarihlerden önce de muhafaza düşüncesiyle bazı eski eserlerin de depolandığı belirtilmektedir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet, Bizans devri eserlerini, savaşıardan elde edilen silahları ve Hristiyanlık için kutsal sayılan bazı eserleri Güngörmez Kilisesi'nde saklanmıştır. Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in İslam dini açısından kutsal olan emanetlerin Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilmesini sağlaması da bunlara örnek olarak verilebilir. Hatta 1720-1746 yıllarında olduğu gibi Güngörmez Kilisesi'nde muhafaza edilen eserler Aya İrini Kilisesi'ne taşınmıştır. (Fotoğraf 1.1) (Çal, 2009:317) 1846 yılına gelince de Aya İrini Kilisesi Fethi Ahmet Paşa tarafından onarılarak Darü'l Esliha olmuştur. 1846 yılında burayı iki bölüme ayırır ve birine Darü'l Asar-ı Atika, diğerine Darü'l Esliha adını vermiştir. Araştırmaların çoğu Osmanlı müzeciliğinin tarihini 1846 olarak vermektedir. Bunun nedeni müzeye kayıtlı ilk eserin 1850 tarihine ait olmasıdır. (Çal,2009: 317)

Fotoğraf 1.1Aya İrini Kilisesi Avlusunda Bulunan Eski Eserlere Ait Bir Görsel (Shaw, 2022:364)

İlk müze kurulmadan önceki ortama bakıldığında 19.yüzyıla kadar toplumun belirli bir bilinçte olmadığı düşünülmektedir. Avrupalı devletler eski eser bulmak için Osmanlı

⁸ <https://okuryazarim.com/muzeciligin-tarihsel-gelisimi/?ysclid=ijzh1cuup5183654818> (Erişim Tarihi:12.07.2023)

topraklarında izinsiz bir şekilde kazı çalışmaları gerçekleştirirken, bu olaya Osmanlı halkıda tanıklık etmekteydi. Fakat Osmanlı toplumu, Avrupalı devletlerin ne amaçla bu işlemleri gerçekleştirdikleri konusunda bir fikre sahip değillerdi. Bu durum elbette eserleri kendi ülkelerine götürmek isteyen Avrupalı devletlerin lehine bir durumdu. Kaynaklarda Osmanlı toplumunda eski esere karşı ilginin ancak I.Abdülaziz döneminin başlarında görülmeye başlandığından bahsedilmektedir. (Madran, 1985: 513)

Müzeciliği başlatan olay 1845 tarihinde Sultan Abdülmecid'in Yalova'ya bir gezi düzenlemesiyle olmuştur. Bu gezi sırasında Roma Dönemi'ne ait bazı taşlar görmüştür. Bu taşların İstanbul'a nakledilmesini istemiştir (Ayhan, 2011:15). Burada adı geçen Fethi Ahmet Paşa Viyana ve Paris'te elçilik yapmıştır. O dönem Fransa'da yazarlık ve devlet adamlığı yapmış Alphonse de Lamartine, Fethi Ahmet Paşa için *"her bakımdan bir Avrupalı'ya benzeyen genç ve zarif Osmanlı diplomatı"* olarak bahsetmektedir. (Eyice, 1985:1596-1603) 1801 yılında dünyaya gelen Fethi Paşa, Kolağalığı, padişah yaverliği, çuhadarlık gibi birçok görevde yer almıştır (Bayram, 2023:8). Paşa'nın elçilik yaptığı Viyana ve Paris'teki müzeleri gezmeye şansı olmuştur. Osmanlı Devleti'ndeki müze düzenlemelerini de burada gördüğü müzelerden etkilenecek yaptığı düşünülmektedir (Ayhan, 2011:15). Bu çalışmaların ardından müzeye Müzehane-i Amire adı verilerek Osmanlı Devleti içinde bilinçli olarak müzecilik hareketleri başlamıştır (Özkan, 2019:38).

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'nde taşradaki müzecilik çalışmalarıyla ilgili en erken tarihli yazışma 1273 (1857) yılına aittir. Bu yazışmada Bursa'da yer alan bir bedestende bir oda içerisinde muhafaza edilmiş Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına ait olduğu düşünülen asar-ı atikaların bir pusula içerisine konularak Dersaadet'e gönderilmesi istenmektedir (BOA.İ.DH.362-23940). Bu kayda göre müzecilik hareketlerinin ilk yıllarından itibaren eserlerin muhafaza edilmesinin devlet tarafından önemsendiği görülmektedir.

Eski eser bilinci oluşmaya başlayan Osmanlı Devleti daha önce de belirtilen Avrupalı devletlerin eski eserleri bulmak amacıyla Yunanistan, Mısır, Osmanlı topraklarına yönelmiş olmasından rahatsızlık duymaya başlamıştır. Bunu engellemek amacıyla da nizamnameler yayınlamıştır. Bu nizamnamelerden en önemlisi ve erken tarihli olanı 14 Şubat 1869 tarihinde yayınlanan "1869 Nizamnamesi"dir. Bu nizamname dönemin resmi gazetesi Takvim-i Vekayi de yayınlanmıştır (Ekim,2016-2017:61). Nizamname asar-ı atika olarak adlandırılan tarihi eserlerin korunması amacıyla resmi bir adım atılması amacıyla oluşturulmuştur (Edhem, 2022:270). Hazırlanan nizamname 7 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde vurgulanan konuların ilki kazılar sonucunda ortaya çıkan eski eserlerin yurtdışına çıkarılmasının yasaklanmasıdır. Buna göre eserler yurt içinde serbestçe satılabilir fakat yurtdışına

ıkarılamazdı. Bu maddede istisna tutulan durumlar da yer almaktadır. Eski eserler arasında yer alan sikkeler yurtdışına çıkarılması konusunda yasaklara tabii değildi. Ayrıca yurt içinde satışı yapılacak eserlerin alım önceliğı de devlete aitti. Bunların dışında eserlerin bulunduğu alana göre de bir ayrımı bulunmaktaydı. Eserler bu nizamnamede toprak üstü ve toprak altı olarak ikiye ayrılmıştı. Buna göre eğer bir kişi eski eser araması için kazı yapacaksa bunu sadece toprak altında kalan eserler için yapabildi. Toprak üstünde bulunan eski eserlere dokunulması yasaktı. Toprak altından çıkan eserler eğer iki adetse bunlardan biri devlete bırakılmaktaydı. Bazen devlet bu hakkından feragat edip kazıyı yapan şahsa iki adedi de bırakabilmekteydi. Fakat yine de bu eserlerin yurt dışına çıkışı kat'ı surette yasaktı (al, 1997:391). Bu maddelerle oluşabilecek eski eser kaçakçılığının önüne geçilmek istenmiştir. Devlet tarafından verilen kazı izinlerinde, kazı alanının kontrolüyle yerel idareler ilgilenmekteydi. Fakat bazı durumlarda koyulan yasakların etkili olmadığı görölmekteydi. Örneğın konsolosluklar asar-ı atıkların yurt dışına çıkarılması için izin alabilmekteydi. Bu durum eski eser kaçakçılığı için kullanılmaktaydı ve yayınlanan nizamname maddeleri suistimal edilmekteydi (Ekim,2016-2017:61). Bu ilk nizamname genel bilgiler içeren, Osmanlı Devleti'nin daha çok eski eser kaçakçılığında ötürü endişe içinde olduğunu gösteren bir metindir. Her ne kadar kanunlarla ve belirsizliklere rağmen yurt dışına çıkış yasağı getirilmiş olsa da padişahın sahip olduğu geniş haklar neticesinde bu durumun önüne geçilememiştir (Karaduman,2004:83). 1869 nizamnamesinin ardından müzeyi yönetecek ve gerekli tasnifleri yapacak bir bilirkişi müzenin başına getirtilmek isteniyordu. Bu kişi Edward Goold idi. Osmanlı toplumundan biri yerine yabancı bir kişinin tercih edilmesi, Osmanlı Devleti'nde bu alanda uzman eksikliğinin olduğunu kanıtlarından biriydi. Edward Goold aynı zamanda Galatasaray Sultanisi'nde de görevliydi. Yani müzecilik dışında eğitim alanında da yabancı uzmanlar tercih edilmekteydi. Bu durum Osmanlı Devleti'nin geç dönemlerinde batının üstünlüğünü kabul etmesinin bir sonucudur (Ata, 2021:462).

Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nde birçok değışim göze çarpmaktaydı. Bu değışiklikler toplumun her alanında olduğu gibi müzecilik alanında da etkili olmuştur. Müze-i Hümayun'un açıldığı dönemde sadrazam görevinde Mehmet Emin Ali Paşa bulunmaktaydı. Onun ölümünün ardından yerine Mahmud Nedim Paşa getirilmiştir. Bu değışiklik müzecilik açısından gerileme dönemi sayılabilecek bir süreç olarak değerlendirilebilir. Mahmud Nedim Paşa kendinden önce görevde bulunan Mehmet Emin Ali Paşa'nın gerçekleştirdiğı yeniliklere aksi bir tutum sergiliyordu. Tanzimat devrine karşı bir görüşe sahipti. Bunu da yaptığı icraatlarla somut olarak gösteriyordu. Onun devrinde Müze-i Hümayun'un gelişimi askıya alınmıştır. Müze tam anlamıyla kaldırılmamıştır fakat gelişim çizgisinden uzaklaştırılmıştır.

Bu dönem müzenin başına siyasi ve ekonomik düşüncenin etkisiyle Francesco Carlo Terenzio getirilmiştir. Terenzio, o dönem İstanbul'da Avusturya sefirlerinden olan Anton Graf Prokesch von Osten'in tavsiyesiyle bu göreve tayin edilmiştir. Görevi yaklaşık bir yıl sürmüştür. Müze için envanter çalışması yapmak istese de olumlu etkiler bırakamamıştır (Ata, 2021:462). Büyük bir özveriyle başlayan müzecilik adımları bir yıllık süreçte adeta duraklama dönemine girmiştir. Gelişimine ancak bir yılın sonunda devam edebilme şansı elde etmiştir. 1871-1872 yıllarını kapsayan bu dönemin ardından müzecilik hareketleri kaldığı yerden devam etmiştir (Ata, 2021:462).

1874 yılında yeni bir nizamname daha yayınlanmıştır. 1869 nizamnamesiyle karşılaştırıldığında bazı konularda esnetilmeye gidildiği görülmektedir. Özellikle 1869 yılında eski eserlerin yurt dışına çıkışının yasak olduğu belirtilmesine karşın 1874 nizamnamesinde bu yasak kaldırılmıştır (Çal, 1997:392). 1869 nizamnamesine kıyasla 36 maddeden oluşarak daha kapsamlı bir nizamname olmuştur. Kazı sırasında çıkarılan eserlerin bölünmesine dair de bir değişiklik yer almaktadır. Buna göre çıkan eserler 1/3 oranıyla kazıyı yapan kişi yani hafir, kazının yapıldığı arazinin sahibi ve devlet arasında pay edilmesine karar verilmiştir. Bunların haricinde kazı izini verilen kişilere gözetleyici memur tayini istenmiştir. Eğer memur tayini mümkün olmazsa eski eserleri bulan kişinin 10 gün içinde bulunduğu bölge yöneticilerine haber vermesi gerekmektedir. Bulan kişi ilgili makamlara haber vermezse para cezasına çarptırılmaktadır. Para cezasının miktarını ise devlet hissesine düşen miktarın 4/1 'i değerindedir (Ekim, 2016-2017:61). 1874 nizamnamesinde dikkat çeken bir diğer konu ise eski eserden anladığını bakanlığa ispat eden kişilerin kolaylıkla bu işlerde memur olarak tayininin yapılabileceğidir (Çal,1997:392). Bu durum Osmanlı Devleti'nin eski eser bilincinin oluşmaya başladığı ilk yıllarda uzman eksikliğinin olduğunu göstermektedir. Dahası tayini yapılan memurların da yeterli donanıma sahip olmadığını düşündürmektedir. Buna örnek olabilecek bir kayıt Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yer almaktadır. 1311(1895) yılına ait yazışmada Diyarbakır'da dava vekilliği yapan Natık Efendi'ye eski eserlerle ilgili hizmetlerinden ötürü Müze-i Hümayun fahri memuru unvanının verildiği belirtilmektedir (BOA.MF.MKT./192-96).

Osmanlı Devleti nizamnameler yayınlayarak eski eserleri korumaya devam ederken bir yandan da müze için uygun yöneticiler bulmaya çalışıyordu. Mahmud Nedim Paşa dönemi sona erdikten sonra müzenin eski işlerliğine kavuşması için uzman bir kişiye ihtiyaç duyuluyordu. Dönemin Maarif Nazırı Ahmed Vefik Efendi müze müdürlüğünü tekrar açmıştır. Ardından Phillipp Anton Dethier'i müze müdürlüğü görevine tayin etmiştir. 1881 yılına kadar müze müdürlüğü Dethier tarafından yürütülmüştür (Ata,2021:463). Müzenin

tekrar işlevine kavuşmasının ardından bazı değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Örneğin müzeye giriş ücreti belirlenmiştir. 100 para ücretini ödeyenler müzeyi gezme hakkına sahip olabilmekteydi (Mülayim, 2009:186).

Dethier'in müze müdürlüğü döneminde yabancı devletlerin Osmanlı topraklarında kazı yapma isteği devam ediyordu. 31 Mayıs 1873'te H.Schliemann Troya'da kazı yapmaya başlamıştır. Burada Priamos hazinesini bulan Schliemann, eserleri Atina'ya kaçırmıştır (Mülayim, 2009:187). Nizamnameler yürürlükte olmasına rağmen eski eser kaçakçılığı hala devam etmekteydi. Son nizamnamelerde yurtdışı yasağı esnetilmiş olmasına rağmen bazı kişiler kaçakçılık yolunu kullanmaya devam etmekteydi. Troya'nın dışında Bergama'da Almanya adına Carl Humann, Semadirek Adası'nda Avusturya adına Conze kazı çalışmaları yürütmekteydi. Çıkan eserler Berlin ve Viyana'ya gönderilmekteydi (Mülayim,2009:187).

Ülke topraklarının her köşesinden Dersaadet'e eski eser gönderilmeye devam etmekteydi. Bunların haricinde kazılar sonucunda ortaya çıkan eserler de yine Müze-i Hümayun'da koruma altına alınıyordu. Müzeye eski eser akışının artmasıyla muhafaza alanları yetersiz gelmeye başlamıştır. Bunun için 1873 yılında eserlerin Çinili Köşk'e taşınmasına karar verilmiştir.(Uğuz, 2019:14)

Osmanlı Devleti'nin eski eser araştırmaları sadece başkentte değil ülke topraklarının her bölgesinde devam etmekteydi. Bazı eserler Dersaadet'te bulunan Müze-i Hümayun'a gönderilemiyordu, bu yüzden muhafaza edilmesi için eserin bulunduğu bölgede uygun bir alan seçiliyordu. Bunun bir örneği Çanakkale'de gerçekleşmiştir. 1873 yılında Çanakkale'de metruk bir Ermeni kilisesi eserlerin korunması için müze amacıyla kullanılmıştır (Mülayim, 2009:187). Elbette bu durum Çanakkale ile sınırlı değildi. Taşrada bulunan eserlerin korunaklı bir yerde saklanması gerekiyordu. Bunun için belli mekanlar seçiliyordu. Bunlar müze işlevinden çok depo işlevi görmekteydi. Çünkü vilayetlerdeki araştırmaların sonucunda ortaya çıkan eski eserler başkente bildirildikten sonra gelen cevaba kadar bahsi geçen depolarda muhafaza ediliyordu (Ortaylı, 1985:1599-1600). Muhafaza amacıyla kullanıldığı için bu gibi depolar vilayetlerdeki müzeciliğin ilk adımları olarak sayılabilirdi.

1875 yılına gelindiğinde Çinili Köşk'ün müzeye dönüştürülmesi kesinleştikten sonra Mecmua-i Asar-ı Atika bölümünde bulunan arkeolojik eserler buraya taşınmıştır. Fakat yapıda bazı değişiklikler yapılmaya karar verilmiştir. Yapının cephesine dik bir merdiven, ahşap kapısının yerine de demir bir kapı yapılmıştır. Bu işlemlerin hepsi 1880 yılına kadar devam etmiştir (Fotoğraf 1.2-1.3) (Mülayim, 2009: 189).

Fotoğraf 1.2 19.Yüzyılda Çinili Köşk'e Ait Bir Fotoğraf (Shaw, 2022:365)

Fotoğraf 1.3 Çinili Köşk'e Ait Bir Başka Fotoğraf (Shaw, 2022:365)

Osmanlı Devleti'nde eski eser bilincinin artarak devam etmesiyle yeni düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Müzede artık bilimsel nitelikte bir kurul oluşturulmaya karar verilmiştir. Bu kurulun başında Müze Müdürü olarak Dethier bulunmaktaydı. Müzenin korunmasından sorumlu kişi Köçeoğlu Kirkor'du. Meskukat alanında ise Sebilyan Efendi yer almaktaydı. Bunların haricinde Belediye Reisi Hamdi Bey, Rasadhane de görevli Mosali Efendi, Nafia

Meclisi'nde Başkatiplik görevinde bulunan Delaunay Efendi ve Devlet Şurası'ndan Kara Todori Efendi ile Maarif Meclisi Üyesi Mustafa Efendi de bu kurulda yer almaktaydı (Mülayim, 2009: 190). İsimler göz önünden bulundurulduğunda 8 kişiden oluşan bu kurulun üyelerinin çoğunlukla Osmanlı tebaasındaki azınlıklardan oluşmakta olduğu görülmektedir. Bunun sebebi Osmanlı Devleti'nde hala eski eser alanında yeterli derecede bilgi sahibi olan birilerinin bulunmamasından ötürü olabildiği düşünülmektedir.

16 Ağustos 1880 yılında Çinili Köşk'ün açılışı gerçekleşir. Bu olayın üzerinden çok geçmeden yani Eylül 1880'de Osman Hamdi Bey Müze-i Hümayun'a atanır. 1910 yılına kadar da müze müdürü olarak bu görevi sürdürmüştür (Mülayim, 2009:191).

Osman Hamdi Bey'in göreve geldikten yaklaşık 2 ay sonra Müze-i Hümayun'da bazı gelişmeler yaşanmıştır. 27 Kasım 1880'den itibaren müzenin haftanın her günü açık olmasına karar verilmiştir. Çarşamba günleri kadınların ziyaret edebilmesi için sadece onlara tahsis edilmiştir. Bunların dışında giriş ücretlerinde de değişiklik yapılmıştır. Salı günleri haricindeki tüm günlerde müzeye giriş için 2,5 kuruş ödenecektir. Yalnızca Salı günleri giriş ücretleri 5 kuruş olarak belirlenmiştir (Mülayim, 2009: 192).

Osman Hamdi Bey görevine başladıktan sonra dikkatini çevirdiği başlıca konulardan biri nizamnameler olmuştur. Nizamnamenin yetersiz olduğunu düşünerek çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmaların sonucunda 1884 yılında yeni bir Asar-ı Atika Nizamnamesi yayınlanmıştır (Ekim, 2016-2017:61). Geçmiş nizamnamelere bakıldığında eski eser kavramının yeterli şekilde ele alınmadığı görülmektedir. Özellikle eski eser bilincinin yeni yeni oturmaya başladığı bir toplumda yaşayan insanların öncelikle “asar-ı atika” veya bir başka deyişle eski eserin neye denildiğini bilmeleri gerekiyordu. Osman Hamdi Bey işte bu eksikliği görerek yeni nizamnamede eski eserleri kişinin aklında soru işareti bırakmayacak şekilde tanımlayarak bu eksikliğe son vermiştir. Ayrıca kişi ve cemaatlere ait olan taşınmaz eski eserlerin yıkılması yasaklanarak asli durumunun devam ettirilmesi için devlet tarafından koruma altına alınmıştır. Dahası bu yapıların yakınında taş ocağı benzeri madenlerin açılması ve tahrip edilmesi yasaklanmıştır (Çal, 1997: 393).

Yeni nizamname eski eserin kişiler arasında paylaştırılmasına da son vermiştir. Ülke toprakları içerisinde çıkarılan her eserin bundan sonra sadece devlete ait olması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda eserin bulunduğu arazi sahibi ve eseri bulan kişi eski eser üzerinde hak iddia edemeyecek ve bu eserin üzerinden pay alamayacaktır. Sadece bunlarla sınırlı kalmayıp eski eserlerin yurtdışına çıkışı kesin bir dille yasaklanmıştır. Osmanlı topraklarında eski eser araması yapacak kişilere ruhsat alma zorunluluğu da getirilmiştir (Ekim, 2016-2017: 61).

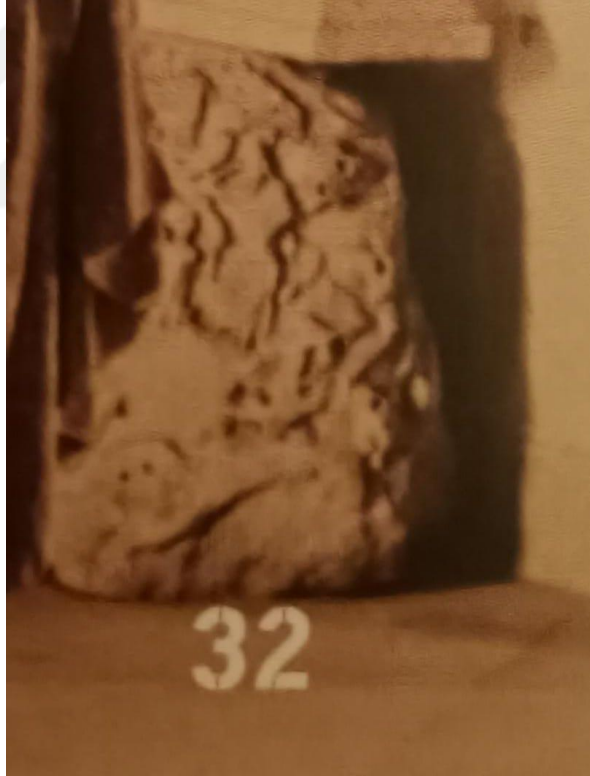
1884 nizamnamesinde katı bir dille reddedilen yurtdışı yasağının bir örneği 1886 yılında Almanya adına kazı yapan C. Humann'ın eserleri Berlin Müzesi'ne taşımak istemesinde de gündeme gelmiştir. Bahsi geçen Humann Sultan Abdülhamit ile bir görüşme sağlamıştır. Fakat Sultan Abdülhamit bu durumun ancak eserlerin müze yönetiminin incelemesinden geçirildikten sonra sadece değersiz görülen parçaların Berlin Müzesi'ne taşınabileceğini belirtmiştir (Mülayim, 2009: 194). Osman Hamdi Bey'den önce Avrupalı devletler siyasi baskılarla padişahın onayını alarak eski eserleri yurtdışına götürebiliyordu. Nizamnamelerde yasak olduğu belirtilse de belirtilmese de bu durum suistimal edilebiliyordu. Fakat Osman Hamdi Bey'in müze müdürü olmasının ardından bu konuda asla taviz verilmediği bu örnekte görülmektedir. 1884 nizamnamesindeki kararlar Osman Hamdi Bey'in kesin tutumuyla birleştiğinde Avrupalı devletlerin yurtdışına eski eser götürme çabalarını sonuçsuz bırakıyordu.

1869'dan sonra yayınlanan 1874,1884 ve 1906 nizamnameleri asar-ı atıkların üzerinde denetim ve korumayı artırmış, yabancı devletlere kaçırılmasına karşı yurtdışına çıkış yasağı getirilmiş ve pay etme durumlarına son verilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, bünyesinde daha fazla uzmanın bulunması ve kendi halkından insanların bu işlerle ilgilenmesi amacıyla eski eser uzmanı yetiştirecek bir okul açmaya karar verdi. İki yıllık eğitim süresi olan bu okulda burslu olarak 12 öğrenci eğitim görecekti. Bu eğitimin sonunda mezun olan kişiler Türkçe, Yunanca, Fransızca ve Latinceye hakim olacaktı. Dahası fotoğraf çekimi, nümizmatik eğitimi ve taşlar hakkında da donanım sahibi olacaklardı. Bütün detayları düşünülmüş olsa da bu plan hayata geçirilememiştir. Birkaç yıl sonra bu okulun denginde Sanayi Nefise Mektebi açılmıştır (Çelik, 2016: 44).

Osman Hamdi Bey nizamname ve okul çalışmalarının haricinde ülke topraklarında gerçekleşen kazılarla da ilgilenmekteydi. Örneğin 1887 yılında Sayda'da lahit bulunduğu haberini aldıktan sonra buraya gelerek incelemelerine başlamıştır. 24 Mart 1887-20 Haziran 1887 arasında gerçekleşen bu kazıların sonucunda kıymetli eserler ele geçirilmiştir. Buradan çıkartılan lahitler İstanbul'a getirilmiştir. Fakat Müze-i Hümayun'da bu eserlerin muhafazası için yeterli alan bulunamamıştır. Bunun üzerine Maarif Nezareti'ne müze için ek bir bina ihtiyacı olduğu bildirilmiştir. Dahası bu ek bina için Mimar Vallaury'nin planını da Maarif Nezareti'ne sunmuştur (Mülayim, 2009:194). 1891 yılında bu ek binanın açılışı gerçekleşmiştir. İki katlı olarak inşa edilen bu yapı, bilhassa Sayda Lahitleri'nin muhafazası için yapıldığından ilk zamanlarında Lahidler Müzesi olarak anılmıştır. Bina ihtiyacı karşılamadığı için 1898'de kuzey yönüne bir ek blok daha yapılmıştır (Mülayim, 2009:196).

Osman Hamdi Bey sadece kendi dönemindeki gelişmeleri takip etmekle kalmamış aynı zamanda daha öncesinde Bergama kazısından çıkartılarak Berlin'deki müzeye götürülen eserlerin geri verilmesini de talep etmiştir (Mülayim, 2009:197). Osman Hamdi Bey dönemindeki gelişmelere bakıldığında öncelikle eski eser kavramındaki soru işaretlerini bitiren ve yurtdışına eser götürülmesini kesin bir şekilde yasaklayan nizamname yayınlamıştır. Bunun ardından takındığı net duruş hem eserlerin yurtiçinde kalmasına olanak sağlamış hem de yaptığı kazı araştırmaları sayesinde Müze-i Hümayun'da koruma altına alınan eserlerin sayısını artırmıştır. Onun döneminde gerçekleşen ek bina inşaatı bu durumu kanıtlar niteliktedir.

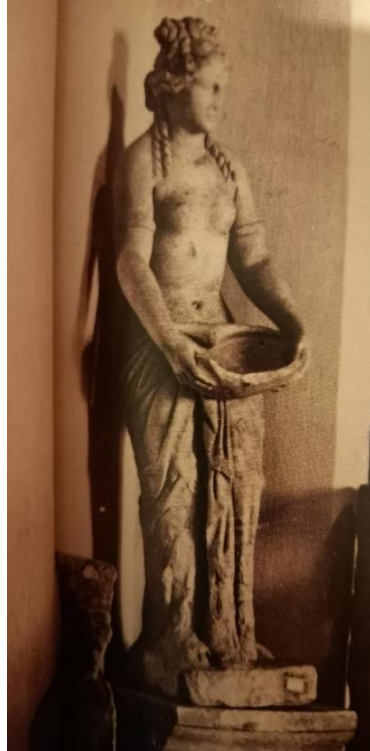
Müze-i Hümayun'da yer alan eserlerin bilgisine Edhem Eldem'in "Mendel-Sebah: Müze-i Hümayun'u Belgelemek" adlı eserinden ulaşılabilmektedir. 1848-65 yılları arasında İstanbul Ayasofya'dan sütun tamburu (Fotoğraf 1.4) (Eldem, 2014:47), Tralles'ten komedi maskeli aktör heykelciği (Fotoğraf 1.5), Girit'ten Nemf heykelciği (Fotoğraf 1.6), Midilli'den Artemis heykelciği (Eldem,2014:49) müzeye getirilmiştir. (Fotoğraf 1.7)

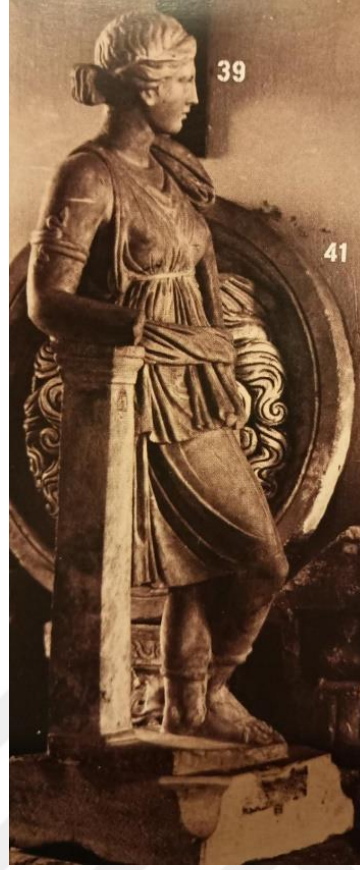
Fotoğraf 1.4 İstanbul Ayasofya'dan Getirilen Sütun Tamburu (Eldem, 2014:49)

Fotoğraf 1.5 Tralles'ten Getirilen Komedi Maskeli Aktör Heykelciğı (Eldem, 2014: 49)

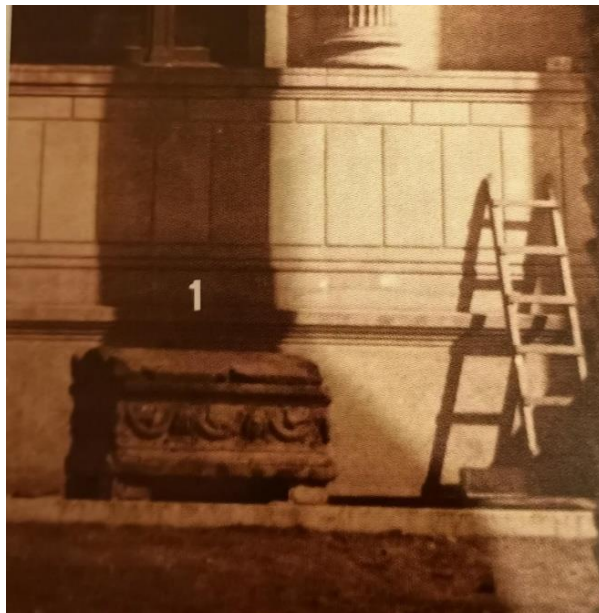

Fotoğraf 1.6 Girit'ten Getirilen Nemf Heykelciğı (Eldem, 2014:49)

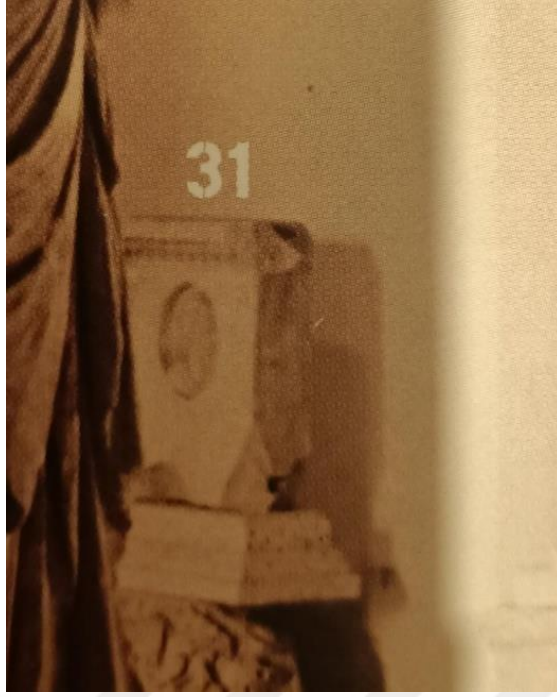

Fotoğraf 1.7 Midilli'den Getirilen Artemis Heykelciğı (Eldem, 2014: 49)

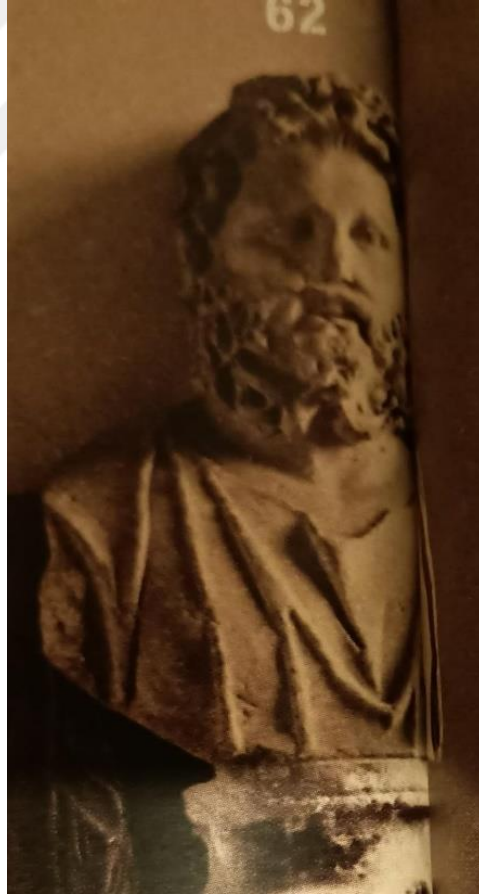
1869 yılında Trablusgarp'tan çelenkli küçük bir lahit (Fotoğraf 1.8) (Eldem, 2014: 41), Kyzikos'tan Pantikapeion vatandaşının onuruna bir stel (Fotoğraf 1.9) (Eldem,2014:47), Erdek'ten Serapis Büstü, (Fotoğraf 1.10) İstanbul'dan esir ve armalı kabartma, Kyzikos'tan imparatorluk kültü rahibi heykeli (Fotoğraf 1.11) (Eldem, 2014: 51) müzede muhafaza edilmiştir.

Fotoğraf 1.8 Trablusgarp'tan Getirilen Çelenkli Küçük Bir Lahit (Eldem, 2014: 41)

Fotoğraf 1.9 Kyzikos'tan Getirilen Pantikapeion Vatandaşının Onuruna Bir Stel (Eldem, 2014:47)

Fotoğraf 1.10 Erdek'ten Serapis Büstü (Eldem, 2014: 51)

Fotoğraf 1.11 Kyzikos'tan İmparatorluk Kültü Rahibi Heykeli (Eldem, 2014: 51)

1870-1885 arasında Bergama'dan kapı üstü, Çanakkale'den çifte karyatid, Ödemiş'ten Ammias'ın mezar steli, İstanbul'dan aslan heykeli (Fotoğraf 1.12) (Eldem, 2014: 42), Kıbrıs'tan Tanrı Bes heykeli, (Fotoğraf 1.13) İstanbul'dan hayvan figürlü sütun başlığı, İzmir'den anıtsal tanrıça başı (Fotoğraf 1.14) (Eldem, 2014: 44), Selanik'ten Manta, Paramonos ve Torkos mezar steli, (Fotoğraf 1.15) Gazze'den anıtsal Zeus heykeli (Fotoğraf 1.16) (Eldem, 2014:46), Bergama'dan Zeus Ammon heykeli, Kirene'den Nike heykelciği (Eldem, 2014: 47), İstanbul'dan ölüm ziyafeti kabartması, Kyme'den tahtında Kibele tasvirli arkaik stel (Eldem, 2014:49), İstanköy'den Ölüm ziyafeti tasvirli kabartma, Ödemiş'ten Zeus heykelciği, İstanbul Seraskerat'tan ölüm ziyafeti kabartması, Çamaklı'dan mezar steli, Selanik'ten ölüm kabartması, Kyzikos'tan silah ve armalı kabartma, İzmit'ten Augustus büstü (Eldem, 2014:51), Selanik'ten çocuk heykelciği ve Gamos'un mezar steli , Semadirek'ten friz parçası (Eldem, 2014:52), Alanya'dan uçan Eroslu lahit parçası ve çelenkli lahit parçası (Eldem, 2014:53) Kyzikos'tan Dionysos'lu yüksek kabartma, Selanik'ten Apollon ve Artemis'e adak steli (Eldem, 2014:55) Kirene'den erkek heykeli, Selanik'ten Diyoskürlerle

adak steli ve Agatheanis'in mezar steli (Eldem, 2014:56) ve Girit'ten Hadrianus heykeli getirtilmiştir (Eldem, 2014:57).

Fotoğraf 1.12 7 Numarada Bergama'dan Kapı Üstü, 8 Numarada Çanakkale'den Çifte Karyatid, 10 Numarada Ödemiş'ten Ammias'ın Mezar Steli, 11 Numarada İstanbul'dan Arslan Heykeli (Eldem, 2014:42)

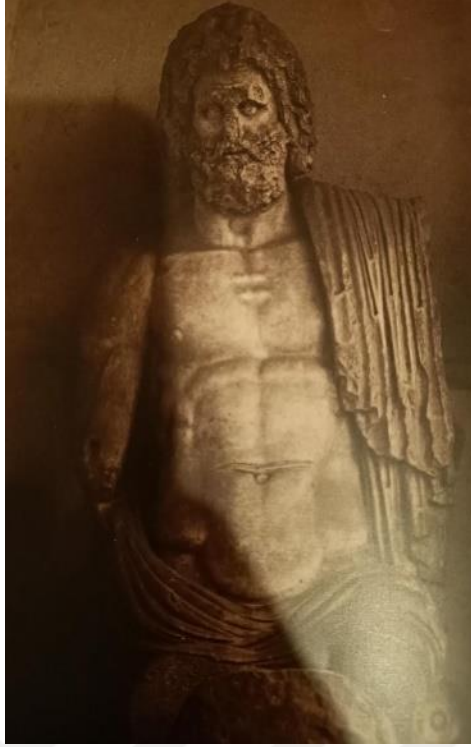
Fotoğraf 1.13 Kıbrıs'tan Tanrı Bes Heykeli (Eldem, 2014:44)

Fotoğraf 1.14 İzmir’den Anıtsal Tanrıça Başı (Eldem, 2014:44)

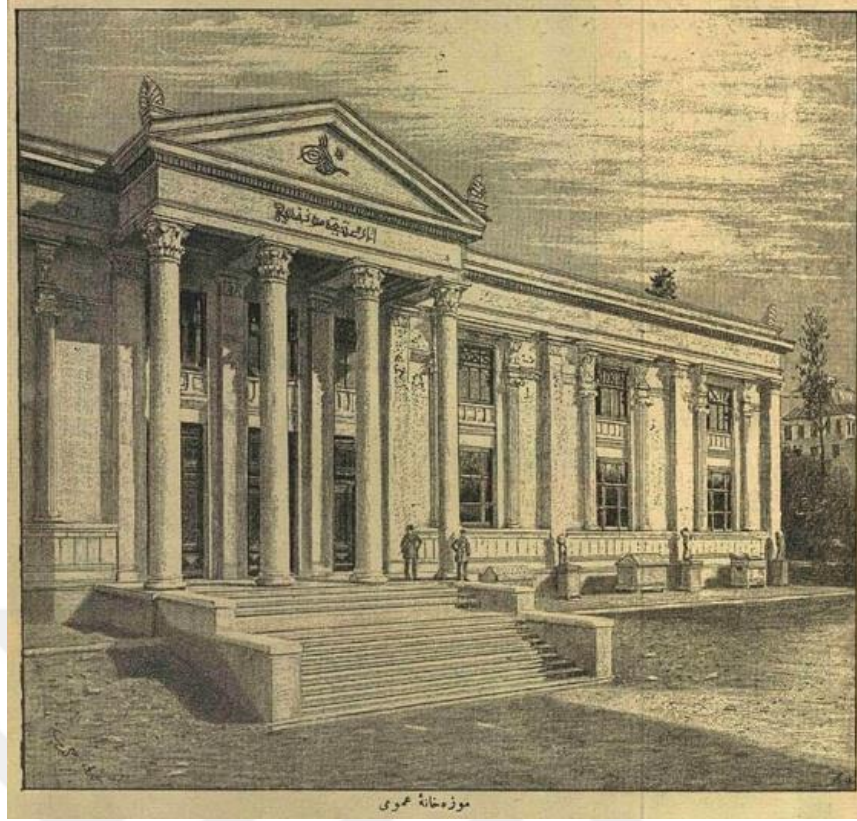
Fotoğraf 1.15 Selanik’ten Manta, Paramonos, Torkos Mezar Steli (Eldem, 2014:46)

Fotoğraf 1.16 Gazze'den Anıtsal Zeus Heykeli (Eldem, 2014:46)

1887-1891 yılları arasında İstanbul'dan Palmiye şeklinde sütun, İassos'tan kadın heykeli, Aydın'dan sade lahit (Eldem, 2014:41) , Ömerbeyli'den Neron heykeli (Eldem, 2014:47), Tralles'ten anıtsal Apollon heykeli ve bacağı (Eldem, 2014:51), Kime'den genç kadın heykeli (Eldem, 2014:54) Müze-i Hümayun'da yer almıştır. Örneklerde görüldüğü üzere ülkenin her köşesinden eski eserler Müze-i Hümayun'a gönderilmiştir. En fazla eserin 1870 ve 1885 yılları arasında geldiği görülmektedir. Bunun sebebinin hem Osmanlı toplumunun asar-ı atika alanında daha fazla bilinçlenmeye başlaması hem de Osman Hamdi Bey'in 1884'te yayınladığı nizamnameyle ilgili olabileceği düşünülmektedir. Osman Hamdi Bey dönemiyle Müze-i Hümayun eski eserlerin ana muhafaza yeri haline gelmiştir.(Holod ve Ousterhout, 2011:24).

Dönem kaynaklarında Müze-i Hümayun'un ve Osman Hamdi Bey'in görsellerine ulaşmak mümkündür. Serveti Fünun Dergisi'nde Müze-i Hümayun'a ait olduğu belirtilen bir görsel yer almaktadır.

Fotoğraf 1.17 Müze Hane-i Umumi (Serveti Fünun Dergisi,1900: 419)

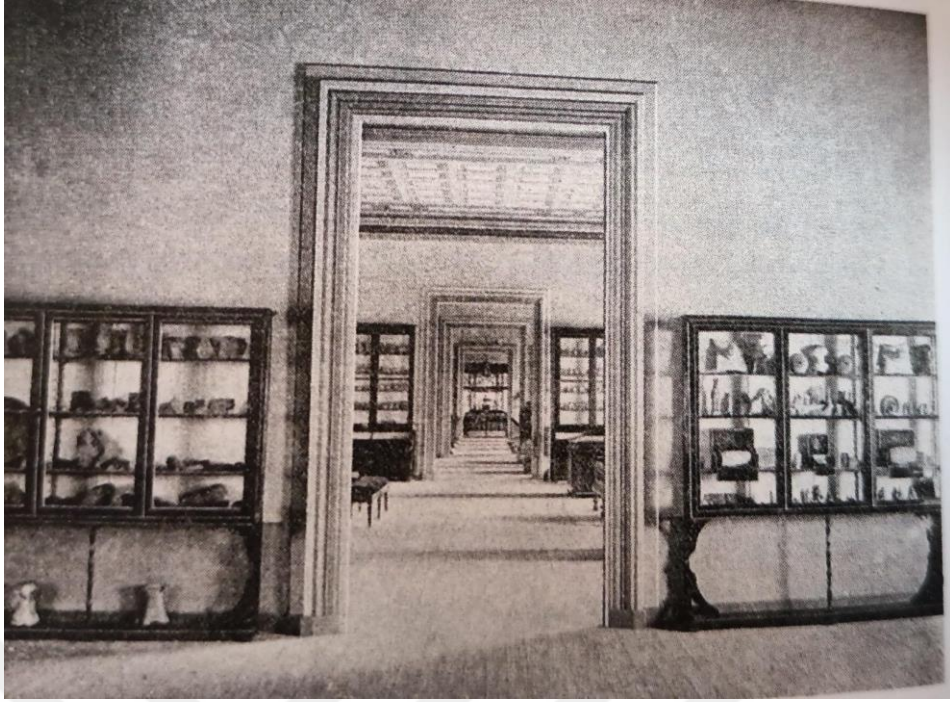
Serveti Fünun Dergisi'nde yer alan bu görselde müzenin adı Müze-i Hümayun yerine Müze Hane-i Umumi olarak verilmektedir.

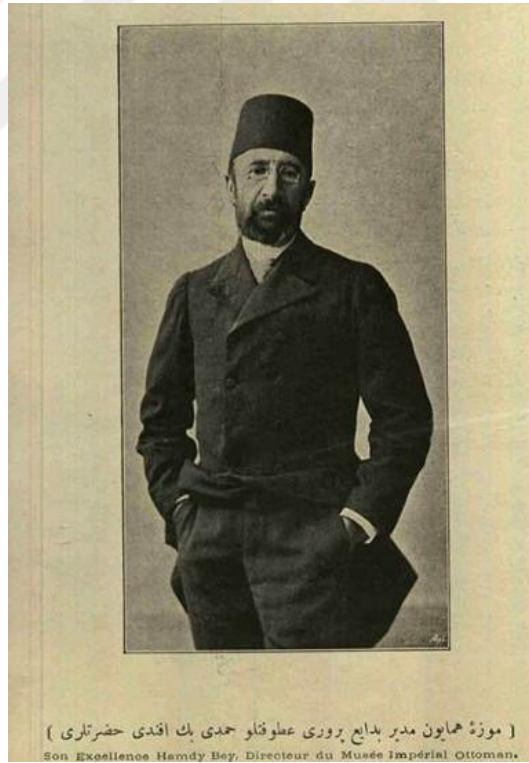
Fotoğraf 1.18 Müze-i Hümayun'a Ait Bir Başka Görsel (Shaw, 2022:373)

Fotoğraf 1.19 Müze Galerisi Örneği (Shaw, 2022:374)

Fotoğraf 1.20 Müze Galerisi İçin Bir Başka Örnek (Shaw, 2022:374)

Fotoğraf 1.21 Müze-i Hümayun Müdür-i Osman Hamdi Bey (Serveti Fünun Dergisi,1897:Kapak Sayfası)

Serveti Fünun Dergisi'nin 348.sayısının kapak sayfasında Osman Hamdi Bey'e yer verilmiştir. Açıklamada “Müze-i Hümayun Müdür-i Bedayi Perveri Atufetlü Hamdi Bey Efendi Hazretleri” olarak tanımlanmıştır. Osman Hamdi Bey'in Serveti Fünun Dergisi'nin kapağında yer alması ve övgü dolu sözlerle tanımlanması, onun yaşadığı dönemde önemli bir kişi olduğunun kanıtı olarak görülebilir. (Fotoğraf 1.21)

Sadece Osman Hamdi Bey değil ondan sonra yerine gelen ve kardeşi olan Halil Edhem Bey’de önemli gelişmelere öncü olmuştur. 1914’te İstanbul’da ilk İslam sanatı müzelerinden biri olan Evkaf Müzesi Halil Edhem Bey’in çabalarıyla kurulmuştur. O Osman Hamdi’den farklı olarak İslam eserlerine ve özellikle Osmanlı eserlerine karşı daha ilgilidir. Bu ilgisi onu Evkaf Müzesi’nin kurulması için teşvik etmiştir (Bahrani vd, 2022:353).

19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başlarında başkentte eski eserlerle ilgili bu gelişmeler yaşanırken, taşrada da eski eserlere dair bir bilinçlenme söz konusuydu. Ülkenin her yerine genelgeler gönderilerek eski eserlerin korunması ve mümkünse İstanbul’a gönderilmesi istenmiştir. Bulunan eserlerin savaş gemileri aracılığıyla başkente gönderilebileceği belirtilmiştir. (Muşmal, 2009:78) 1899’da Konya’da başlayan taşradaki müzecilik hareketleri devamında Bursa’da da gerçekleşmiştir. Daha sonra ülkenin pek çok yerinde yerel müzelere dair çalışmalara başlanmıştır (Muşmal, 2009:91).

Müze-i Hümayun kurumu Maarif-i Umumiyye Nezareti’ne bağlıydı. Öyle ki daha önce bahsi geçen müzecilikle ilgili işlemlerde de görüldüğü üzere izinlerin veya taleplerin bildirildiği kurumun Maarif Nezareti olduğu görülmektedir (Akyıldız, 2003:273-274) (Erişim Tarihi:07.05.2023). Araştırma Konusunu içeren taşradaki müzecilik hareketlerinde eserlerin başlıca idadi mekteplerinde toplandığı belirtilmektedir. Bunun nedeni bu iki kurumun Maarif-i Umumiyye Nezareti’ne bağlı olmasıdır. İncelemeler sonucunda ele alınan bölgeler hem güncel kaynaklarda hem de Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde yer alan bilgiler doğrultusunda belirlenmiştir.

1.2.Tanzimat Sonrası İdari Reformlarla Müze-i Hümayun’un Maarif-i Umumiyye Nezareti’ne Bağlanması

Tanzimat dönemine kadar eğitim işleriyle ilgili genel bir kurum ne yazık ki tam anlamıyla oluşturulamamıştı. Evkaf Nezareti, Mekatib-i Rüşdiye Nezareti, Maarif Meclisi gibi birçok kuruluş Tanzimat öncesinde eğitim işleri için oluşturulmuş ancak yeterli olamamıştır. Bu amaçla 1857 yılında Tanzimat ile birlikte Maarif-i Umumiyye Nezareti kurulmuştur. Abdurrahman Sami Paşa da bu nezaretin ilk Maarif Nazırı olmuştur. (Maârif-i Umûmiye Nezâreti - Vikipedi (wikipedia.org)) (Erişim Tarihi:26.05.2023).

Maarif-i Umumiyye Nezareti günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı’na karşılık gelmektedir. Fakat bu kuruma bağlı olan birimler bugünkü Milli Eğitim Bakanlığı’ndan farklıdır. Bu kurumun ülkede ilgilendiği alanlar daha çok kültür, sanat ve eğitim üzerinedir. Bunların yanı sıra basın yayın ve turizm alanlarıyla ilgili de çalışmaları bulunmaktadır.

Maarif-i Umumiyye Nezareti'ne bağı olan kurumlara kısaca bakıldığında şunlarla karşılaşmaktadır; Müze-i Hümayun, Dar'ül Eytam, Dar'ül Hayr, Kütüphane-i Umumiyye, Matbaa-yı Amire, Takvim-i Vekayi Müdürlüğü. (Selçuk,2008:727). Görüldüğü üzere Maarif Nezareti hem eğitim hem de müzecilik ve daha birçok farklı alanla ilgilenmiştir. Aslında bahsi geçen kurumların hepsi aynı dönemde Maarif-i Umumiyye Nezareti'ne bağlanmamıştır. Örneğin ilerleyen bölümlerde daha detaylı bahsedilecek olan Müze-i Hümayun yapısı 1879 yılında gerçekleşen düzenlemeyle bu kuruma bağlanmıştır. Sadece Müze-i Hümayun değil aynı tarihlerde rasathane de Maarif-i Umumiyye Nezareti çatısı altına alınmıştır.(Akyıldız,2003:273-274)

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİNDE TAŞRADA MÜZECİLİK HAREKETLERİ

2.1.Selanik Müzesi

Selanik, Osmanlı döneminde önemli yerleşim merkezlerinden biriydi (Bilgin, 2019:10). Tarihi öneme de sahip olan bu bölgede eski eser araştırmaları hakkında gelişmeler yaşanmıştır. En erken tarihli kayıtlar Hicri 1290(1874) yılına uzanmaktadır. Bahsi geçen belgede Cavandarik Efendi isimli şahsın müzeye verdiği eski eserlerden dolayı nişan takdim edilmesinden söz edilmektedir. Ancak önemli nokta belgenin “*Cavandarik Efendi'nin Selanik'te müzeye gönderdiği 12 adet antika*” ibaresiyle başlamasıdır. Belgenin devamında bu hizmetlerinden ötürü Cavandarik Efendi beşinci rütbeden bir nişan ile taltif edilmiştir (BOA.A.MKT.MHM.455-71).Tarih olarak oldukça eskiye dayanan bu belgede bahsi geçen müzenin Selanik'te bulunup bulunmadığı belli değildir. Ancak bu kadar erken tarihlerde bile eski eserlerin toplanmasına ilişkin bir kayıt olması da Selanik açısından önemlidir.

Selanik için eski eserler ile ilgili diğer kayıtlar burada bir idadi binasının açılışından sonra gerçekleşmiştir. 1892'den itibaren Hamidiye Caddesi üzerinde bulunan bir mekanda eğitim vermeye başlayan idadi mektebi, oldukça geniş bir alana sahipti (Şahin, 2021:350). Bu yüzden eski eserlerin muhafazasına da elverişliydi. Burada eski eserlerin muhafaza edildiğine dair H.11.08.1310(1894) tarihli bir belgede Bedreli çiftliğinde çıkan 72 adet sikkeden söz edilmektedir. Bu sikkelerin İstanbul'a gönderilen çeşitlerinin her birinden birer adette Selanik İdadisi'ne konulmasına karar verilmiştir (BOA.MF.MKT.161-91). Bu belgede de önemli bir nokta “*Selanik İdadisi Müzesi*” olarak bahsedilmesidir. Resmi açılışının yapıldığına dair

kayıtlar bulunmamaktadır ancak devlet yazışmalarında Selanik İdadi Müzesi olarak bahsedilmesi burada bir müzecilik kavramının fiilen oluştuğunu göstermektedir.

Selanik İdadisi'nde eski eserlerin toplandığına dair bir diğer kayıt H.25.03.1320(1904) tarihlidir. Musevi mezarlığında bulunan eski taşların incelemesinin yapılmasının ardından asar-ı atika niteliği taşıdığı anlaşılmıştır. Bunun üzerine bu taşların yine Selanik İdadisi Müzesi'nde muhafaza edilmesine karar verilmiştir. (BOA.MF.MKT.640-39). Eski eserlerin sevk edildikten sonra nasıl sergilendiği ya da kim tarafından düzenlendiğine dair bilgilere ulaşılamamıştır.

Fotoğraf 22 Selanik Mektebi İdadisi (Şahin, 2021:362)

Yazışmalardan anlaşılacağı üzere uzun bir süre idadi mektebi müze işleviyle kullanılmaya devam etmiştir. 1908 yılına gelindiğinde Belediye Başkanı Osman Adil Bey burada bir müze şubesinin açılmasını istemiş ve Beyaz Kule isimli yapının buna elverişli olacağını düşünmüştür. Yapının birinci katı ağır antikalara, ikinci katının ise etnografik nitelikteki eski eserlere ayrılması planlanmaktaydı. Fakat ekonomik sorunlardan ötürü bu plan hayata geçirilememiştir. (Fotoğraf 2.2.-2.3) (Şahin, 2021:353)

Fotoğraf 2.2 Müze olması planlanan Beyaz Kule (Şahin, 2021:362)

**Fotoğraf 23 Beyaz Kule'nin Günümüzdeki Hali (Selanik'in İkonik Sembolü: Beyaz Kule (ytur.net))
(Erişim Tarihi:10.05.2023)**

1911 yılında Halil Edhem Bey'de burada bir müze şubesinin açılması için adımlar atmıştır. Ancak 1912 yılında gerçekleşen 1.Balkan Savaşı nedeniyle bu adımlar da sonuçsuz kalmıştır (Şahin, 2021:353).

2.2.Konya Müzesi

2.2.1. Müzenin İnşa Süreci

Osmanlı Devleti'nin önemli yerleşim merkezlerinden olan Konya, 1898 yılında vali olarak atanan Ferit Paşa döneminde çok yönlü gelişmeler yaşamıştır (Muşmal, 2016:138). Bahsi geçen Ferit Paşa 1851 yılında Yanya'da (günümüzde Ioannina denilen Yunanistan'ın kuzeybatısında yer alan dağlık bölge) (<https://islamansiklopedisi.org.tr/yanya>)(Erişim Tarihi:19.12.2022) dünyaya gelmiştir. Yunanca, Latince, İtalyanca ve Fransızca gibi dillerde eğitim almıştır (Muşmal ve Yaman, 2019:173). Batılı devlet adamları ile iyi ilişkiler kurmuş, birçok alanda hizmetlerini sunarak padişahın güvenini kazanmıştır. 1898 yılında ise bu başarılarının karşılığı olarak Gazi Osman Paşa'nın önerisiyle Konya'ya vali olarak atanmıştır. Konya'ya atandığı süre zarfında mektep, hapishane, yol, köprü, çeşme, hükümet konağı gibi kamu yararına birçok hizmet sunmuştur. Bu hizmetlerinin yanı sıra bölgede ilk müzeyi kurarak vilayetlerdeki müzeciliğin gelişmesi adına önemli bir adım atmıştır. Müzenin kuruluşunun yanı sıra burada halı ve kilim temalı bir serginin açılışına da vesile olmuştur. Bu başarılarının karşılığı olarak kendisine vezirlik rütbesi de göreve atandıktan bir yıl sonra verilmiştir. 30 Kasım 1902 yılında da Konya Valiliği görevinden ayrılmıştır (Muşmal ve Esmeray, 2019:174).(Fotoğraf 2.4)

Fotoğraf 24 Konya Valisi Ferit Paşa (Serveti Fünun Dergisi'nin 369.Sayısı ,1898:Kapak Fotoğrafı)

Avlonyalı Ferit Paşa'nın müze kuruluşunu gerçekleştirmeden önce Konya'da depolama işlemleri için bazı mekanlar tercih edilmiştir. Bunlardan ilki Alâeddin Cami ve burada bulunan türbelerdir. Buranın ardından ortaya çıkarılan eserler Kadri Efendi Bedesteni'nde muhafaza edilmiştir (Muşmal, 2009:85)(Fotoğraf 2.5-2.6). Konya'da muhafaza edilen eserler sadece bu bölgede çıkarılan eserler değildi. Konya bir vilayet merkeziydi ve ona bağlı olan yerleşim birimlerinden de eski eserler buraya gönderilmekteydi. Yani Konya Müzesi'nde bulunan eserler Konya dışından da gelmekteydi (Muşmal, 2014:9). Konya Vilayetine bağlı sancaklar hakkında bilgiler incelendiğinde Antalya, Isparta, Alanya, İçel, Nevşehir ile karşılaşılmaktadır⁹. Bu bağlamda bahsi geçen müzedeki eserlerin bu sancaklardan da gönderilmiş eserler olduğu fikrini akla getirmektedir.

Fotoğraf 25 Kadri Efendi Bedesteni (Yalman, 2022:69)

⁹ [Konya Vilayeti - Vikipedi \(wikipedia.org\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Konya_Vilayeti) (Erişim Tarihi:26.07.2023)

Fotoğraf 26 Eski bedestende yer alan eserler (Yalman, 2022:69)

Benzer bir durum Ankara Mahmud Paşa Bedesteni'nde de görülmüştür (Kıraç, 2021:160). Bunların haricinde 1273 (1857) yılına ait bir devlet yazışmasında Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına ait asar-ı atıkların Bursa Bedesteni'nde muhafaza edildiğine rastlanmıştır (BOA.İ.DH.362-23940). Bu bilgilere bakıldığında idadi yapılarının haricinde bedesten yapılarının da eski eserlerin muhafazası için kullanıldığı görülmektedir.

Müze binası Konya İdadi Mektebi'nin bahçesinde inşa edilmiştir (Muşmal, 2016:139). Eserlerin daha öncesinde de Konya İdadi Mektebi'nin bahçesinde muhafaza edildiğine dair kayıtlar da mevcuttur. Bu kayıtlara göre Konya'da zuhur eden asar-ı atıkların idadi mektebine taşınması ve çıkartıldığı yerlere yaptırılması gereken işlemler için Maarif hasılatının Dersaadet hissesinden bin beş yüz kuruş ödeneğin ayrıldığı belirtilmektedir (BOA.MF.MKT.420-43). Dönemin Konya Maarif Müdürü Azmi bin Ömer, 13 Şubat 1899 'da inşa edilen yapının 10 Aralık 1899 tarihinde resmi açılışının gerçekleştirileceğini Müze-i Hümayun'a bildirmiştir (Bayram, 2016:135). Müze binasının açılışına dair arşiv kayıtlarına bakıldığında H.04.04.1317 (1901) tarihine ait bir yazışmada Konya merkez vilayetinde Müze-i Hümayun'a ait bir müze şubesinin inşa edildiği ve çevresinde bulunan asar-ı atıkların buraya taşınması gerektiği belirtilmektedir (BOA.Y.PRK.UM.47-75). Bu yazışmadan birkaç ay sonra H.22.08.1317 (1901)'de Konya Mektebi İdadisi'nin inşaat ve tamiratıyla birlikte yapının “*mezkur holünde*” denilerek konumu belirtilen yeniden inşa edilmiş bir müze binası olduğu bahsi geçmektedir. Ayrıca inşası tamamlanan yapının resmi açılışının da gerçekleştirildiği bilgisine yer verilmektedir (BOA.MF.MKT.482-2). Açılışı gerçekleştirilen

müzeye Mustafa Halid Bey müdür olarak atanmıştır. Bahsi geçen Mustafa Halid Bey tarih öğretmenidir (Karpuz, 2003:343). Tamamlanan yapıda Müze-i Hümayun'dan muhafaza işlemleri için de bir dolap gönderilmiştir (Bayram, 2016:136). Müzeye getirilen eserler bir defter aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Müzeyi ziyaret amacıyla gelenler içeriye girmek için tıpkı Müze-i Hümayun'da olduğu gibi bir giriş bedeli ödemektedir. Sözü geçen giriş ücreti bir kuruş olarak belirlenmiştir (Bayram, 2016:136). Başlangıçta müze ile ilgili bazı ihtiyaçlar bulunmaktaydı. Bunlar arasında yapının temizlik ve koruma gibi görevlerini yerine getirecek bir görevlinin nasıl temin edileceği idi. Bu ihtiyaçlar Konya Valisi Mehmed Ferid Bey tarafından Müze-i Hümayun'a bildirilerek çözüme ulaştırılmak istenmiştir. Müze-i Hümayun, eserlerin korunması amacıyla bir bekçinin olmasının doğru olduğunu fakat maddi yetersizliklerden ötürü gerçekleştirilemeyeceği belirtilmiştir. Böyle bir görevin mevcut idadi kadrosunda bulunan bir hizmetliye verilerek ihtiyacın giderilmesi tavsiyesinde bulunulmuştur. Müzeye girişlerde alınan bir kuruşluk ücretin de burada çalışacak hizmetliye verilmesi istenmiştir (Bayram, 2016:136). Bilgilere bakıldığında ekonomik sorunlardan ötürü mektep ve müze işlerinin birlikte yürütülmeye çalışıldığı görülmektedir.

Konya'da oluşturulan müzede sergileme işlemlerinin nasıl yapıldığına dair bilgilere hem güncel kaynaklarda hem de dönem kaynaklarında yer verilmemiştir. Bu durum belirsizliğini korurken, Konya Müzesi'ne ait görsellerden bir çıkarım yapmak mümkündür. Konya Müzesi'ne ait olduğu belirtilen fotoğrafta birçok büst örneğinin bir arada olduğu görülmektedir. (Fotoğraf 2.22). Yine Konya Müzesi'ne ait olduğu belirtilen bir fotoğrafta bu kez rölyeflerin yan yana dizildiği dikkati çekmektedir.(Fotoğraf 2.18) Buradan yola çıkılarak tasnifleme işleminin benzer forma sahip eserler üzerinden yapıldığı fikri akla gelmektedir. Kronolojik olarak bir düzenleme yerine benzer görünüşe sahip eserlerin bir arada sınıflandırılması tercih edilmiş olabilir. Yine de sergileme ya da tasnifleme işlemleriyle ilgili bilgiler belirsizliğini korumaktadır.

2.2.2.Müzenin Plan Özellikleri

Konya Müzesi'nin binasına ait bilgilere Servet-i Fünun Dergisi'nde rastlanılmaktadır. Dergide yer alan görsele göre tek katlı, üzeri kırma çatıyla örtülü bir yapı ilk bakışta göze çarpmaktadır. Yapı simetrik olarak tasarlanmıştır. Giriş cephesinin tam ortasında bir kapı açıklığı yer almaktadır. Bu kapı açıklığının iki yanında yine simetrik olarak yerleştirilmiş pencere açıklıkları bulunmaktadır. Kapı açıklığının geniş tutulduğu dikkat çekmektedir. Büyük boyutlu eserlerin yapıya girişinin kolay olması amacıyla böyle bir açıklığa yer verildiği düşünülmektedir. Giriş kapısının üzerine yerleştirilmiş kitabesi de bulunmaktadır.

1926'da bu yapıdaki eserler Mevlana Dergahı'na taşınmıştır. Uzun bir süre kullanılmadığından harabe haline gelen yapı, 2010 yılında Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından yeniden inşa edilmiştir. Bu inşa sırasında yapının konumu değiştirilerek biraz daha yukarıya alınmıştır. Tek katlı ve iki bölüm olarak inşa edilmiştir. Binanın asıl cephesi okul bahçesine bakmaktadır ve doğuda yer almaktadır. Giriş kapısının iki yanında sivri kemerli pencereleri yer almaktadır. Dikdörtgen formlu yapının batı cephesinde üç, güney cephesinde ise iki pencere açıklığı daha mevcuttur. Kuzeyde yer alan ek binada tıpkı diğer yapı gibi giriş cephesinde geniş bir kapı açıklığıyla iki adet sivri kemerli pencereyle aydınlatılmaktadır. Yapı inşası tamamlandıktan sonra 2011-2012 yıllarında anasınıfı olarak kullanılmıştır. Daha sonra 24 Kasım 2017'de Konya İl Eğitim Tarihi Müzesi olarak açılışı gerçekleştirilmiştir. Günümüzde de aynı işlevde kullanımına devam edilmektedir (Çelik, 2022:507). Günümüzde Karatay İlçesinin Altıyol mevkiinde daha önce Karma Ortaokulu olan ve şu an Alaaddin Keykubad İmam Hatip Ortaokulu'nun güneybatısında yer almaktadır (Karpuz , 2009:813). (Fotoğraf 2.7-2.31)

Fotoğraf 27 Konya Mektebi İdadi Kurbunda Tesis Olunan Müze Şubesi (Serveti Fünun Dergisi 462.Sayısı,1900:316)

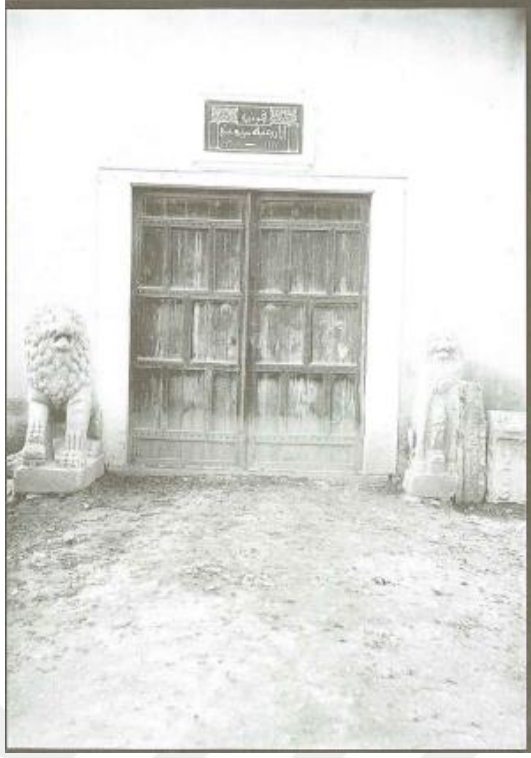
Serveti Fünun Dergisi'nin aynı sayısında bu kez yapının arka cephesine ait bir görsele yer verilmiştir.

Fotoğraf 28 Konya Mektebi İdadi Mülkiyesinin Yan Tarafından Manzarası ve Ahiren İlave Olunan Devair (Serveti Fünun Dergisi 462.Sayısı,1900:312)

Fotoğraf 2.9 Konya Müzesi Bahçesinden Bir Görünüş (Bakırcı ve Kara, 2011:219)

Fotoğraf 2.10 Konya Müzesi'nin İlk Yapısına Ait Giriş Kapısı (Bakırcı ve Kara, 2011:220)

Fotoğraf 29 Konya Müzesi'nde Sergilenecek Bir Minber (Bakırcı ve Kara, 2011:221)

Fotoğraf 30 Konya Müzesi'ne ait 1899 Tarihli Kitabe (Muşmal, 2009:148)

Fotoğraf 31 1924 yılında Konya Müzesi'ne Eklenen Bir Ek Binaya Ait Kitabe (Muşmal, 2009:148)

Fotoğraf 32 Konya Müzesi'nin Dış Cephesine Ait Bir Görsel (Muşmal, 2009:149)

Fotoğraf 33 Konya Müzesi'nin Restore Edilmeden Önceki Haline Ait Bir Görsel (Muşmal, 2014:8)

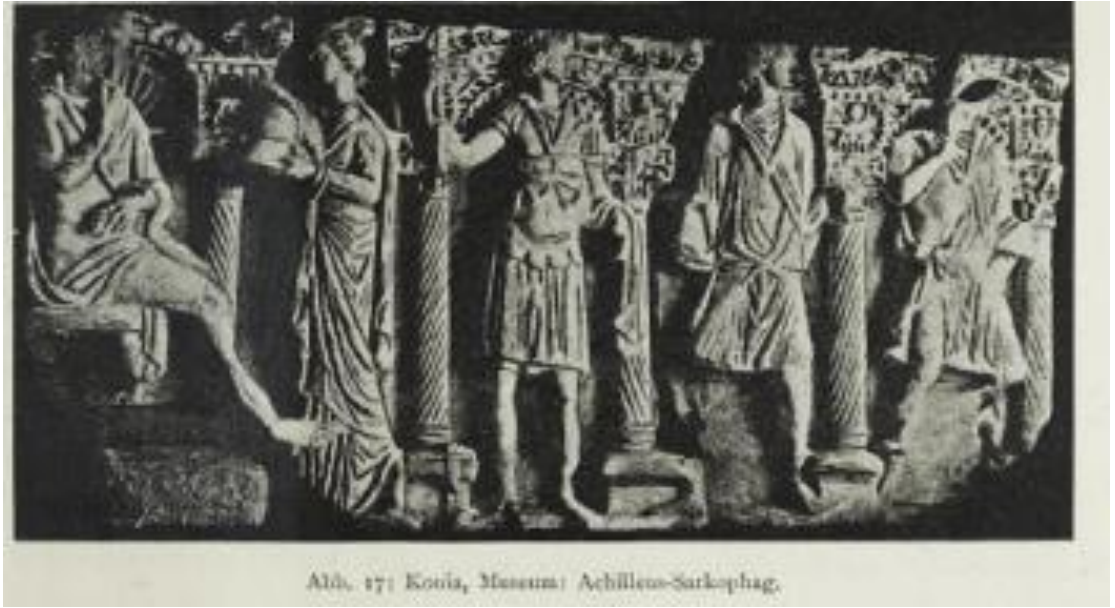
Fotoğraf 34 Konya Müzesi'nin Giriş Cephesine Ait Bir Görsel (Muşmal, 2009:149)

Fotoğraf 35 Konya Müzesi içeriden görünüş (Yalman, 2022:71)

Fotoğraf 36 Konya Müzesi'ne ait bir görsel (Yalman, 2022:72)

Fotoğraf 37 Konya Müzesi'nde bulunan Aşil Lahdi (Yalman, 2022:68)

Fotoğraf 38 Konya surlarında yer alan eski eserlere ait bir görsel (Yalman, 2022:68)

قونیه -مطای مکتبہء کی موزہ بولی
L'entrée du musée au Lycée de Konia

Fotoğraf 39 Konya Sultani Mektebindeki Müze Yolu

مکتب سلطانیدکی موزونلک داخلی
Intérieur de Musée d'Archéologique au Lycée

Fotoğraf 40 Mektebi Sultanideki Müzenin Dahili (Çelik , 2022:504)

Fotoğraf 41 Konya Müzesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 42 Konya Mektebi İdadisi Müzesinde Romalılardan Kalma Bir Lahit (Çelik,2022:504)

Fotoğraf 43 Souvenir de Constantinople Albümünden Konya'daki Eski Eserlere Ait Bir Görsel

Fotoğraf 44 Souvenir de Constantinople Albümünden Konya'daki Eski Eserlere Ait Kabartma Örnekleri

Fotoğraf 45 Souvenir de Constantinople Albümünden Konya'daki Eski Eserlere Ait Bir Görsel

Fotoğraf 46 Souvenir de Constantinople Albümünden Konya'daki Eski Eserlere Ait Bir Görsel

Fotoğraf 47 Souvenir de Constantinople Albümünden Konya'daki Eski Eserlere Ait Bir Büst Örneği

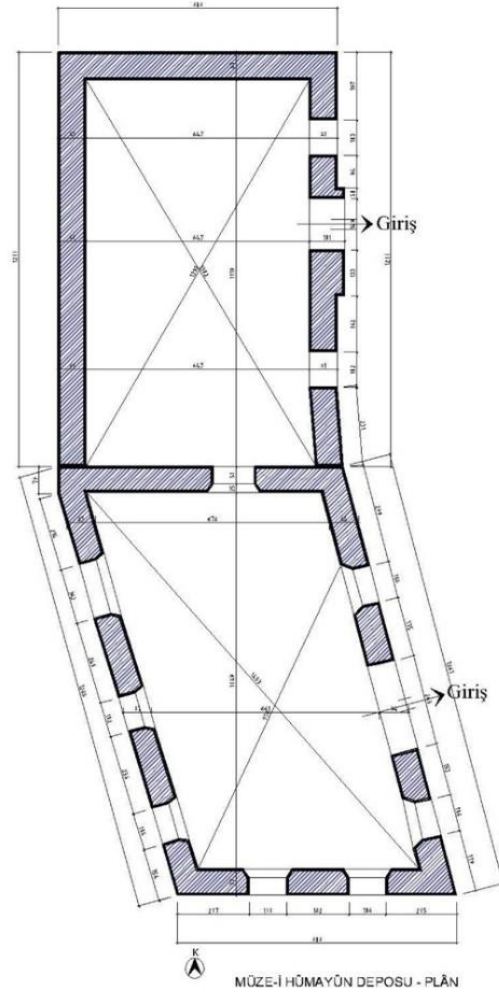
Fotoğraf 48 1899 Tarihinde İnşa Edilen Konya Müzesi'nin İlk Binasına Ait Kitabe

Yukarıda görseli yer alan Konya Müzesi'nin ilk yapısına ait kitabede “Müze-i Hümayun Şubesi Safer’ül hayr 1317 ibaresi yer almaktadır.

Fotoğraf 49 Konya Müzesi'nin 1924 Tarihli İkinci Binasına Ait Kitabe

Yukarıda görseli yer alan Konya Müzesi'nin ek binasına ait kitabede “Konya Asar-ı Atika Müzesi 1340-1317” ibaresi yer almaktadır.

Fotoğraf 50 Konya Müzesi Planı

Fotoğraf 51 Konya Müzesi İçeriden Görünüş

Fotoğraf 52 Konya Müzesi'nin Günümüzdeki Sergi Salonu

Fotoğraf 53 Restore Edilmeden Öncesi

Fotoğraf 54 Konya Müzesi'nin Restore Edildikten Sonra Günümüzdeki Hali

Fotoğraf 55 Yan Cepheden Görünüş

Fotoğraf 56 Müzede Sergilenen Eserlere Ait Görseller

Fotoğraf 57 Sergi Salonuna Ait Bir Başka Görsel

2.3.Yanya Müzesi

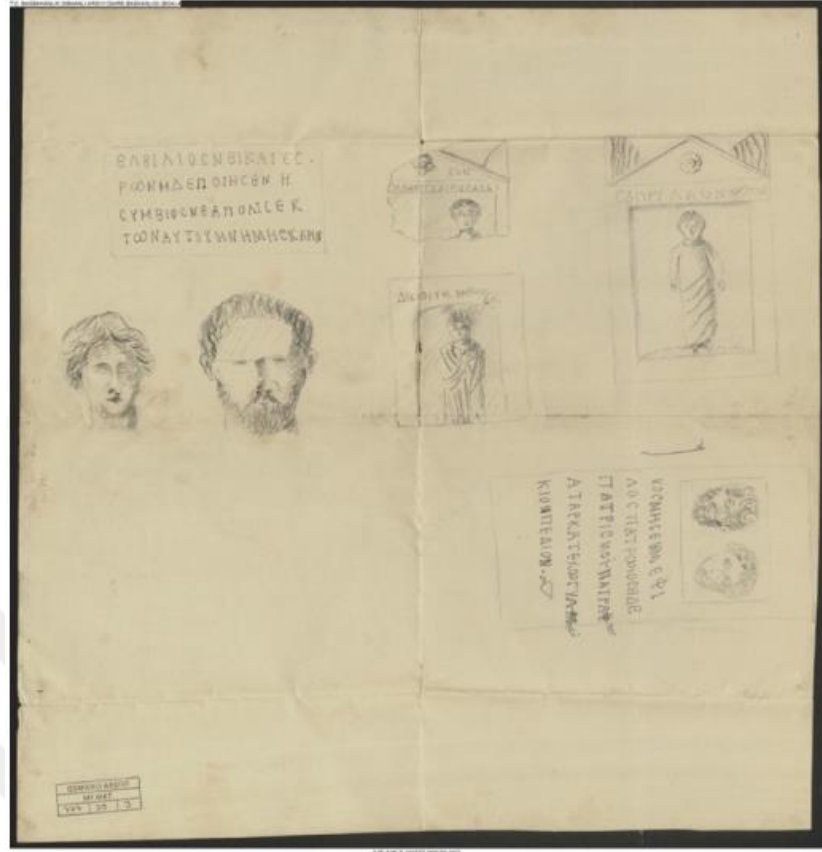
Yanya, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki şehirlerinden biridir. Coğrafi konumu açısından Güney Arnavutluk'un sınırları içerisinde yerini almıştır. Aynı zamanda Yunanistan ile de sınırı bulunmaktaydı. Preveze, Tırhala, Berat, Ergiri gibi sancakların idaresi Yanya'ya aitti (Erken, 2018:558). Konum açısından bakıldığında eski eser anlamında zengin bir mevkide bulunmaktadır. Bu durum müzecilik hareketlerine ilişkin kayıtların olabileceğinin de

bir göstergesidir. Yanya'da müzecilik hareketleriyle ilgili yazışmalarda Yanya İdadi Mektebi'nin adı geçmektedir. Bu mektep 1878-1879 yılında açılmıştır. Gündüzlü ve yatılı eğitim veren okulun yeri tam olarak bilinmemektedir. Ancak kaynaklarda Yanya Belediye Binası'nın arka tarafında inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.(Cengiz,2022:79)

H.17.03.1318(1902) tarihli belgede Yanya Vilayetine bağlı Berat Sancağında resimli taşların ortaya çıkarıldığı bildirilmektedir. Nakil masraflarının uygun olacağı şekilde eserlerin merkeze gönderilmesinin yanı sıra diğer yapıların birçoğunda olduğu gibi buradaki eserlerinde Mekteb-i İdadi Mülki bahçesinde muhafaza edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Belgede dikkat çeken bir husus ise mektebi idadiden “*Müze-i Hümayun'un bir şubesi hükmünde* (BOA.MF.MKT.514-27)” ibaresiyle bahsedilmesidir. Burada resmi olarak açılışı gerçekleşen bir müze kaydı mevcut değildir. Fakat bu ibare Yanya'da da müzecilik anlamında adımlar atıldığıнын göstergesidir.

Yanya'da çıkarılan eserlerin nakil masrafına oldukça dikkat ediliyordu. 100 kuruş ve üzeri nakil masrafı olan eserler mektebi idadide muhafaza edilmekteydi. Ayrıca bu bütçedeki eserlerin mektebe nakli için izin alma zorunluluğu da bulunmamaktaydı (Serbestoğlu ve Babacan, 2022:137).

Yanya Vilayetinde eski eserlerin güvenliği amacıyla fahri müze memuru tayini söz konusu olmuştur. Bunlardan birisi Evkaf-ı Mevkufe Müdürü ve tercüman-ı sadri Ali Hayreddin Bey'in babası Nedim Bey'dir. Kendisi eski bir heykelin yasadışı yollarla yabancılara satışını engellediği için bu göreve layık görülmüştür. Satışı engellenen eser sergilenmek amacıyla mektebi idadiye gönderilmiştir (Serbestoğlu ve Babacan, 2022:138). Bu eserle ilgili arşiv kayıtlarına bakıldığında h.18.02.1322(1906) tarihli bir belgede çizimlerinin yer aldığı görülmüştür. (Fotoğraf 2.40)

Fotoğraf 58 Yanya Vilayetinde çıkarılan eski eserlere ait çizimler (BOA.MF.MKT.777-29)

Eserlerin detaylı inceleme amacıyla gerçekleştirilen eski eser çizimlerine örnek olacak bu belge birçok detayı da içermektedir. Söz konusu belgedeki heykel çizimlerinde suretlerin tasvirlerine oldukça dikkat edildiği görülmektedir. Aynı zamanda eserin üzerinde mevcut Grekçe yazılarında birebir kopyalanarak verilmesi de önemli hususlardandır. Çizimlere bu kadar özen gösterilmesi, inceleme aşamasındayken en doğru kararın verilmesinin bir sebebi olduğu düşünülmektedir.

Yanya'da eski eser kaçakçılığı farklı yollarla gerçekleşmekteydi. Bunun örneklerinden biri de bölgede maddi anlamda güçlü bir kişi olarak bilinen Dinozade Hüseyin Paşa'dır. Eski Preveze'de yol yapımı çalışmalarına destek adı altında eski eserleri bulma amacıyla kaçak kazılar gerçekleştirip ardından çıkan eserleri yurtdışına kaçırdığı bilinmektedir (BOA.BEO.3019-226398).

Eski eserlerle ilgili yaşanan gelişmelerin yanı sıra müze ödeneği ile ilgili de gelişmeler yaşanmaktaydı. Müze-i Hümayun'a gelir getirmesi amacıyla bazı vergi uygulamaları gündeme gelmiştir. H.16.11.1324(1908) tarihli belgede asar-ı atikadan olan binaların muhafazası için dülger, taşçı ve emsali esnaf tezkereleriyle otuz bin kuruşu bulan inşaat ve tamirat tezkerelerinden de vergi alınacağı Aydın, Edirne valilikleriyle Ankara ve Yanya Maarif Müdürlüklerine yazı gönderilmiştir (BOA.MF.MKT.970-67).

Eski eser bakımından önemli bir yere sahip olan Yanya Vilayetinde de müzecilik anlamında önemli gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Burada gerçekleşen kaçakçılık ve nakil olayları müzecilik adımlarının atıldığı diğer bölgelerde de karşılaşılan durumlardandır.

Yanya Müzesi'nin sergileme işlemleriyle ilgili bilgilere kaynaklarda rastlanılmamıştır. Müzeye ait görsellerin de bulunamaması sebebiyle eserlerin ne şekilde düzenlendiği konusunda fikir yürütmek mümkün değildir. Öyle ki merkezle yapılan görüşmelerde de bu işlemlere değinilmemiştir. Bu sebeple hangi doğrultuda düzenleme ve sergileme işlemlerinin yapıldığı bilinmemektedir.

2.4.Bergama Müzesi

Bergama'da kazı çalışmaları Carl Humann tarafından başlatılmıştır. Humann, Osmanlı Devleti'nde İzmir- Aydın yol çalışmalarında görevlendirilmiş bir inşaat mühendisidir. Antik eserlere de ilgisi bulunan Humann, 1866 yılı itibariyle Bergama'yı şantiye merkezi olarak kullanmaya başlamıştır. Bergama-Dikili yol çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan mermer blokların kireç ocaklarında yok edildiğini görmüştür. Eserlerle ilgilenilmediğini düşünerek burada kazılar yapmaya başlamış ve bulduğu eserleri incelenmek üzere Berlin'e göndermiştir. 1870 yılları itibariyle Almanya Devleti burada kazılar yapmaya başlamıştır. Osmanlı kaynakları kazıların resmi olarak 1878 yılında başladığını gösterse de Almanya Devleti bu tarihten çok daha önce araştırmalarına başlamıştır (Atar ve Karabulut, 2018:127).

Kazı çalışmalar sırasında çıkarılan eserler, Bergama'da kazı evinin bulunduğu alanda depo-müze işleviyle kullanılan bir mekanda biriktirilmiştir. Buradaki amaç sergilemekten ziyade muhafaza edilmesiydi. Burada biriktirilen eserler Berlin'e ve Müze-i Hümayun'a gönderilmiştir (Atar ve Karabulut, 2018:146).

Bergama'da eski eserlerin korunması amacıyla oluşturulan mekanların depo işlevinde olmasından dolayı resmi bir müze açılışı gerçekleşmemiştir (Yaşayanlar, 2018:566). Burada kurulan mekan bazı kaynaklarda küçük alan müzesi olarak adlandırılmaktadır. Eserlerin Müze-i Hümayun'a nakli masraflı olduğu için her eser gönderilmemiştir. Bunun için Bergama Müzesi, Müze-i Hümayun'a gönderilecek kadar kıymetli görülmeyen eserlerin bulunduğu bir mekana dönüşmüştür (Shaw, 2004:236).

Bergama Müzesi ile ilgili arşiv kayıtlarına bakıldığında ilk olarak Hicri 21.06.1296(1880) tarihli belgeye rastlanılmaktadır. Belgede Bergama'da Alman Müzesi adına bir kazının yapıldığı belirtilmektedir. Bu kazılar sonucu çıkan eserlerin Müze-i Hümayun'a düşen hissesinin nakil masrafinin 2500 gurus olduğu dile getirilmektedir. Bu miktarında

vilayet tahsisatından ödeneceği belirtilmektedir (BOA.MF.MKT.62-157). Belge nakil masraflarının miktarını ve kim tarafından karşılandığını göstermesi açısından önemlidir.

Bir diğer belge Hicri 01.04.1318(1902) tarihli dir. Burada Bergama'nın fahri müze memurundan söz edilmektedir. Bu kişi isminden de anlaşılacağı üzere Rum milletinden Dimitri Çolakidis Efendi'dir. Bergama Fahri Müze Memuru Dimitri Çolakidis Efendi'ye hizmetlerinden ötürü Almanya Devleti tarafından belgede "agel roj"¹⁰ olarak adlandırılan bir nişanın verildiği belirtilmektedir (BOA. BEO.1600-119955). Bahsi geçen nişanın hangi hizmetlerden dolayı verildiğine değinilmemiştir. Bu gibi nişan takdimlerinin Batılı devletlerin, Osmanlı topraklarında bulunan eski eserleri daha kolay ve daha fazla miktarda kendi ülkelerine götürmek amacıyla yapmış olabileceği de akla gelmektedir. Hicri 29.07.1318(1902) tarihinde Dimitri Çolakidis Efendi'nin agel roj nişanıyla taltif edilmesine devletçe izin verildiği belirtilmektedir (BOA.MF.MKT.537-21).

Hicri 01.02.1328(1912) tarihli belgede Bergama Fahri Müze Memuru Dimitri Çolakidis Efendi'nin vefat ettiği ve yerine yine azınlıktan Sofyanos Efendi'nin tayin edildiği dile getirilmektedir (BOA.MF.MKT.1147-66). Buradan Çolakidis Efendi'nin fahri müze memurluğu görevini yaklaşık 10 yıl yaptığı anlaşılmaktadır.

Bergama Müzesi ile ilgili bilgiler fahri müze memuru ve eski eserlerle ilgilidir. Kaynaklarda burada daha çok başkente gönderilecek kıymette olamayan eserlerin yer aldığı belirtilmektedir. Ancak bu eserlerin hangileri olduğuna yer verilmemiştir. Öyle ki burada koruma altına alınan eserlerin nasıl bir tasnifleme işlemiyle düzenlendiğinden de kaynaklarda söz edilmemektedir. Bu sebeple birçok müzede olduğu gibi Bergama'da da tasnifleme işlemlerinin nasıl yapıldığı bilinmemektedir.

Yukarıda bahsi geçen belgelerde Bergama'dan müze olarak söz edilmektedir. Her ne kadar resmi bir açılışı yapılmamış olsa da arşiv kaynakları Bergama'da bir müze varlığına işaret etmektedir. Ancak bu açık alan müzesinin net bir tarihine ulaşılamamıştır. Bu sebeple müzecilik hareketleriyle ilgili kayıtların en erken tarihlieleri 1880-1902 arasında olduğu için bu yapının da bu tarihler arasında olabileceği düşünülmektedir.

2.5.Sivas Müzesi

Sivas, Osmanlı döneminde önemli vilayetlerden biriydi. Kent özellikle II. Abdülhamit döneminde imar çalışmalarını yakından takip etmiştir. Bu dönemde inşası gerçekleşen yapılardan biri idadi mektebidir. 1890 yılında yatılı nitelikte Sivas İdadi Mektebi açılmıştır (Kılıç, 2019:165).

¹⁰ Agel Roj nişanı dördüncü derecedeki nişanlara verilen isimdir.

20.yy başlarına ait yazışmalar Sivas'ta bir Müze-i Hümayun şubesi olduğunu göstermektedir. Daha önce bahsedildiği üzere taşradaki müzecilik oluşumlarının ilkiyle Konya'da karşılaşılmaktadır. Güncel kaynakların çoğu Konya'dan sonra Bursa'da bir Müze-i Hümayun şubesi açıldığını belirtmektedir. Hicri 06.09.1321(1905) tarihli belgede Bursa İdadisi'nde bir müze tahsisinden söz edilmektedir. Fakat cümleye başlarken "Sivas İdadisi'nde olduğu gibi " ibaresi kullanılmıştır (BOA.MF.MKT.288-31). Bu durum Sivas İdadisi'nde, Bursa İdadisi'nden daha önce bir Müze-i Hümayun şubesi açıldığını göstermektedir. 1325(1909) Sivas Vilayeti Salnamesi'nde ise müzenin bahsi geçmektedir. *"Mekteb-i idadi dahilinde vücuda getirilen müze şubesi haylice mühim asar ve meskukat-ı atikadan maade vilayet dahilinde mevcut eşcar ve nebatatle şimdiye kadar keşf olunan maadenin numunelerini ve bir kütüphaneyi havidir"* (Sivas Vilayeti Salnamesi, 1325:195) diye söz edilmektedir.

Müzenin inşasına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat hicri 15.04.1318(1902) tarihli bir arşiv belgesinde Bünyan-ı Hamid kazasına bağlı Küpeli ve Çukur karyelerinde eski eser bulunduğundan bahsedilmektedir. Belgede bu bölgelerden çıkarılan eski eserlerin Sivas Vilayet Tercümanı Emanuel Efendi tarafından Sivas İdadisi'ne nakledildiği belirtilmektedir. Hicri 1318 yılı miladi takvime çevrildiği zaman 1902 yılı elde edilmektedir. Bu da Bursa İdadisi'nde bir müze inşası gerçekleşmeden önce Sivas İdadisi'nin eski eserlerin saklandığı bir yer olduğunu göstermektedir. Belgenin devamında Sivas Vilayet Tercümanı Emanuel Efendi'nin yol masrafı için 400 guruşluk bir ödeneğin Maarif hasılatının Dersaadet hissesinden ödenmesi istenmektedir. Ayrıca bulunan eserlerin kayıt altına alınması için de bir defterin düzenlenip ardından gönderilmesi gerektiği belirtilmektedir (BOA.MF.MKT.519-49).

Hicri 10.02.1319(1903) tarihli bir başka belgede de Sivas İdadisi'nde bir müze şubesi ve kütüphanenin olduğu belirtilmektedir (BOA.MF.MKT.560-33). Bursa İdadisi'nde müze şubesinin açılışı yukarıda bahsedildiği üzere 1 Eylül 1904 tarihine denk gelmekteydi. Bu belgenin miladi tarihine bakıldığından 1903 yılına ulaşılmaktadır. Bu da Sivas'ta bir müze inşasının Bursa'dan daha önce olduğunu gösteren bir diğer kanıttır. Ayrıca arşiv belgelerinden ulaşılan bilgiler ile de Sivas Vilayeti Salnamesi'ndeki bilgilerinde örtüştüğü görülmektedir.

Sivas ile ilgili bir diğer arşiv kaydı 21.04.1319(1903) yılına aittir. Burada Sivas'taki Şahne Kümbeti'nin kubbesinin yıkıldığı, yeniden inşasının da çok masraflı olacağı ve yapının da eski eser olmamasından ötürü yıktırılması istenmektedir. Bu yıkım esnasında ortaya çıkacak taşlarında yapım aşamasındaki gureba hastanesinde kullanılması için nakledileceği dile getirilmektedir. Ayrıca yazılı taşlar çıkarsa bunlarında müzeye konulması gerektiği belirtilmektedir (BOA.DH.MKT.2519-100). Bu belge yukarıda bahsi geçen hicri

10.02.1319(1903) tarihli belgeden daha sonrasına aittir. Burada bahsi geçen müzenin de Sivas İdadisi'nde yer alan müzeye olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü daha öncesinde burada bir müzenin varlığına işaret etmektedir. Bu yüzden bahsi geçen müzenin Müze-i Hümayun olamayacağı düşünülmektedir.

1905 tarihli bir yazışmada Sivas'ta bulunan bir medreseden çini parçalarının çalındığı belirtilmektedir. Bu durum yapıda bir tamirat işlemi yapıldığı sırada gerçekleşmiştir. İncelemelerin ardından Bakkal Osman isimli şahsın evinde kayıp olarak aranan çini parçaları bulunmuştur. Eserler koruma altına alınması amacıyla Sivas Müzesi'ne nakledilmiştir.(Aydın,2017:666)

Sivas Müzesi ile ilgili bilgiler dönem kaynaklarıyla sınırlı olduğu için yapıya dair görsel kayıtlara ulaşılamamıştır. Bu sebeple müze binasının günümüze kadar olan durumu hakkında net bir açıklama yapılamamaktadır. Bu sebeple incelemelerde müze yapısının Sivas'ta oluştuğuna dair bilgilerle sınırlı kalmıştır. Sadece görsel kayıtlar değil aynı zamanda sergileme işlemlerinin de nasıl yapıldığına dair bilgilere ulaşılamamıştır.

2.6.Bursa Müzesi

2.6.1.Müzenin İnşa Süreci

İstanbul'daki müze çalışmalarının ardından taşrada devam eden müzecilik hareketlerinin bir diğer durağı Bursa olmuştur (Sade, 2005:29). Bu dönemde Batılı devletler tarafından eski eserlerin yurtdışına çıkarılması engellenmeye çalışılmıştır. Başkent haricinde kurulan müzelerin asıl amacı, bulunan eski eserlerin yerinde muhafazasının gerçekleştirilmesinin istenmesi ve başkente nakil sırasında yaşanabilecek olumsuzlukların giderilmesiydi. Bu amaçla kurulan müzelerden biri de Bursa Müzesi olmuştur (Sade, 2005:34).

Bursa'da müze tahsisi düşünülmeden önce de Bursa İdadisi'nin eski eserlerin muhafazası için kullanıldığına dair arşiv kayıtları bulunmaktadır. Buna göre hicri 26.04.1313(1897) tarihli arşiv belgesinde Bursa'nın Aziziye kazasına ait Balçam köyünde eski eser bulunduğu belirtilmektedir. Bahsedilen eserin cinsinin de mermerden imal edilmiş bir heykel olduğu kayıtlıdır. Bu mermer heykelin Aziziye kazasına ait Balçam köyünden incelenmesi amacıyla Bursa Mekteb-i İdadisi'ne nakledilmesi istenmektedir. İncelenmesi amacıyla fotoğrafının çekilip öneminin araştırıldıktan sonra Müze-i Hümayun'a nakledilecek kıymette olur ise gönderileceğinden bahsedilmektedir. Bu işlemler sırasında oluşabilecek masrafların Maarif hasılatından karşılanacağına da dikkat çekilmektedir (BOA.MF.MKT.288-31). Bu bilgilerden Bursa İdadisi'nin müze fikrine uygun görülmeden önce de asar-ı atıkların

muhafazası amacıyla kullandığı anlaşılmaktadır. Bunun dışında Bursa'ya farklı bölgelerden de eserlerin gönderildiği kaynaklarda geçmektedir. Gediz Kazasında 1893 yılında askeri depo inşasına karar verilmiştir. Bunun için malzeme temini sırasında taş ocağında eski eserler bulunmuştur. Başkente durumun bildirilmesi üzerine eserlerin fotoğraflanması ya da Bursa'ya nakledilmesi istenmiştir. 1893 yılında yaşanan bu durum henüz müze şubesinin inşa edilmemiş olduğu dikkate alındığında, buranın müze inşa edilmeden önce de eski eserlerin muhafazası için uygun görülen bir yer olduğunu göstermektedir (Çakmak, 2019:184).

Bursa'da müze çalışmaları Maarif Müdürü Azmi Bey'in döneminde başlamıştır. Azmi Bey'in asıl adı Mustafa Azmi Ömer Akalın'dır. 1901 senesinde Bursa'ya maarif müdürü olarak atanmıştır. Maarif müdürlüğünün yanı sıra Hüdavendigâr Vilayeti valiliği de yapmıştır. Görevleri sırasında iki kez Bursa'da sergi düzenlemiştir.¹¹Bursa Müzesi ise günümüzde Erkek Lisesi olarak anılan Bursa İdadisi'nin bahçesinde açılmıştır. Bursa İdadi Mektebi 1892 yılında iki katlı bir yapı olarak tasarlanmıştır (Bilmiş, 2019:171). Plan bakımından dikdörtgen bir tasarıma sahip olan yapının aynı zamanda geniş bir avlusu da mevcuttur (Bilmiş, 2019:172). 1903-1906 yıllarında yapıya birçok eklemeler yapılmıştır. Kütüphane, yemekhane, yatakhane bu yapılardan birkaçıdır. Aynı zamanda bu tarihlerde okulda sanat şubesi de açılmıştır. Bunun ardından 1904 tarihinde bahçeye Müze-i Hümayun Şubesi eklenmiştir (Bursa Anadolu Erkek Lisesi - Vikipedi (wikipedia.org) (Erişim Tarihi:06.05.2023).

Bu açılış hicri 19 Ağustos 1320, miladi 1 Eylül 1904 yılına tarihlendirilmektedir. Müze binasının açılış törenine Vali Reşit Mümtaz Paşa ve Müze-i Hümayun müdür yardımcısı Halil Bey de katılmıştır. Müze binası için ihtiyaç duyulan para vilayet bütçesinden karşılanmıştır (Yaşayanlar, 2018:568). Arşivdeki yazışmalara bakıldığında bu konuyla ilgili hicri 06.09.1321(1905) tarihine ait bir yazışma bulunmaktadır. Bu yazışmanın içeriğinde Bursa İdadisi'nin müze oluşturulması için müsait bir alan olduğundan ve bahsi geçen vilayetin dahilinde ortaya çıkarılan eski eser sayısının da fazla olduğu belirtilerek müze tahsisinin uygun görüldüğünden bahsedilmektedir (BOA.MF.MKT.751-46). Buradan anlaşılan bir vilayette müze inşa edilecekse buradaki eski eserlerin muhafazası için uygun görülen mekanın da üst mercilerce onaylandığı ve bölgedeki eski eser yoğunluğunun da müze tahsisi için bir neden olabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca belgede dikkat çeken bir husus ise "Sivas İdadisi'nde yapıldığı gibi Bursa İdadisi'nde dahi bir müze şubesinin tesisi" ibaresi taşra müzeciliğinin sıralanışını değiştirebilecek bir ibaredir. Bu Bursa Müzesi'nin aslında Sivas İdadisi'nde oluşturulan müzeden sonra yapıldığını düşündürmektedir.

¹¹ <http://bgc.org.tr/ansiklopedi/azmi-bey-akal%C4%B1n-mustafa-azmi-omer-.html?find=bursa+sergis> (Erişim Tarihi:06.12.2022)

Bursa'daki açılıştan da söz eden bir belge bulunmaktadır. Hicri 15.06.1322(1906) tarihli belgede Bursa'da bir Müze- Hümayun şubesinin tesisinin gerçekleştirildiğinden ve açılışının da cülus-ı hümayun da yani Sultan Abdülhamit'in tahta çıktığı gün olan 1 Eylül'de (Çelik, 2018:28) yapılacağı belirtilmektedir. Bu açılışa yukarıda da belirtildiği üzere Müze-i Hümayun müdür muavini Halil Bey'in gönderileceğinden söz edilmektedir (BOA.İ.MF.10-33).

Bursa Müzesi'nin inşası tamamlandıktan sonra eski eserlerle ilgili yazışmaların sayısında artış olmuştur. Bu yazışmaların içeriği genel olarak bölge civarında bulunan eserlerin Bursa İdadisi bahçesinde yer alan Müze-i Hümayun şubesine nakledilmesiyle ilgilidir. Bu kayıtlardan biri olan Hicri 25.07.1325(1909) tarihli yazışmanın içeriğine bakıldığında Bursa'da mücevhercilik yapan Şişrinak Karnik Efendi'den bahsedilmektedir. Bu kişi elinde mevcut olan eski eserleri Müze-i Hümayun'a bağışladığı için dördüncü dereceden mecidi nişanıyla ödüllendirilmiştir (BOA.DH.MKT.1195-89). Buradan Müze-i Hümayun'da mevcut eski eserlerin bağış yoluyla da geldiği bilgisine ulaşılmaktadır.

Eski eserlerle ilgili bir diğer yazışma Hicri 03.11.1325(1909) tarihine aittir. Burada Bursa'daki cami ve türbelerdeki eski eserlerden bahsedilmektedir. Bu mekanlarda bulunan musaf-ı şerif, halı, seccade ve levhaların kıymetli olanlarının muhafaza edilmesi istenmektedir. Bu eşyalardan bilhassa asar-ı atika olarak bahsedilmesi sadece toprak altından çıkarılan Yunan ve Roma'ya ait eserlere değil aynı zamanda cami ve türbelerdeki seccade, halı gibi eserlerinde asar-ı atika olarak tanımlandığını göstermesi açısından önemlidir. Bu eserler aslında Evkaf İdaresi'ne ait bir müzede muhafaza edilmek istenmektedir. Mevcutta böyle bir yapı olmadığı için Maarif İdaresi'ndeki Müze-i Hümayun şubesinde ayrı bir yerde muhafaza edilmesine karar verilmiştir (BOA.BEO.3204-240300).

Hicri 23.02.1326(1910) tarihli bir yazışma 1325(1909) yılında Şişrinak Karnik Efendi'nin bahsi geçtiği yazışmayla benzerdir. Burada da İtalyan kökenli Fabyano isimli şahıstan 30 parça eser alındığından bahsedilmektedir. Söz edilen 30 parça eserin Müze-i Hümayun Bursa Şubesi tarafından teslim alınmış ve bedelinin de Fabyano Efendi'ye ödendiği belirtilmiştir (BOA.MF.MKT.1045-69). Müzeye bağış yoluyla gelen eserler hakkındaki kaynaklarda genellikle azınlıktan kişilerin ismi dikkat çekmektedir.

Bursa'daki müze kayıtlarının bir diğeri de 1329(1913) yılına aittir. Bu yazışmada Bilecik'te bir evden söz edilmektedir. Yazışmaya göre bahsi geçen evin Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'ye ait olduğu düşünülmektedir. Bunun için araştırılma yapılmış ve evin ahşap olduğu ve Osman Gazi'ye ait bir ahşap evin bu döneme kadar ayakta kalamayacağı fikrine varılmıştır. Fakat yine de evdeki eski eşyaların Bursa Müzesi'ne gönderilmesi

istenmiştir (BOA.DH.İD.28-21). Evin Osman Gazi'ye ait olmadığı kararından sonra eşyaların müzede muhafaza edilmesi fikri ilk bakışta akla yatmamaktadır. Ancak bunun sebebinin başka bir örneğe bakıldığında anlamak mümkün olabilir. 19.yüzyılda Perpinyani isimli şahsın Hz. Ali'ye ait olduğunu iddia ettiği bir hattı Osmanlı Devleti'ne bildirmiş ve ardından bu eser hazineye konulmuştur. Fakat eser için belirtilen ödemenin yapılmamasının ardından Perpinyani, gecikme bedeliyle birlikte toplam 6000 liralık ücretin ödenmesini talep etti. Eğer ödeme hemen gerçekleşmezse eserin iadesinin ardından British Museum' a satacağını da belirtti. Uzun uğraşlar sonunda eserin British Museum'a satılma ihtimalinin bir prestij kaybına neden olacağını düşünerek satın alma işlemi gerçekleştirilmiştir. Fakat eserin özgünlüğü tartışmalı bir durumdu. Ama bu tarz eserlerin prestij kaybına neden olmaması amacıyla satın alındığı görülmektedir. Sarayın prestijini korumak amacıyla takındığı bu tutum toplum tarafından fark edilince suistimale açık bir hale gelmesine neden olmuştur (Deringil, 2002:51).

2.6.2.Müzenin Plan Özellikleri

Bursa'da müze binası olarak kullanılan yapı kaynaklardaki tanımlara göre Bursa İdadi Mektebi'nin kapısından girildikten sonra bahçenin sol tarafında bulunmaktadır. Tek katlı olarak tasarlanan yapı, bir adet hol ve 2 adet salondan oluşmaktadır. Tavanı ise yüksek tutulmuştur. Gerekli görüldüğünde Bursa İdadi Mektebi'nin bahçesi de sergi amacıyla kullanılmıştır. (Yaşayanlar, 2018:568).

Fotoğraf 59 Bursa Müzesi Giriş Cephesi (Yaşayanlar, 2018:577)

Bursa Müzesi'ne ait görsele bakıldığında tasarım olarak cephe hakkında bir fikir yürütmek mümkündür. Tek katlı tasarlanan yapının tam merkezine yerleştirilmiş bir girişi olduğu görülmektedir. Üst örtüde aydınlatma feneri de dikkati çekmektedir. Giriş kapısının iki yanında pencere açıklıkları yerleştirilmiştir. Girişin hemen üstünde yapının kitabesi bulunmaktadır.(Fotoğraf 2.41) Kitabenin içeriği ise şu şekildedir;

“Reis-i ceyş makâm-ı hilâfet-i seniyye var iken pirâye-yi saltanat-ı ‘Osmâniyye es-sultân ibni’s-sultân es-sultânü’l-gâzî Abdülhamid hân-ı sâni efendi hazretleri sâyesinin terakkiyatı ile icâb-ı hilâfetpenâhileri tedâyûn Müze-i Hümayûn Şu‘besi Cûlûs-ı meymenet-i makrûn-ı hazreti pâdişâhînin sene-i mes‘ûde-i devriyesine tesâdüf olan bin üç yüz yirmi senesi ağustosunun on dokuzuncu rûz-ı firûzunda temeyyünen te’sis ve küşâd olunmuşdur” (Yaşayanlar, 2018:569). (Fotoğraf 2.42)

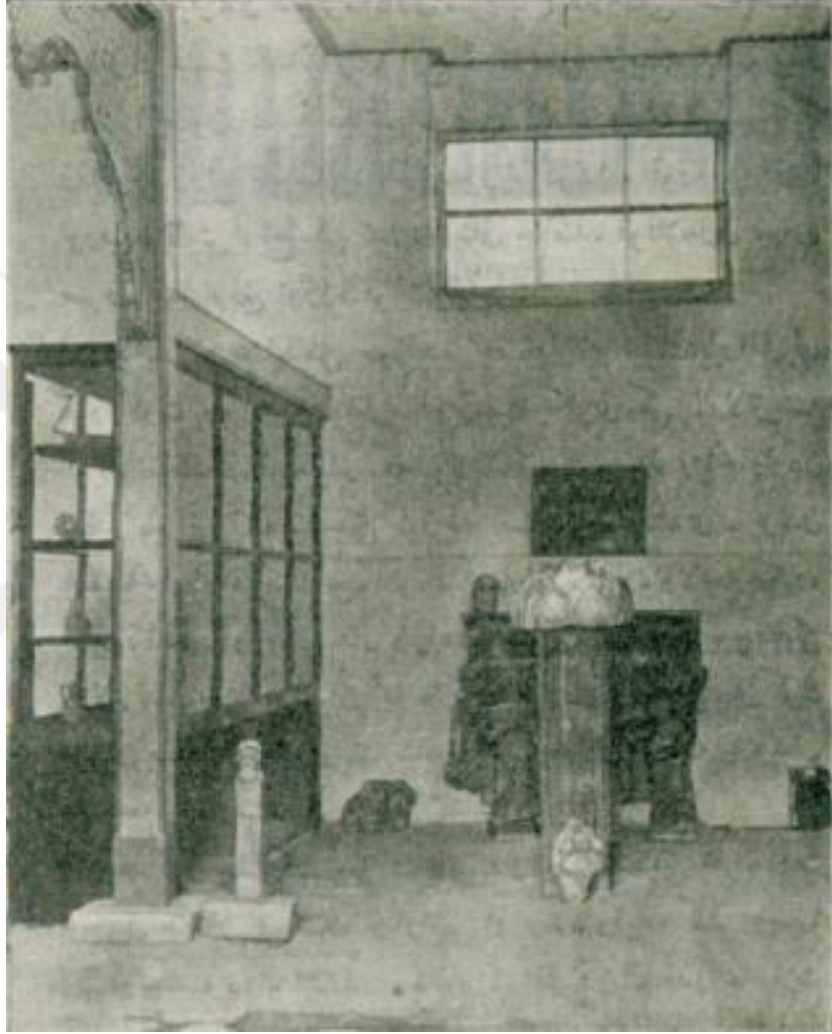

Fotoğraf 60 Bursa Müzesi'ne ait Kitabe (Türkmen, 2011:149)

Bursa Müzesi'nde dikkat çeken bir durum da oluşturulan salonlardan birinin İslami eserlere ayrılmış olmasıdır. Diğer salonu ise Yunan-Roma ve Bizans eserleri için tahsis edilmiştir. Yapı içerisinde ayrıca antik dönemden kalma seramiklerin sergilenmesi için camekanlı dolaplar bulunmaktadır. (Yaşayanlar, 2018:569)

1909 'da gerçekleşen Bursa Sergisi'nde müzeden de detaylı olarak söz edilmektedir. Mektebi İdadi'nin gösterişli kapısından girildikten sonra birkaç basamak genişliğinde bir merdivenden inilmekteydi. Ardından sağa ve sola doğru uzanan özenle düzenlenmiş bahçesi olan renkli çakıl taşlarıyla oluşturulmuş sanatkarane bir yoldan geçilerek müzeye varılır (Korkmaz ve Eken, 2013:96). Dört metre karelik yolun iki tarafında çam ağaçları ve eski eserler sıralanmaktadır. Giriş kapısından geçilip içeriye girildiğinde ortada bir koridor bulunmaktadır. Bu koridorun iki yanında büyük salon bulunmaktadır. Sağ tarafta bulunan

salon İslami eserlere ayrılmıştır. Burada camekanlı masalarda Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait meskukatlar sergilenmektedir. Bu iki salonda da camekanlı dolaplar sergi amacıyla kullanılmaktaydı. (Fotoğraf 2.43) Sol tarafta yer alan salon da Yunan ve Roma dönemine ait eski eserler için ayrılmıştır. Burada bulunan eserler Gusdav Mendel tarafından düzenlenip bir katalog haline getirilmiştir. Bu katalog “*Catologue des Sculptures Greeques, Nmainen et Byzantines du Musee de Brousse*” olarak adlandırılmıştır (Korkmaz ve Eken, 2013:97).

Fotoğraf 61 Bursa Müzesi’nde bulunan camekanlı dolaplardan görüntü (Yaşayanlar, 2018:579)

Fotoğraf 62 1929 senesinde Bursa Müzesi (Yaşayanlar, 2018:583)

1929 yılına ait görselde Bursa Müzesi'nin bahçesinin eski eserlerle dolduğu dikkati çekmektedir. Bu durum eski eserlerin araştırılıp müzeye taşınması konusunda bir ivme yakalandığını düşündürmektedir. (Fotoğraf 2.44). Burada bulunan eserlerin düzenlemesinin ise nasıl yapıldığı bilinmemektedir. Kaynaklarda bu düzenlemeye dair bilgilere yer verilmemiştir.

Bursa Müzesi görselde de görüldüğü üzere Cumhuriyet dönemine kadar Bursa İdadi Mektebi'nin bahçesinde faaliyet göstermiştir. 1930 senesinde ise yapı boşaltılarak Bursa Yeşil Medrese'ye taşınmıştır (Yaşayanlar, 2018:571). 1971 yılında Çekirge'deki Kültür Park'ta bir müze binası inşa edilmiştir. Arkeolojik eserler buraya taşınmış, Türk İslam eserleri ise Yeşil Medrese'de sergilenmeye devam edilmiştir (Önder, 1999:111). Bursa İdadi Mektebi ise günümüzde Bursa Anadolu Erkek Lisesi olarak faaliyettedir (Bursa Anadolu Erkek Lisesi - Vikipedi (wikipedia.org)(Erişim Tarihi:06.05.2023) (Fotoğraf 2.44-2.47). Fakat Bursa İdadi Mektebi bahçesinde inşa edilen müze yapısı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Fotoğraf 63 Bursa İdadi Mektebi Ana Binası (Bilmiş, 2019:188)

Fotoğraf 2.64 Bursa İdadi Mektebi Avlusundan Görünüş (Bilmiş, 2019:188)

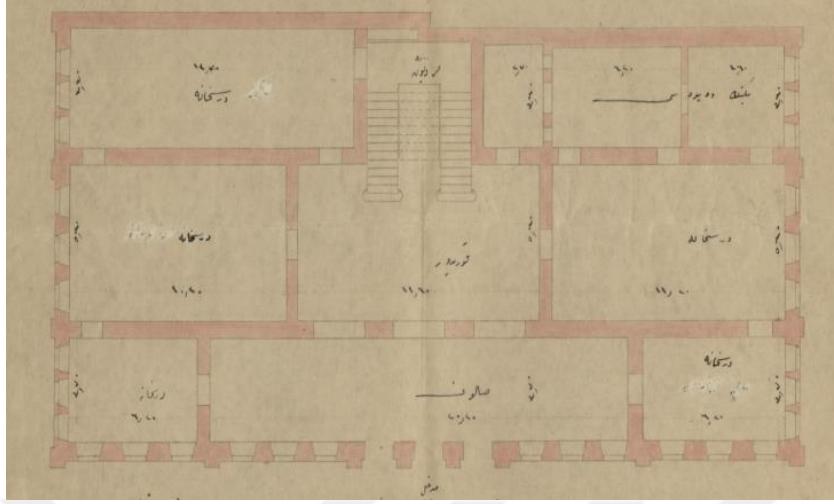
Fotoğraf 65 Günümüzde Bursa Anadolu Erkek Lisesi Olarak Bilinen Bursa İdadi Mektebi'nin Kuzey Cephesi (Bilmiş, 2019:192)

2.7.Kudüs Müzesi

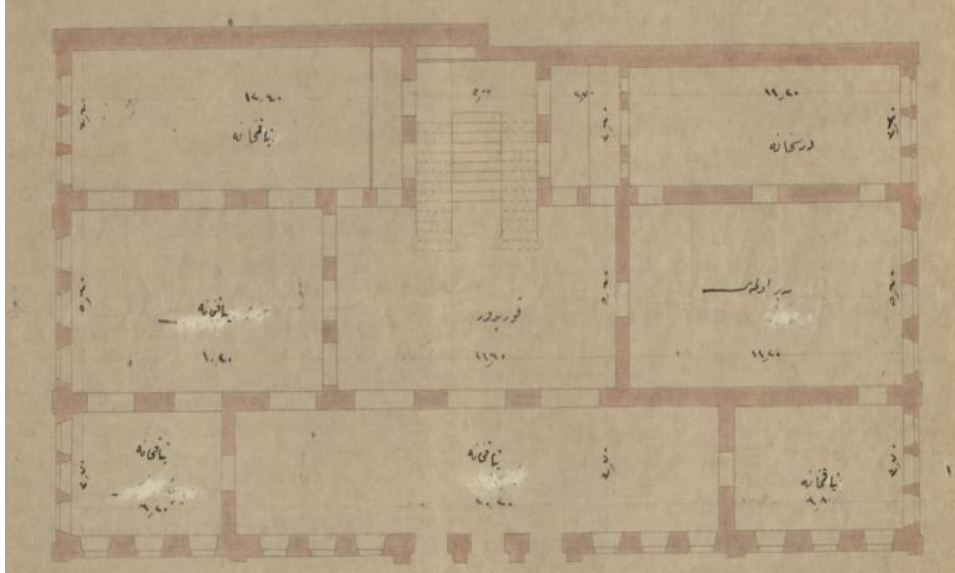
Kudüs, 1517 yılında Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girmiş bir bölgedir (Cengiz, 2020:105). Uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin toprağı olarak kalmıştır. Araştırma konusunu içeren müzecilik ve eski eser kavramlarının Kudüs'teki işleyişi hakkındaki bilgiler net olmamakla birlikte oldukça kısıtlıdır. Kimi kaynaklar Konya ve Bursa'da olduğu gibi Kudüs'te de bir müze açılması için çalışmaların olduğundan söz eder (Shaw, 2004:234). Ancak devamında 1.Dünya Savaşı dönemine denk geldiği için bu fikrin gerçekleşmemiş olduğu dile getirilmiştir (Shaw, 2004:237). Bazı kaynaklar ise Konya'da bir taşra müzesinin inşasının gerçekleşmesinin ardından Selanik, İzmir ve Kudüs gibi bölgelerde müzenin temelini oluşturulduğu belirtilmektedir. (Shaw, 2004:566)

Kaynaklardaki farklı bilgiler kafalarda soru işareti oluştursa da devlet arşivlerinde yer alan bir belge bu duruma bir nebze de olsa açıklık getirmektedir. Bahsi geçen belge H.01.06.1327(1911) tarihli dir. Belge Kudüs Müzesi'ndeki eski eserlerin bir defter yardımıyla kayıt altına alınmasını içermektedir. Söz edilen belge “*Kudüs Mekteb-i İdadi dahilindeki müzede mevcut asar-ı atika*” ibaresiyle başlamaktadır. (BOA.MF.MKT.1131-6).Bu cümleden Kudüs Müzesi olarak bahsedilen yerin aslında Kudüs İdadi Mektebi olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce ele alınan birçok müzede olduğu gibi idadi yapısının müze amacıyla kullanılması olası bir ihtimaldir. Kudüs İdadi Mektebi hakkında yapılan araştırmalar

sonucunda yapımına 1885 yılında başlandığı, 3 yılın ardından inşasının tamamlandığı ve 3 Temmuz 1890 yılında açılışının gerçekleştirildiği öğrenilmektedir. (Cengiz, 2020:107)

Fotoğraf 66 Kudüs Mekteb-i İdadi Alt Kat Planı (Cengiz, 2020:123)

Fotoğraf 67 Kudüs Mekteb-i İdadi Üst Kat Planı (Cengiz, 2020:124)

Yukarıda planları mevcut Kudüs İdadi Mektebi incelendiğinde olduğunda 2 katlı ve yatılı eğitime sahip olduğu için alt katın eğitim alanına üst katın ise yatakhaneye ayrıldığı görülmektedir. (Fotoğraf 2.48-2.29) Planda müze olarak bir yerin belirtilmediği görülmektedir. Ancak müze olduğuna dair bilgiler içeren belge 1327(1911) tarihlidir. Mektebin inşası ise hicri 1307(1891) yılına denk gelmektedir. Yani bu iki tarih arasında yaklaşık 20 yıl bulunmaktadır. Bu planın müze yapılmadan önceki 20 yıl içerisinde olabileceği ve bu yüzden de planda böyle bir yerin gösterilmediği düşünülmektedir. Ayrıca bu plan 1327(1911) yılına ait olsa bile mektep yapıları geçici amaçlarla eski eserlerin muhafaza edilmesi için müzeye dönüştürülmektedir. Bu yüzden geçici bir durumun planda kalıcı olarak

gösterilmesine gerek olmadığı düşünülerek yer verilmemiş olabileceği de tahminler arasındadır.

Müzenin bahsedildiği belgeden daha öncesine ait eski eser çalışmalarını içeren kayıtlarda mevcuttur. Bunlardan birisi Hicri 03.05.1313(1897) tarihine aittir. Belgede Bağdat, Kudüs ve Diyarbakır'da bulunan fahri müze memurlarıyla iletişime geçilip nakillerinin kolay olduğu eski eserler hakkında bilgi alınmasından söz edilmektedir. Ayrıca burada bulunan eski eserlerin nakil masrafının 100 guruşu geçen eski eserler için herhangi bir izin almaksızın doğrudan idadi mekteplerine nakledebilecekleri belirtilmektedir (BOA.MF.MKT.289-35).

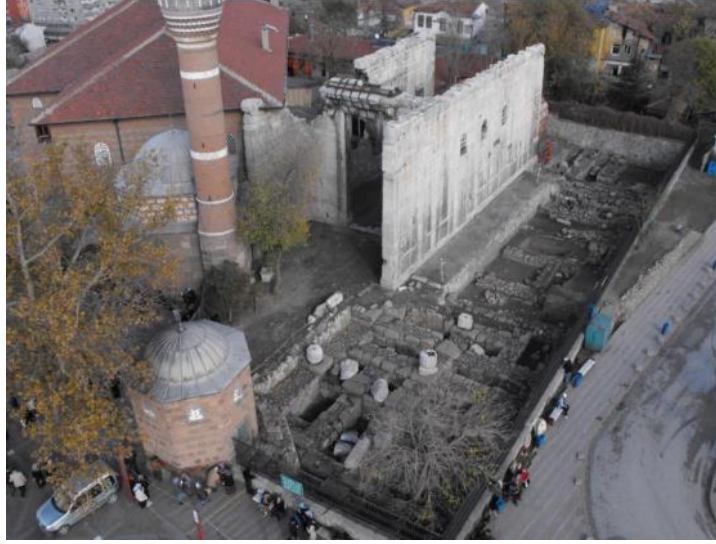
Bir diğer belge Hicri 08.02.1314(1898) tarihine aittir. Burada Kudüs'te eski eserlerin ortaya çıkarılması için kazı çalışmalarının yapıldığından söz edilmektedir. Bu kazıda fahri müze memuru İbrahim el- Halidi Efendi isimli şahsın çalışmalar sırasında kazı alanına nezaret etmesi amacıyla görevlendirildiği belirtilmektedir. Fakat İbrahim el-Halidi Efendi'nin ölümünden dolayı yerine oğlu Şevket'in fahri müze memuru olarak tayin edildiği dile getirilmektedir (BOA.MF.MKT.326-52). Bir önceki belgede bahsi geçen Kudüs fahri müze memurunun da İbrahim el-Halidi olduğu buradan anlaşılmaktadır.

Eski eserler idadi mektebindeki müzeye nakledilmeye devam ederken, bu eserlerin devamında nasıl düzenlendiğine dair bilgiler bulunmamaktadır. Sadece düzenleme değil aynı zamanda sergileme işlemlerinin de nasıl yapıldığı konusu belirsizliğini korumaktadır.

Daha önce de belirtildiği üzere Kudüs müzecilik çalışmaları hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır ve bu bilgiler kesinlik içermemektedir. Ancak dönem kaynağı olarak arşiv belgelerinden yola çıkıldığında tıpkı Konya ve Bursa'da olduğu gibi burada da müzecilik için çalışmaların idadi mektebinde gerçekleştirildiği görülmektedir.

2.8.Ankara Müzesi

Ankara'da bir müze şubesinin inşa edilmesi 1921 yılına denk gelmektedir. Bu tarih Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Erken Cumhuriyet döneminin başlarına tekabül etmektedir. Bu özelliği açısından diğer yapılardan farklıdır. Bu dönemde eski eserlerin muhafazası amacıyla uygun bir müze binası arayışına başlanmıştır. Öncesinde sadece taş eserleri muhafaza etmek amacıyla Augustus Mabedi kullanılmaktaydı. Ama ilerleyen tarihlerde eser sayısı artınca daha geniş bir mekana ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır (Fotoğraf 2.50) (Alp, 2018:21).

Fotoğraf 68 Taş Eserlerin Muhafaza Edildiği Augustus Mabedi (Alp, 2018:23)

Gedikli Okul Müdürü Yarbay Halil Nuri Yurdakul ve Milli Eğitim Bakanlığı kadrosunda Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü olan Hamit Zübeyr Koşay Mahmut Paşa Bedesteni'nin bu amaçta kullanılmak için uygun olduğu görüşünde bulunmuştur. Bu durumda tarihe ait parçaların ancak tarihsel bir serüveni olan bir yapıda muhafaza edilebileceği düşüncesi vurgulanmaktadır. Ankara Kalesi Akkale'de bu görüşler doğrultusunda 1921 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin temelini oluşturacak Asar-ı Atika Müzesi'nin kuruluşu gerçekleşmiştir (Yenişehirlioğlu, 2021:194). Daha önce Konya Müzesi'nin kuruluş aşamasında bahsedildiği gibi Kadri Efendi Bedesteni'nin eski eserleri muhafaza amacıyla kullanılmasının örneği ile Ankara'daki Mahmut Paşa Bedesteni'nde de karşılaşılmaktadır (Kıraç, 2021:160). Yapı günümüzde Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak anılmaktadır (Fotoğraf 2.51-2.55) (ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ | Kültür Portalı (kulturportali.gov.tr)) (Erişim Tarihi:10.05.2023).

Ankara'daki müze yapıyla ilgili incelemelerde sadece taş eserlerin Augustus Mabedi'nde muhafaza edildiği bilgisine ulaşılmıştı. Başlangıçta neden sadece taş eserlerin koruma altına alındığı bilinmemekle beraber, bu işlemin bir tasnifleme amacıyla da yapılmış olabileceği fikri akla gelmektedir. Ancak eserlerin Mahmut Paşa Bedesteni'ne taşınmasının ardından nasıl bir sergileme ve sınıflandırma işlemi yapıldığı bilinmemektedir.

Fotoğraf 69 Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne Ait Eski Bir Fotoğraf (Doğruer, 2019:49)

Fotoğraf 70 Anadolu Medeniyetleri Müzesi Üstten Görünüş (Doğruer, 2019:49)

Fotoğraf 71 Müzenin Girişi (Doğruer, 2019:51)

Fotoğraf 72 Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin Günümüzdeki Giriş Cephesi)

Fotoğraf 73 Anadolu Medeniyetleri Müzesi İç Mekandan Görünüş

2.9. Antalya Müzesi

Antalya, tarihçesine bakıldığında eski eser bakımından oldukça öneme sahip bir yerleşim birimi olduğu görülmektedir. Fakat burada müze inşası daha ileri tarihlerde gerçekleşmiştir. Bunun en önemli sebebi Osmanlı'nın son dönemlerinde içerisinde bulunduğu savaş durumudur. İtalyanların eski eserlere karşı takındığı yağmacı tutumdan ötürü Antalya Lisesi öğretmenlerinden Süleyman Fikri Erten burada müze kurulmasına öncülük etmiştir. 1919'da fahri müze memuru olduktan sonra müzecilik adımlarını atmıştır. Bu amaçla önce Bayraktar Baba Türbesi (Çalap, 2018:3) daha sonra 1922 yılında da Alaaddin Cami'ni eski eserlerin korunması amacıyla müze deposu haline getirmiştir (Fotoğraf 2.56) (ANTALYA MÜZESİ | Kültür Portalı (kulturportali.gov.tr))(Erişim Tarihi:26.04.2023). İtalyanların tarihi eserleri İtalya Konsolosluğu'nda saklayıp yurtdışına kaçırmaları durumu, yerel yetkilileri müze kurulmasına adeta mecbur bırakmıştır. İtalyanlar, bu yağmacı tutumun nedeni olarak eski eserlerin Türkler tarafından korunmadığı için olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu doğrultuda Süleyman Fikri Erten, resmi olarak bunu kanıtlamak amacıyla Bayraktar Baba Türbesi'nde eski eser muhafazasına başladığını belirtmektedir. Bu davranış İtalyanların eski eserleri götürmelerine karşı savundukları fikrin çürütülmesi amacıyla sergilenmiştir. Resmi bir müzenin olmayışı eserlerin yasadışı yollarla kaçırılması için bir neden olarak gösterilemezdi. Bu yüzden Süleyman Fikri Erten tüm gayretleriyle Antalya'daki müzecilik hareketlerinin ilk adımını atmıştı (Sarihan, 2022:34).

Alaaddin Cami'nin ardından 1937 yılında Yivli Minare Cami müze işleviyle kullanılmıştır. (Fotoğraf 2.57) 1972 yılında da günümüzdeki binası bu amaçla kullanılmaya

başlanmıştır (Çalap, 2018:3). Müzecilik çalışmaları Osmanlı'nın geç dönemlerinde başlamış olsa da tam anlamıyla bir müze binasına ancak 1972 yılında kavuşmuştur. Antalya'nın daha geç tarihlerde müzecilik hareketlerinin başlamasının asıl nedeninin savaş dönemindeyken içinde bulunduğu olumsuz ortamdan kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca muhafaza amacıyla oluşturulan bu müze yapılarında sergileme işlemleriyle ilgili bilgiler bulunmamaktadır.

Fotoğraf 74 Antalya'da Müze Amacıyla Kullanılan Alaaddin Cami (Çalap, 2018:3)

Fotoğraf 75 1937 Yılından İtibaren Antalya’da Müze Amacıyla Kullanılan Yivli Minare Cami (Çalap, 2018:4)

2.10.Osmanlı Döneminde Taşrada Fahri Müze Memurları

Arşiv kaynaklarının temel alındığı çalışmada, eski eser ve müzecilik ile ilgili kayıtların yer aldığı bölgeler incelenmiştir. Müze inşasının gerçekleştiği dokuz bölge daha önceki bölümde ele alınmıştır. Bu bölgelerde müze inşalarının kimi resmi olarak gerçekleşmiş kimi ise sadece kayıtlarda muhafaza alanı olarak belirtilmiştir. Bunların haricinde arşivde birkaç bölgeyle daha karşılaşılmıştır. Buralarda müze kuruluşuna ilişkin bilgiler yer almazken eski eserlerin korunması amacıyla çalışmalar yürütüldüğü görülmüştür. Bu çalışmalarda en belirgin olarak karşımıza fahri müze memurları çıkmıştır.

Müze kuruluşuna dair bilgilere rastlanılmayıp eski eserlerin merkeze ulaştırılması ve korunması ile ilgili çalışmaların olduğu bölgelerden biri Diyarbakır’dır.

H.07.02.1310(1894) tarihinde Diyarbakır Çifte Han’da yaşayan birinci sınıf dava vekillerinden Natık Efendi’nin Müze-i Hümayun’a hediye ettiği 150 bakır, 125 gümüş, 2 altın meskukatın teslim alındığı ve bunlarla birlikte fotoğrafları gönderilen taşların da kıymetli olduğuna karar verilmiş, en kısa sürede onlarında gönderilmesi istenmiştir (BOA.MF.MKT.148-92). H.25.04.1310(1894) tarihli belgede ise Natık Efendi’nin gönderdiği sikke ve değerli taşlardan dolayı taltif edildiği belirtilmektedir (BOA.MF.MKT.154-39).

H.25.01.1311(1895) tarihinde ise yine dava vekili Natık Efendi'nin Müze-i Hümayun'a resimli bir taş gönderdiği arşiv kaynaklarında geçmektedir (BOA.MF.MKT.177-57).

H.21.05.1311(1895) tarihinde ise bu sefer Natık Efendi'nin müzeye kufi hatlı bir taş gönderdiği belirtilmektedir (BOA.MF.MKT.188-78).

H.07.07.1311(1895) tarihine gelindiğinde Natık Efendi'nin müzeye göndermiş olduğu eski eserlerden dolayı kendisi Diyarbakır Müze-i Hümayun Fahri memuru unvanı verilmiştir (BOA.MF.MKT.192-96). Bu karara bakıldığında bir kişinin fahri müze memuru olması için eski eserlerin muhafazasında ve Müze-i Hümayun'a gönderilmesinde gösterdiği çabanın dikkate alındığı, eski eserlerle ilgili herhangi bir eğitimi veya bilgisinin olma şartının aranmadığı görülmektedir.

H.27.08.1315(1899) tarihli belgede Natık Efendi'nin Müze-i Hümayundaki Meskukat-ı İslamiye Koleksiyonu'nun tamamlanması adına gösterdiği çabaya değinilmektedir. Belgede hala Natık Efendi'nin fahri müze memuru olduğu belirtilmektedir. Meskukat-ı İslamiye Koleksiyonu'nun tamamlanması için bir miktar meskukat satın aldığı dile getirilen Natık Efendi'nin, bu meskukatların bedelinin toplam bin guruş olduğu belgede geçmektedir. Bu bin guruşluk bedelin ise Maarif hasılatından karşılanacağı söylenmektedir (BOA.MF.MKT.384-16). Belgede geçen bilgiler dikkate alındığında Müze-i Hümayun'da yer alan koleksiyonların tamamlanması için eski eserlerin satın alındığı bilgisine ulaşılmaktadır. Bu eserlerin bedelinin ödeneceği durumlarda devreye Maarif hasılatının girdiği görülmektedir.

H.11.01.1319(1903) tarihinde yine fahri müze memuru Natık Efendi'nin Müze-i Hümayun adına eski eser ve sikke satın aldığı belirtilmektedir. Satın alınan asar-ı atıkların bedelinin iki yüz yetmiş beş guruş olduğu ve Maarif hasılatından karşılandığı söylenmektedir (BOA.MF.MKT.555-42).

H.07.06.1326(1910) tarihinde Müze-i hümayun Memuru olarak belirtilen Natık Efendi'nin Müze-i Hümayun adına iki altın sikke ve bakır levha satın aldığı için iki yüz elli guruşluk bedelinin ödeneceğine dair bilgilere yer verilmektedir (BOA.MF.MKT.1064-45).

H.02.01.1332(1916) tarihli belgede ise Diyarbakır Vilayeti Müze Memuru olarak geçen Natık Efendi'nin Müze-i Hümayun adına hizmetlerinden ötürü dördüncü rütbeden mecidi nişanı ile ödüllendirildiği dile getirilmektedir (BOA.İ.TAL.488-5).

Bu bilgilerin dışında H.03.05.1313(1897) tarihli belgede Diyarbakır ile birlikte Bağdat ve Kudüs'ten bahsedilmiştir. Bahsi geçen bölgelerde bulunan fahri müze memurlarına eserlerin merkeze nakli hakkında bilgiler verilmektedir. Buna göre merkeze nakledilecek eser 100 guruşun üzerindeyse izin almaksızın bölgelerdeki idadi mekteplerine gönderilmesi

gerektiği belirtilmiştir (BOA.MF.MKT.289-35). Daha önceki bilgilerde Kudüs'te bir müzenin varlığından, H.01.06.1327(1911) tarihli belgede Kudüs İdadisi'nde bulunan müze ibaresi geçmesinden yola çıkılarak söz edilmişti (BOA.MF.MKT.1131-6). Fakat H.03.05.1313(1897) tarihli belgeye bakıldığında müze ibaresi bulunmadığı sadece mektep ibaresi kullanıldığı dikkat çekmektedir. Buna göre aradaki 14 yıllık sürede Kudüs'teki mektepte müze işlevi görecektir bir alanın oluşturulmuş olma ihtimali akla gelmektedir. Yine de bilgilere bakıldığında Diyarbakır ve Bağdat'ta müze ibaresini içerecek bir belgeye rastlanmamışken, Kudüs'te ise bu durum tam tersidir. Müze oluşumunun haricinde burada dikkat çeken bir diğer detay ise belgenin tarihi ile ilk müze yapısı olan Konya Müzesi'nin tarihi arasındaki farktır. Tarihleri miladi takvime göre hesaplandığından Konya Müzesi 1899 yılında açılmıştır (Bayram, 2016:135). Bu belgedeki tarih ise 1897 yılına denk gelmektedir. Elbette Kudüs, Bağdat ve Diyarbakır'ın içinde bulunduğu belgede resmi bir açılıştan veya müze oluşumundan söz edilmemektedir. Fakat önemli olan ayrıntı idadi mekteplerinin bu amaçla kullanılması fikrinin Konya'dan önce Diyarbakır, Bağdat ve Kudüs'te uygulanmasıdır. Ayrıca fahri müze memuru ibaresinin de çok erken tarihlerden itibaren anılmaya başlandığının da bir göstergesidir.

Fahri müze memurunun bulunduğu bir diğer bölgede Musul'dur. Buradaki fahri müze memuru ise Keldani Mektebi Müdürü Sebastian Şilk'tir. Kendisine H.08.06.1314(1898) tarihli belgede fahri müze memuru unvanı verildiğinden söz edilmektedir (BOA.BEO.866-64922). Keldani mektebi Süryani toplumlarında görülen bir eğitim birimidir (Yıldız, 2014:314). Keldani mektebinde eserlerin muhafaza edilip edilmediği bilgisine rastlanılmamıştır. Fakat bu mektebin müdürünün fahri müze memuru olması böyle bir durumun olma ihtimalini akla getirmektedir. Şayet bu durum olmuşsa sadece Müslümanların eğitim yapıları değil aynı zamanda gayrimüslimlerin de eğitim yapılarının eserlerin muhafazası amacıyla kullanıldığını göstermesi açısından önemli olacaktır.

H.21.10.1315(1899) tarihli belgede ise Hille bölgesinden söz edilmektedir. Fahri müze memuru tarafından bulunan Babil devletine ait mezarların Hille Hükümet Konağı'nda muhafaza edildiğine değinilmiştir. Fakat fahri müze memurunun kim olduğu bilgisine yer verilmemiştir (BOA.MF.MKT.387-57).

Fahri müze memuru olduğuna dair ulaşılan bölgelerden biri de İstanköy'dür. 1523'te Osmanlı Devleti Rodos'u fethettikten sonra bu bölgeyi hakimiyeti altına almıştır (Berbercan, 2018:19). Günümüzde Kos olarak bilinen bölge farklı birçok isimle de anılmıştır. Yunanlılar Kos, İtalyanlar Koo, Latinler İstango ya da Stanko, Türkler ise İstanköy olarak adlandırmıştır (Berbercan, 2018:20). Buradaki fahri müze memurluğuna tıpkı diğer birçok yerde olduğu gibi gayrimüslim biri seçilmiştir. Bu kişi Yakovez Zerafeti'dir. H.15.04.1326(1910) tarihli belgede

Yakovez Zerafeti Efendi'nin fahri müze memurluğunun onaylandığı belirtilmektedir (BOA.MF.MKT.1055-8).

H.11.08.1318(1902) tarihli belgede Karahisar ve Sayda bölgesinin fahri müze memurlarına ait bilgiler yer almaktadır. Buna göre Karahisar Maarif Komisyonu Reisi olan Ahmet Çelebi Efendi, bu bölgede fahri müze memuru görevine getirilmiştir. Sayda Maarif Komisyonu Azası olan Cevherizade Hüseyin Efendi ise Sayda'nın fahri müze memuru olarak tayin edilmiştir (BOA.MF.MKT.539-15).

Biga sancağı içinde bir fahri müze memuru tayin edildiği arşiv kaynaklarında yer almaktadır. Buna göre H.25.04.1321(1905) (BOA.MF.MKT.719-54) ve H.09.08.1321(1905) (BOA.MF.MKT.745-61) tarihli belgelerde Sabri Bey'in fahri müze memuru olduğu ve müzecilik hareketleriyle ilgili görevlerde yer aldığı belirtilmektedir.

Fahri müze memurlarıyla ilgili bilgilere sadece arşiv kaynaklarından değil aynı zamanda Maarif Salnamelerinden de ulaşılabilmektedir. Buna göre 1321(1905) tarihli Maarif Salnamesinde bazı bölgelerin fahri müze memurlarından söz edilmektedir. Bunlardan ilki Diyarbakır bölgesidir. Daha önce arşiv kaynaklarında yer alan Natık Efendi burada da aynı isimle yer almaktadır. Bir diğeri ise Biga sancağıdır. Burası için Eyüp Sabri Efendi'nin fahri müze memuru olduğu belirtilmektedir. Midilli bölgesi için Kulaksızade Ahmet Bey fahri müze memuru olarak görev yapmaktadır. Kudüs-ü Şerif'te bu görevi Halid-i zade Şevket Efendi yürütmektedir. Bağdat'ın Hille bölgesinde Necip Bey bulunmaktadır. Bergamada Çolakıdi Efendi, Musul bölgesinde ise Mösyö Şayl(Şail) görev yapmaktadır. Karahisar sancağında Ahmet Çelebi ve Sayda bölgesinde Cevherizade Hüseyin Efendi fahri müze memuru görevindedir. (Maarif Salnamesi, 1321:49) (Fotoğraf 2.58)

ولایات شاہانہدہ بولتان موزم ہمایون فخری مامورلری						
محل مأوریت	اسمى	رتبه	تاریخی	مدالیہ	بیگ	بیگ
دیاربکر ولایتی ماموری	ناطق افندی	تالانہ	۳۱۸	افتخار		
» بیغا سنجاغی	ایوب صبری افندی	»	۳۱۹			
» مدالو سنجاغی	قولاقسز زاده احمد بك	متمايز	.	.	.	.
» قدس شریف سنجاغی	خالدی زاده شوكت افندی	.	.	.	.	.
» بغداد اولایتینده حله	نجیب بك	.	.	.	.	.
» موصل	موسیو شایل	.	.	.	.	.
» برغنه قضایی	چولاکیدی افندی	.	.	.	.	.
» قره حصار صاحب	احمد چایی افندی	.	.	.	.	.
» سیدا قضایی	جوهری زاده حسین افندی	.	.	.	.	.

Fotoğraf 76 Maarif Salnamesinde Bulunan “Vilayet-i Şahanede Bulunan Müze-i hümayun Fahri Memurları” Olarak Belirtilmiş Liste (Maarif Salnamesi, 1321:49)

Maarif Salnamesi ve arşiv belgeleri karşılaştırıldığından benzerlik ve farklılıklar göze çarpmaktadır. Buna göre Diyarbakır fahri müze memurunun 1321(1905) tarihinde de aynı kişinin olduğu görülmektedir. Biga sancağı için belirtilen Eyüp Sabri Efendi hem arşiv hem de salname kayıtlarıyla eşleşmektedir. Arşiv kaynaklarında rastlanılmayan Midilli fahri müze memurunun salnamede Kulaksızzade Ahmet Bey olduğu görülmektedir. Kudüs'te arşiv belgelerinde bahsi geçmeyen Halid-i zade Şevket Efendi'nin ismine Maarif Salnamesinde rastlanılmaktadır. Aynı şekilde Hille müze memurunun ismi de arşiv belgesinde yer almazken Maarif Salnamesinde Mösyö Şayl(Şail) olduğu görülmektedir. Karahisar ve Sayda için söz edilen Ahmet Çelebi Efendi ve Cevherizade Hüseyin Efendi'nin iki kaynakta da geçtiği görülmektedir. Bu iki dönem kaynağının karşılaştırılması sayesinde hem bilgilerin doğruluğundan emin olurken hem de bir kaynakta yer almayan bilgilerin bir diğerinde bulunmasıyla eksik bilgilerin tamamlanmasını kolaylaştırdığı görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

3.1.Müzecilik Hareketlerinin Başlaması

Osmanlı Devletinde müzecilik kavramının 19.yüzyılda ön plana çıktığı görülmektedir. Fakat kaynaklardan elde edilen bilgilere bakıldığında müzecilik amacıyla değil de muhafaza amacıyla önemli olduğu düşünülen eserlerin Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde korunaklı alanlarda sakladıkları görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in savaşlardan elde edilen silahları ve Hristiyanlık için önemli nesneleri, Yavuz Sultan Selim'in ise İslam dini için önemli parçaları Topkapı Sarayı ve Güngörmez Kilisesi gibi önemli mekanlarda muhafaza etme düşüncesi ileriki yıllarda ortaya çıkan müzecilik hareketleriyle benzeşmektedir. Burada teşhir amacı güdülmemiş yalnızca eserlerin belli bir öneme sahip olduğu için korunması gerektiğine inanılmıştır. Nitekim 19.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avrupalılardan korumak amacıyla eserleri muhafaza etmesi de bu görüşün devamı niteliğindedir. Fatih Sultan Mehmet'in savaşlardan kalan silahları muhafaza etme düşüncesinin 1846 yılında Fethi Ahmet Paşa'nın Aya İrini Kilisesi'nde oluşturduğu Dar'ül Esliha'nın bir benzeri niteliğindedir. Fakat burada önemli bir detay toplum bilincidir. Osmanlı padişahlarının eski eserleri muhafaza etme düşüncesi daha eski tarihlere dayanırken toplumda bu bilincin oluşması ise ancak 19.yüzyılda gerçekleşmiştir. Öyle ki Avrupalılar eski eserleri ülkelerine yasadışı yollarla götürmeye çalıştığı sırada Osmanlı toplumundaki insanlar

başlangıçta ne yapmaya çalıştıklarını anlamamıştır. 1845'te Sultan Abdülaziz'in Yalova gezisinde gördüğü eserleri İstanbul'a nakletmesi, Bursa'daki bedestende bulunan eserlerin yine İstanbul'a nakledilmesini istemesinin ardından toplumda yavaştan bu bilinç oluşmaya başlamıştır.

Eski eser bilincinin oluşmaya başladığı Osmanlı toplumunda sıra eski eserleri hukuki yollarla korumaya gelmiştir. Sırasıyla 1869, 1874, 1884, 1906 nizamnameleri yayınlanmıştır. Her biri diğerinden daha gelişmiş ve yazılan kuralların açıklamaları da genişletilmiştir.

Eserlerin korunması işlemleri devam ederken eserlerle ilgili uzmanlar da aranmaktaydı. Bu amaçla başlangıçta yabancı kökenli olan Francesco Carlo Terenzio ve Anton Dethier müze müdürlüğü görevine getirilmiştir. İlk olarak yabancı kökenli kişilerin seçilmesinin sebebi olarak Batının bu alanda ilerleme kaydetmiş olması ve bilgi birikimlerinin daha fazla olduğu düşüncesidir. Bu isimlerin ardından müze müdürlüğü görevine Osmanlı toplumundan bir kişi getirilmiştir. O kişi elbette müzecilik alanında önemli çalışmaları olan Osman Hamdi Bey'dir. Eserler Aya İrini Kilisesi'ne sığmadığı düşüncesiyle 1880 yılında Çinili Köşk'ün müzeye dönüştürülmesiyle müze müdürlüğü görevine Osman Hamdi Bey getirilmiştir. Yukarıda bahsi geçen nizamnamelerde onu gayretleriyle genişletilmiştir. Bunların yanı sıra ülkede eski eserlerin bulunması amacıyla da kazılar gerçekleştirmiştir. Onu döneminde gerçekleşen Sayda kazıları sonucunda eserlerin Çinili Köşk'e de sığmadığı kararına varılmış ve ek bir binanın yapımı gerçekleşmiştir. Bu çalışmalar gerçekleşirken Osman Hamdi Bey, Avrupalı devletlerin ülkelerine götördükleri eserleri de geri istemiştir. Osmanlı toplumunda eski eser bilincinin oluşmasında Osman Hamdi Bey'in çabası göz ardı edilemezdir. Onun bu alandaki gayretlerinin sonucunda ülkenin dört bir yanından eski eserler korunması amacıyla yerel yetkililer tarafından İstanbul'a gönderilmiştir. Müze-i Hümayun'a en fazla eser 1870-1885 yılları arasında gelmiştir. Osman Hamdi Bey'in ardından yerine gelen kardeşi Halil Edhem Bey'de İslam eserleri başta olmak üzere eski eserler için önemli çalışmalar yapmıştır. Bu olayların gerçekleştiği Osmanlı toplumunda ülkenin her bölgesinden gelen eserler bir süre sonra Müze-i Hümayun'a sığamamış ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar bu eserlerin İstanbul'a gönderilmesinde yetersiz kalmıştır. İşte bu gibi durumlar başkent dışında taşrada müzelerin ya da eserlerin korunması amacıyla depoların oluşmasına neden olmuştur.

3.2.Müze Amacıyla Kullanılan Yapılar

Müzecilik hareketlerinin başkentte başlayıp taşra bölgelerine yayılmasının ardından eski eserlerin muhafaza edileceği alanlara ihtiyaç duyulmuştur. Öyle ki her bölgede çıkan

eserler gerek maddi gerek güvenlik nedenleriyle Müze-i Hümayun'a gönderilemiyordu. Bunun için yerelde belli başlı yapıların kullanıldığı incelemeler sırasında ortaya çıkmıştır. Örneğin Çanakkale'de 1873 yılında metruk bir Ermeni kilisesi eserlerin korunması için müze amacıyla kullanıldığı kaynaklarda geçmektedir. Benzer bir durum Konya'da da görülmektedir. Müze şubesi inşa edilene kadar ilk olarak Alaaddin Cami ve bahçesindeki türbelerde ardından Kadri Efendi Bedesteni'nde eski eserler koruma altına alınmıştır. Bursa'da müze inşası gerçekleşmeden önce de eski eserlerin idadi mektebine nakledildiği görülmüştür. Bunların haricinde Ankara'da sadece taş eserlerin korunması için Augustus Mabedi tercih edilmiştir. Antalya'da da benzer bir durumla karşılaşmak mümkündür. Müze yapısı oluşana dek önce Bayraktar Baba Türbesi ardından Alaaddin ve Yivli Minare Cami avlusu eski eserlerin koruma altına alındığı yerler arasında olmuştur.

Müze yapıları oluşmaya başladıktan sonra bu yapılar için ayrıca bir arazi ihtiyacı duyulmamıştır. Müze şubelerinin genellikle idadi mektebi bünyesinde olduğu birçok örnekte karşımıza çıkmaktadır. İdadi mekteplerinin tercih edilmesinin sebebi ise hem eğitim hem de müzecilik işlerinin Maarif-i Umumiyye Nezareti'ne bağlı olmasıdır. Aynı bakanlığa bağlı iki kurumun bir çatı altında toplandığı görülmektedir. Müze şubeleri incelendiğinde Selanik, Konya, Yanya, Sivas, Bursa ve Kudüs'te idadi mekteplerinin kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan sadece Selanik, Konya, Bursa'daki yapıların görsellerine ulaşılabilmektedir. Diğerlerinden farklı olarak Konya ve Bursa'da idadi bahçesinde müze amacıyla yeni bir yapı inşası gerçekleşmiştir. Bu iki yapıdan sadece Konya aslına uygun şekilde yeniden inşa edilerek günümüze ulaşabilmektedir. Bursa Müze Şubesi'nin hakkında bilgiler eserlerin Bursa Yeşil Medrese'ye taşınmasından sonra son bulmuştur. Kaynaklarda sadece idadi mektebinin günümüzde Bursa Erkek Lisesi olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Okul bahçesinde oluşturulan müze şubesi hakkında bilgilerden bahsedilmemektedir.

Bilhassa müze amacıyla inşa edilen Konya ve Bursa şubeleri plan açısından benzerlik göstermektedir. İki yapıda tek katlı olarak inşa edilmiştir. Eserlerin yapıya taşınmasının kolay olması amacıyla tek katlı olmasının tercih edildiği düşünülmektedir. Simetrik olarak tasarlanan giriş cephelerinde merkezde giriş kapısı ve iki yanında aydınlatma amacıyla pencere açıklıkları bulunmaktadır. Giriş kapısının üzerine de kitabe eklenmiştir. Bu tasarımın merkezden belirlenerek mi yapıldığı bilinmemektedir. Bursa ve Konya haricinde idadi mektebinde oluşturulan müze şubeleri hakkında bilgiler arşiv belgeleri, Maarif ve Vilayet Salnameleri ile sınırlıdır. Bu sebeple yapıya ait fotoğraf vb. kayıtlara ulaşılammıştır.

Müze şubesinin olduğu belirtilen Ankara'da da farklı yapıların kullanımı söz konusudur. Ankara Mahmut Paşa Bedesteni müze amacıyla kullanılmıştır. Bu durumun

benzer bir örneğini müze şubesi inşa edilmeden önce Konya’da Kadri Efendi Bedesteni’nin kullanılmasında görmek mümkündür.

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda müze için kullanılan yapı türleri genellikle idadi mektepleri, camiler ve bedestenler olmuştur. 9 adet müze şubesinin 6’sında idadi mekteplerinin tercih edildiği görülmektedir. Bu bilgiye bakıldığında diğer taşra bölgelerinde müze yapısına ulaşılamamış olmasının sebebi idadi mektebi oluşumlarıyla daha geç bir tarihte karşılaşmış olabileceği fikri akla gelmektedir. Buna örnek olarak idadi mektebi olmayan söz gelimi Kayseri’de müze şubesinin olmaması verilebilir.

Müze-i Hümayun başlangıçta Aya İrini Kilisesi’nde kurulmuş ardından Çinili Köşke taşınmıştır. Tıpkı taşrada olduğu gibi yeniden müze amacıyla bir yapı inşası yerine mevcut yapıların müze amacıyla kullanıldığı fikri burada da görülmektedir. Başkentte yaşanan bu durumdan ötürü taşrada yeni müze binaları inşa edilmemiş olabileceği fikri akla gelmektedir. Öyle ki müze yapısı için belirlenmiş bir plan tipi de mevcut değildir. Her ne kadar Konya ve Bursa’da harici yapılar inşa edilmişse de bu yapıların idadi mektepleri bünyesinde olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

3.3.Taşrada Oluşturulan Müzeler

Taşrada başlayan müzecilik hareketlerinde müze işlevinden söz edilecek yapıların oluştuğu 9 adet yerleşim birimi olduğu görülmüştür. Bunlardan ilki Selanik’tir. Müze şubesinin resmi açılışına dair kayıtlar bulunmasa da H.11.08.1310 tarihli Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde yer alan belge önemli bilgiler içermektedir. Burada Bedreli çiftliğinde çıkan 72 adet sikkenin Selanik İdadisi’ne konulmasına karar verilmiştir. Üstelik belgede “Selanik İdadisi Müzesi” olarak bahsedilmektedir. Tarihler 1894 yılına denk gelmektedir. Yani güncel kaynaklarda geçen bilgiye göre Osmanlı’nın ilk müze şubesi olduğu belirtilen Konya’da bir müze binasının açılışından yaklaşık beş yıl öncesi. Ayrıca daha önce bahsettiğimiz Kudüs, Diyarbakır ve Bağdat’ta eski eserlerin idadi mekteplerinde muhafaza edilmesine karar verilmesinden de üç yıl öncesine denk gelmektedir. Resmi açılışına dair net bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak taşrada ilk müze oluşumu bu belgeler dikkate alındığında Konya’dan önce Selanik’te olduğu görülmektedir

Selanik’ten sonra Konya’da 1899 yılında resmi açılışı gerçekleşen bir müze binası inşa edilmiştir. Ancak bu inşa sürecinin evvelinde Alaaddin Cami ve daha sonra Kadri Efendi Bedesteninde eski eserlerin depolandığı görülmektedir. Daha sonra idadi mektebinin bahçesinde bir müze binasının inşası gerçekleşmiştir.

Rumeli’de bulunan bir başka yerleşim yeri olan Yanya bölgesinde de müzecilik anlamında gelişmeler yaşanmıştır. Üstelik bu gelişmeler kaynaklarda bahsi geçen taşra müzelerindeki kronolojik sırayı değiştirecek niteliktedir. Burada da resmi açılışı yapılmış bir müze şubesinden söz edilmemektedir. H.17.03.1318(1901) tarihli arşiv belgesinde Yanya’ya bağlı Berat sancağında ortaya çıkarılan resimli taşların idadi mektebine gönderilmesinden bahsedilirken bu idadi mektebinden “ Müze-i Hümayun’un bir şubesi hükmünde” olarak bahsedilmektedir. Belgedeki tarih 1902 yılına denk gelmektedir. Yani güncel kaynaklarda Osmanlı’nın ikinci müze şubesi olarak bahsedilen Bursa’daki müzenin açılışından yaklaşık iki yıl öncesi.

Bir başka müze yapısının olduğu yer Sivas’tır. Kaynaklarda Konya’nın ardından inşa Bursa’da bir müze şubesinin inşa edildiğinden söz edilse de Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri’nde bulunan belgelerde Bursa’dan önce Sivas İdadisi içinde bir müze şubesinden bahsedilmektedir. Fakat kesin tarihi belli olmamakla birlikte resmi açılışına dair de henüz bir belgeye rastlanılmamıştır. Buna rağmen Bursa İdadisi’nde açılacak müze şubesi için “Sivas İdadisi’nde olduğu gibi” ibaresi kullanılması da Sivas’ta, Bursa’dan daha önce idadi mektebi dahilinde bir müze oluşumunun gerçekleştiğini göstermektedir. Bursa’daki müzenin resmi açılışı 1904 tarihinde gerçekleşmiştir. Sivas’taki müzenin ise Konya ve Bursa arasında kalan yıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir. Buna göre 1900-1903 yılları arasında Sivas’taki müzenin yapıldığı düşünülmektedir. Bu bilgilere ek olarak H.15.04.1318 tarihli belgede Sivas’ın Bünyan-ı Hamid kazasına bağlı Küpeli ve Çukur karyelerinde bulunan eski eserlerin Sivas İdadisi’ne nakledildiğinden söz edilmektedir. Yani bu tarih 1902 yılına denk gelmektedir. Sivas İdadisi’nde inşa edilmiş müze şubesinin 1900-1903 yılları arasında yapıldığı tahmin edilmekteydi. Bu belgeye göre de bahsi geçen tarih aralıkları birbirlerini tamamlar niteliktedir. Yanya’da inşa edildiği düşünülen müzeyle aynı tarihlere denk gelmektedir.

Müze oluşumunun gerçekleştiği bir diğer yerleşim birimi Bergama’dır. Bergama diğerlerinden farklı olarak bir açık alan müzesidir. Almanya’nın resmi kayıtlara göre 1878 yılında başladığı kazılardan sonra burada kazı alanında eserlerin depolanması için bir açık alan müzesi oluşturulmuştur. Bu müzede İstanbul’a gönderilecek kıymette olmayan eserler muhafaza edilmiştir. Ancak açık alan müzesi olduğu için resmi bir açılıştan söz edilmemektedir. Üstelik bu açık alan müzesinin ne zaman oluştuğuna dair de kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yine de kaynaklarda Bergama Müzesi olarak bahsi geçmektedir.

Bursa’da müze şubesinin Sivas’tan daha sonra gerçekleştiğinden söz edilmişti. Ancak Bursa’da müze şubesinin resmi açılışından önce de eski eserlerin belli bir alanda muhafaza

edildiği kayıtlarda geçmektedir. H.26.04.1313(1897) tarihli bir arşiv belgesinde Bursa'nın Aziziye kazasına ait Balçam köyünde bulunan eski eserlerin Bursa İdadi Mektebi'ne nakledilmesi istenmiştir. Yani resmi açılışı yapılmamış olsa da eserlerin 1897 yılından itibaren Bursa İdadi Mektebi'ne gönderildiği görülmektedir. Ancak resmi açılışı dikkate alındığı zaman Sivas İdadisi'nde, Bursa İdadisi'nden önce bir müze şubesinin açıldığı görülmektedir. Resmi açılış tarihi haricinde Bursa'da idadi mektebinden önce de eski eserlerin depolandığı görülmektedir. Öyle ki bu depolama işlemi Osmanlı toplumunda müzecilik hareketlerinin henüz başlarında olduğu 1857 yılına denk gelmektedir. Tıpkı Konya'da olduğu gibi Bursa Bedesteni'nde Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına ait asar-ı atikaların muhafaza edildiği arşiv kaynaklarında geçmektedir. 1857 gibi erken bir tarihte de muhafaza edilen eserlerden asar-ı atika olarak söz edilmesi de önemlidir.

Resmi açılışların sadece Konya ve Bursa'da yapıldığı bilinmektedir. Selanik, Yanya, Sivas ve Bergama müzeleri ise kaynaklarda resmi açılışı yapılmamış olsa bile müze ibaresiyle geçmektedir. Bu ibare kurumlar tarafından bu bölgelerde bir müzenin varlığının kabul edildiğini gösterir niteliktedir. Resmi açılışın herhangi bir sebeple gerçekleşmemiş olması, taşra müzeciliğinde kronolojik sıralama yaparken bu bölgelerin resmi açılışı yapılan Konya ve Bursa'dan daha sonra inşa edildiği fikrinin kabul edilebileceği anlamına gelmemelidir. Bu sebeple belgeler dikkate alındığında Konya, müze şubesi açılışının resmi olarak gerçekleştiği ilk bölge olarak anılması daha doğru olacaktır. Buna göre ilk müze şubesinin olduğu yer ise Selanik'tir.

Selanik, Konya, Bursa, Sivas ve Bergama'daki bilgilere bakıldığında net bir müze binasından sadece Konya ve Bursa'da söz edilmektedir. Bu yapıların plan açısından da birbirine benzediği görülmektedir. İkisi de tek katlı, giriş cephesinde pencere açıklıklarıyla aydınlatma sağlanan üzeri çoğunlukla kırma çatılı ve içerisinde sergi salonlarının oluşturulması amacıyla geniş bir holün bulunduğu yapılardır.

Müze işlevi kazanmış bölgelerden biri de Kudüs'tür. Çoğu kaynakta Kudüs'te net bir müzeden söz edilmemektedir. Ancak Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'nde bulunan H.01.06.1327(1911) tarihli bir belgede "Kudüs İdadi Mektebi dahilindeki müzede" ibaresi geçmektedir. Bu tarih 1911 yılına denk gelmektedir. Yani 1911 yılında Kudüs'te bir müze şubesinin bulunduğu görülmektedir. Öyle ki Selanik, Konya, Bursa ve Sivas'ta olduğu gibi burada da müze binası için idadi mektebi uygun görülmüştür. Ancak Sivas'ta olduğu gibi net bir müze binasına dair bir yapıdan söz edilememektedir. Nitekim bu tarihten daha öncesine ait bir arşiv belgesi de mevcuttur. H.03.05.1313(1897) tarihli belgede Diyarbakır, Bağdat ve Kudüs fahri müze memurlarının 100 guruhluk nakil masrafını geçen eserlerin idadi

mekteplerine izinsiz nakledebileceklerinden söz edilmektedir. Bu tarih Bursa'da bahsi geçen Aziziye kazasına ait Balçam köyünde çıkan eserlerden söz eden H.26.04.1313(1897) tarihli belgeyle aşağı yukarı aynı zamanlara denk gelmektedir. Yani 1897 yılına işaret eden bu iki belgede idadi mekteplerinin eski eserlerin muhafaza amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Konya Müzesi'nin, Konya İdadi Mektebi avlusunda gerçekleşen inşası 1899 yılına denk gelmektedir. Resmi kayıtlarda idadi mekteplerinin eski eserleri muhafaza amacıyla kullanılan ilk yapının Konya olduğu belirtilmektedir. Ancak Bursa, Kudüs, Diyarbakır ve Bağdat bölgelerini içeren belgeler dikkate alındığında idadi mekteplerinin eski eserlerin muhafaza edilmesine elverişli bir yer olduğu fikri Konya'dan önce bu bölgelerde oluşmuştur.

Müze şubesinin oluştuğundan söz edilecek bir başka yerleşim birimi Ankara'dır. Diğerlerine kıyasla oldukça geç tarihlerde bir müze şubesi olmuştur. Ancak tıpkı Konya'da, Bursa'da olduğu gibi burada da eserlerin muhafazası için bedesten yapısı tercih edilmiştir. Mahmut Paşa Bedesteni eski eserlerin muhafazası amacıyla kullanılacak en uygun yer olduğu düşüncesiyle 1921 yılında müze şubesine dönüştürülmüştür.

Son olarak müze şubesinden söz edebileceğimiz yer Antalya'dır. Burada da diğer birçok yerde olduğu gibi resmi açılışı yapılmış bir müzeden söz edilmemektedir. Ancak 1922 yılından itibaren Konya'da olduğu gibi burada da mevcut olan Alaaddin Cami'nde eserler koruma altına alınmıştır. Müze şubesinden daha çok müze deposu amacıyla kullanılmaktaydı. Çünkü İtalyanların o dönem Osmanlı ile içinde bulundukları savaş ortamında birçok eseri ülkelerine yasadışı yollarla götürmesine karşın bir önlem alınması gerektiği düşünülmekteydi. Bu amaçla Alaaddin Cami 1922 yılında eserlerin korunması için uygun bulunan bir yer olmuştur. Bir müze şubesinin oluşumu ise 1972 gibi daha yakın bir tarihte gerçekleşmiştir. Antalya ve Ankara'daki müzelerin daha ileri tarihlerde açılmasının sebebi olarak iki bölgeye de yakın mevkilerde olan Konya'da bir müze şubesinin varlığı akla gelmektedir. Öyle ki Konya'da müze şubesi açılışından çevre illere genelge göndererek eserlerin Konya Müzesi'ne gönderilmesi istenmiştir. Bu sebeple de Ankara ve Antalya'da bir müze şubesine daha erken tarihlerde ihtiyaç duyulmamış olabileceği düşünülmektedir.

Müze şubelerinin oluştuğu bölgelerde ulaşılan bilgiler daha çok açılış ve eserlerin nakli ile ilgilidir. Müzedeki tasnifleme işlemlerinin nasıl yapıldığı konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Konya Müzesi'nde fotoğraflarda büstler için ayrı bir köşe ve kabartmalar için de yine müzede ayrı bir köşe oluşturulduğu görülmüştür. Ancak bu işlemin yerel memurlar tarafından mı yoksa merkezden gönderilen memurlar tarafından mı yapıldığı bilinmemektedir. Üstelik bu işlemin bir sergileme işlemi mi olduğu da belirsizliğini korumaktadır. İncelenen 9 adet müze yapısından sadece Konya'da böyle bir fikir yürütmek

mümkündür. Sebebi ise müzeye ait birçok görselin yer almasıdır. Diğer 8 müzede ise hem görsel kayıtlar hem de yazılı kaynaklarda bu bilgilere ulaşmak mümkün değildir.

Eski eserlerle ilgili kayıtlara bakıldığında “asar-ı atika” olarak tabi edilecek parçaların heykeller, sikkeler, lahit ve kabartmalar olduğu görülmektedir. Çoğunlukla Yunan ve Roma dönemine ait antik dönem parçalarının müzelerde yer aldığı dikkati çekmektedir. İslami döneme ait eserlerinde muhafaza edildiği Konya ve Bursa’daki örnekte görülmektedir. Bursa Bedesteni’nde bulunan Osmanlı’nın erken dönemlerine ait eserler, Konya’da Selçuklu dönemine ait eserlerin muhafaza edildiğine dair görseller ve Osman Gazi’ye ait olduğu düşünülen Bilecik’teki evin incelendiği örnekler ele alındığında İslami eserlerin daha çok Selçuklu ve Erken Osmanlı’ya ait olabileceği fikri akla gelmektedir.

3.4. Taşrada Müzecilik İçin Yapılan Görevlendirilmeler

Müzecilik hareketleri ülkenin dört bir yanına yayılmış durumdaydı. Fakat müze yapısı her bölgede oluşmamıştı. Ekonomik koşullar, savaş gibi durumlar buna engel olabilecek nedenler arasındaydı. Bunların yaşandığı bir ortamda eski eserlerin yurtdışına yasadışı yollarla çıkarılması ise Osmanlı Devleti’ni oldukça rahatsız eden bir durumdu. Bu amaçla bölgelerde fahri müze memurlarının görevlendirilmesine başlandı. Bu görev için herhangi bir eğitim şartı aranmamaktaydı. Çünkü ülkede eski eserlerle ilgili bilgiye sahip yeterince kişi bulunmamaktaydı. Zaten bu sebeple Müze-i Hümayun’un ilk müdürleri azınlıktan kişilerdi. Batının bu alanda Osmanlı’dan daha ileri olduğu düşüncesiyle müzecilik alanında azınlıktan kişilere güvenilmekteydi.

Bir bölgeye atanacak fahri müze memurunun çoğunlukla bu alanda gösterdiği gayretler dikkate alınıyordu. Yalnızca müze şubesinin olduğu yerlerde değil aynı zamanda müzelerin bulunmadığı bölgelerde de fahri müze memurlarına rastlamak mümkündür. Fahri müze memurun olduğu bölgelere arşiv kaynaklarından ve Maarif Salnamelerinden ulaşılabilir. Kaynaklardaki bilgilere bakıldığında Diyarbakır’da bulunan fahri müze memurunun Natık Efendi isimli şahsın olduğu belirtilmektedir. Bu kişinin asıl görevi ise birinci sınıf dava vekilliğidir. Eski eserlerin başkente gönderilmesi, koleksiyonların tamamlanması amacıyla eserler alması gibi çalışmalarda öne çıktığı için kendisine fahri müze memurluğu unvanı verilmiştir. Kudüs’te ise fahri müze memuru olarak İbrahim el-Halidi ismi geçmektedir. Kendisinin ölümünün ardından bu göreve de oğlu Şevket’in geldiği bildirilmektedir.

Bergama’da da bir fahri müze memurunun görevlendirildiği bilgisine ulaşılmaktadır. Bu kişi de Dimitri Çolakidis Efendi’dir. 1912 yılında vefat etmesinin ardından yerine Sofyanos Efendi getirilmiştir.

Fahri müze memurun görevlendirildiği bir başka yer Yanya’dır. Burada ise Evkaf-ı Mevkufe Müdürü ve tercüman-ı sadri Ali Hayreddin Bey’in babası Nedim Bey göreve getirilmiştir.

Antalya’daki müze çalışmalarına destek olması amacıyla Antalya Lisesi öğretmen kadrosunda yer alan Süleyman Fikri Erten’in bu bölgede fahri müze memuru olarak görev yapmasına karar verilmiştir.

Müze yapısının oluştuğuna dair bilgilerin bulunmadığı Musul’da ise fahri müze memuru olarak Keldani Mektebi müdürü Sebastian Şilk seçilmiştir. Yine bu bölgeye yakın bir yer olan Hille’de de fahri müze memurundan söz edilmektedir. Babil Devleti’ne ait mezarların hükümet konağında muhafaza edildiği belirtilen arşiv kaynaklarında, bu kişinin kim olduğundan bahsedilmemiştir. Ancak 1321(1905) tarihli Maarif Salnamesinde Bağdat Vilayetinde Hille diyerek belirtilen bölgede Necip Bey isimli şahsın görev yaptığı belirtilmektedir.

İstanköy’de Yakovez Zerafeti isimli şahıs burada fahri müze memuru görevine getirilmiştir. Karahisar’da Maarif Komisyonu Reisliği görevinde olan Ahmet Çelebi Efendi fahri müze memuru olarak seçilmiştir. Sayda’da ise Sayda Maarif Komisyonu Azası Cevherizade Hüseyin Efendi görev yapmaktadır.

Biga’da Eyüp Sabri Efendi görev almıştır. Midilli de ise Kulaksızzade Ahmet Bey fahri müze memuru olarak geçmektedir.

Müzeciliğin başladığı ve Müze-i Hümayun’un kuruluş yıllarında daha çok azınlıktan kişilerin bu alandaki görevlerde tercih edildiği görülmekteydi. Fakat Osman Hamdi Bey’in ardından ülkedeki birçok kişinin de bu alanda gayret gösterdiği dönem kaynaklarında görülmektedir. Müze yapısının oluştuğu 9 adet yerleşim birimi bulunmaktaydı. Fakat fahri müze memuru atamalarının ise daha fazla yerleşim biriminde gerçekleştiği görülmektedir. Bu birimlerden Yanya, Kudüs, Antalya ve Bergama’da hem fahri müze memurları hem de müze işlevinde yapıların oluştuğu görülmektedir.

Atamaları yapılan fahri müze memurlarının isimlerinden yola çıkılarak çoğunun Osmanlı toplumundaki Müslümanlardan seçildiği görülmektedir. Bu da Osmanlı toplumunda oluşan eski eser bilincinin arttığının bir işaretidir. Çoğunun fahri müze memuru olarak seçilmesinde eserlerin yasadışı yollarla yurtdışına kaçırılmasına engel olduğu durumlar etken olmuştur. Yayımlanan nizamnamelerin ve Osmanlı’daki devlet adamlarının bu alanda

gösterdiği çabanın sonucunda toplumda bu koruyucu bilincin zamanla oluştuğu görülmektedir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde eski eser kavramının oluşum süreci araştırmanın başlıca konularından biriydi. İncelemeler sonucunda aslında bu kavramın çok daha önceden padişahlar tarafından belirli bir anlam ifade ettiği görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde eserlerin muhafaza fikrinin varlığı ilerleyen yıllarda ortaya çıkan fikir akımlarının ardından bir prestij meselesine dönmüştür. Bu prestij meselesinde ön plana çıkan Yunan ve Roma dönemi eski eserlere sahip olma arzusu Batılı devletleri, Osmanlı topraklarına gelmeye itmiştir. Fakat bu durum eserlerin yasadışı yollarla ülkelerine taşınmasına varmasının ardından Osmanlı Devleti, buna engel olmak için toplumu bilinçlendirmeye başlamıştır. Bu bilinç elbette öncelikli olarak başkentte gerçekleşmiştir. Başkentte Osmanlı Devleti'nin topraklarında bulunan eski eserleri muhafaza etmek amacıyla Müze-i Hümayun kurulmuştur. Bunun devamında taşradaki çalışmalarla eserler Müze-i Hümayun' a sığamayacak duruma gelmiştir. Üstelik ekonomik nedenler bu eserlerin Müze-i Hümayun' a ulaştırılmasında başlıca bir sorun haline gelmişti. Çoğu buluş bir sorunun ardından ortaya çıkmaktadır. Bu ekonomik sorunların ardından taşrada da artık müzeciliğin başlamasına karar verilmiştir. Her bölge kendi muhafaza alanını kurarak eserlerin korunmasına katkı sağlamaya başlamıştır.

Müze yapılarının oluşmaya başladığı bölgeler incelendiğinde güncel kaynakların belirttiğinden farklı bir kronoloji ortaya çıkmıştır. Buna göre arşiv kaynaklarında geçen bilgilere göre 1894 tarihinden itibaren Selanik'te bir müzenin varlığından söz edilmektedir. Selanik'in ardından resmi açılışı 1899 tarihinde gerçekleşen müzenin Konya'da inşa edildiği görülmektedir. Yanya'da ise 1902 yılından itibaren müze yapısının varlığından söz edilmektedir. Net bir tarihi olmayan ve açık alan müzesi olarak geçen Bergama'da ise arşiv kayıtları 1902 yılında buradan müze olarak söz etmektedir. Sivas ise resmi açılışı gerçekleşmediği için ve Bursa Müzesi'ne ait belgede geçen bilgilerde Sivas'ta bir müzenin varlığına işaret ettiğinden burada da 1900-1903 yılları arasında bir müze yapısının oluştuğu görülmektedir. Yine de bu yapının Konya'daki müzeden daha sonra yapıldığına dair de net bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple 1900 olarak belirtilen tarihten daha öncesine de ait olma ihtimali bulunmaktadır. Bunların haricinde bazı kaynaklarda ilk müze ve daha sonrasında ikinci müze olarak geçen Bursa Müzesi'nin bu sıralamaya göre 6.sırada yer aldığı görülmektedir. Bursa'nın ardından Kudüs'te de net bir açılışı yapılmayan bir müze yapısından söz eden arşiv kaynakları 1904 yılına işaret etmektedir. Bu tarihlerden çok daha sonra 1921 ve

1922 yıllarında Ankara ve Antalya’da müze yapılarının oluştuğu görülmektedir. Osmanlı Devleti’nin 20.yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı gibi önemli olayların müzecilik faaliyetlerinde bir duraklamaya neden olabileceğini ve bu yüzden Ankara ve Antalya’ da daha ileri tarihlerde müze yapılarının oluştuğu fikrini akla getirmektedir.

Müze yapılarının oluşumuyla da fahri müze memurluğu ortaya çıkmıştır. Bu amaçla eski eserlerin korunması ve başkente ulaştırılmasında rol alacak, bu alanda daha önce çaba gösterdiği kayıtlarla kesinleşmiş kişiler bu göreve layık görülmüştür. Seçilen kişilerde herhangi bir eğitim durumu aranmamıştır. Bu göreve getirilecek kişilerde güvenilirliği kanıtlanmış kişiler olmasına dikkat edilmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

BOA.A.MKT.MHM.455-71

BOA.BEO.1600-119955

BOA.BEO.3019-226398

BOA.BEO.3204-240300

BOA.BEO.866-64922

BOA.DH.İD.28-21

BOA.DH.MKT.1195-89

BOA.DH.MKT.2519-100

BOA.İ.DH.362-23940

BOA.İ.DH.362-23940

BOA.İ.MF.10-33

BOA.İ.TAL.488-5

BOA.MF.MKT.537-21

BOA.MF.MKT.192-96

BOA.MF.MKT.1045-69

BOA.MF.MKT.1055-8.

BOA.MF.MKT.1064-45

BOA.MF.MKT.1131-6

BOA.MF.MKT.1131-6

BOA.MF.MKT.1147-66

BOA.MF.MKT.148-92

BOA.MF.MKT.154-39

BOA.MF.MKT.161-91

BOA.MF.MKT.177-57

BOA.MF.MKT.188-78

BOA.MF.MKT.192-96

BOA.MF.MKT.288-31

BOA.MF.MKT.289-35

BOA.MF.MKT.289-35.

BOA.MF.MKT.326-52

BOA.MF.MKT.384-16
BOA.MF.MKT.387-57
BOA.MF.MKT.420-43
BOA.MF.MKT.482-2
BOA.MF.MKT.514-27
BOA.MF.MKT.519-49
BOA.MF.MKT.539-15
BOA.MF.MKT.555-42
BOA.MF.MKT.560-33
BOA.MF.MKT.62-157
BOA.MF.MKT.640-39
BOA.MF.MKT.719-54
BOA.MF.MKT.745-61
BOA.MF.MKT.751-46
BOA.MF.MKT.777-29
BOA.MF.MKT.970-67
BOA.Y.PRK.UM.47-75

İNTERNET KAYNAKLARI

ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ | *Kültür Portalı (kulturportali.gov.tr).*

ANTALYA MÜZESİ | *Kültür Portalı (kulturportali.gov.tr)*

Bursa Anadolu Erkek Lisesi - Vikipedi (wikipedia.org)

[Konya Vilayeti - Vikipedi \(wikipedia.org\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Konya_Vilayeti)

MUSTAFA AZMİ ÖMER-<http://bgc.org.tr/ansiklopedi/azmi-bey-akal%C4%B1n-mustafa-azmi-omer-.html?find=bursa+sergis>

<https://okuryazarim.com/muzeciligin-tarihsel-gelisimi/?ysclid=ljzh1cuup5183654818>

Selanik'in İkonik Sembolü: Beyaz Kule (ytur.net)

YANYA-<https://islamansiklopedisi.org.tr/yanya>

DİĞER KAYNAKLAR

Akyıldız, A.(2003)"Maarif-i Umumiyye Nezareti". *İslam Ansiklopedisi*, 27,273-274

Alp, G. (2018). *Anadolu Medeniyetleri Müzesini Oluşturan Yapıların Restorasyon Süreçlerine Yönelik Bir Değerlendirme*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.İstanbul Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Ata, M. B. (2021). "Müze-i Hümayun Müdürü Dr. Philipp Anton Dethier'nin Osmanlı Maarif Nazırları Dönemindeki (1872-1881) Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Belgi Dergisi*,(21) :459-482
- Atar, Z. ve Karabulut,A. (2018). "Bergama'nın Arkeolojik Önemi ve Almanların Bu Sahadaki Arkeolojik Çalışmaları". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1):123-150
- Aydın, R. (2017). "Koruma ve Yağma: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre Sivas'taki Selçuklu Eserlerinin Durumu". 21. *Uluslararası Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Antalya, 663-678
- Aydın, S. (2017). "Ortaçağ Nadire Kabinelerinden 19.Yüzyıl Küresel Sergilerine Bir İktidar Biçimi Olarak Evrenin Sergilenmesi". *Sosyal Bilimler Dergisi*,(11): 182-191
- Ayhan, A. (2011). *Topkapı Palace Museum Arms Collection*. Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Monuments and Museums Topkapı Palace Museum, İstanbul
- Bahrani, Z., Çelik, Z. ve Eldem,E. (2022). *Osmanlı İmparatorluğunda Arkeolojinin Öyküsü 1753-1914*. Türk Arkeoloji Ve Kültürel Miras Enstitüsü Yayınları, İstanbul
- Bakırcı, N. ve Kara, H. (2011). *Müzenin Saklı Hazinesi Cam Filmlerde Konya Anıtları*. Konya Müze Müdürlüğü Yayınları, Konya
- Bayram, S. (2016). "Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Konya Eski Eserleri ve Konya'da Müze Kurulması Çalışmaları". *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*,(6):133-164
- Bayram, S. (2023). "Damat Fethi Paşa'nın Mezartaşı". *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 73(435):8-11
- Berbercan, M. T. (2018). "İstanköy Adasının İsmi Nereden Geliyor". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 5 (11) :19-22
- Bilgin, M. (2019). *Selanik Vilayetinde Ortaöğretim (İdadiler) Kurumlarının Teşkili ve Gelişimi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Artvin
- Bilmiş, H. G. (2019). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bursa'da Mimarlık Ortamı*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Cengiz, A. (2020). "Kudüs-i Şerif İdadi Mektebi 1890-1913". *History Studies Dergisi*, 12 (1):103-124
- Cengiz,A. (2022).*Türk İslam Eğitim Tarihi Araştırmaları*. Efe Akademi Yayınları, Ankara

- Çakmak, B. (2019). "Osmanlı Taşrasında Asar-ı Atika Bilincinin Gelişimi:Gediz Kazasında Bulunan Eski Eserler". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*,15(30):169-188
- Çal, H. (1997). "Osmanlı Devletinde Asar-ı Atika Nizamnameleri". *Vakıflar Genel Müdürlüğü Dergisi*,(26): 391-395
- Çal, H. (2009). "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Müzeler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(14):315-333
- Çalap, G. (2018). *Antalya Müzesinde Bulunan Hat Levhalar Ve Süslemeleri*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.
- Çelik, A. (2022). *Müze-i Hümayundan İl Eğitim Tarihi Müzesi'ne*. Akademik Sayfalar Gazetesi, 21(32),05.10.2022
- Çelik, R. (2018). *Sultan II.Abdülhamid ve İmparatorluğun İhyası 1876-1900,Tebrikname-i Milli*. Akıl Fikir Yayınları, İstanbul
- Çelik, Z. (2016). *Asar-ı Atika “ Osmanlı İmparatorluğunda Arkeoloji Siyaseti”*.Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Deringil, S. (2002). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Doğruer, F. S. (2019). "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin Mekansal ve Yapısal Özelliklerinin Önleyici Koruma Bağlamında İrdelenmesi". *Amisos Dergisi*, 4(6):46-63
- Edhem, H. (2022). "Huzurlu Bir İlgisizlikten Sıkıntılı Bir Kaygıya: Osmanlılar Gözünde Eski Eserler 1799-1869". Bahrani, Z., Çelik, Z., Eldem,E.(ed).(2022) *Osmanlı İmparatorluğunda Arkeolojinin Öyküsü 1753-1914* , Türk Arkeoloji Ve Kültürel Miras Enstitüsü Yayınları, İstanbul
- Ekim, Z. E. (2016-2017). "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Kaçakçılığının Ortaya Çıkışı ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Eski Eser Kaçakçılığı İle İlgili Bazı Belgeler". *Taş Mimarlık Arkeoloji Kültür Sanat Dergisi*,(8):61-65
- Eldem, E. (2014). *Mendel-Sebah: Müze-i Hümayunu Belgelemek*. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yayını, İstanbul
- Erken, İ. (2018). "Yanya Vilayetinde Bir Muhacir Kasabası: Loros". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*,(63):557-571
- Eyice, S. (1985). "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu". *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, (6): 1596-1603.
- Gerçek, F. (1999). *Türk Müzeciliği*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Holod, R. ve Ousterhout, R. (2011). *Osman Hamdi Bey ve Amerikalılar “Arkeoloji,Diplomasi, Siyaset*. Pera Müzesi Yayınları, İstanbul

- Karabulut, M. (2016). "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19.Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum" . *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (2):49-65
- Karaduman, H. (2004). "Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi". *Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi*,(29):73-92
- Karpuz, E. (2003). Konya Müzeciliği'nin Tarihçesi ve Bugünkü Durumu. *İpek Yolu*, 6(Özel Sayı):341-360
- Karpuz, H. (2009). *Türk kültür Varlıkları Envanteri 42*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1(12),Konya.
- Kılıç, D. (2019). *II.Abdülhamit Devri Eğitim Islahatlarının Sivas'a Yansıması 1876-1909*.Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Kıraç, Y. (2021). "100.Yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi". *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, (82):159-177
- Korkmaz,G. ve Eken, H. (2013). *Türkiye'de Fuarcılığın İlk Adımlarından 1909 Bursa Sergisi*. Bursa Araştırmaları Merkezi Yayınları, Bursa
- Maarif Salnamesi*. (1321). Asr Matbaası.
- Madran, E. (1985). "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser ve Onarım Üzerine Gözlemler". *Belleten Dergisi*,49 (195):503-546
- Muşmal, H. (2009). *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası Konya Vilayeti Örneği*. Kömen Yayınları, Konya
- Muşmal,H. (2014). Konya Asar-ı Atika Müzesi. *Konya Ansiklopedisi*, Konya Kültür A.Ş. Yayınları, Konya,(6), 7-10
- Muşmal, H. (2016). *Kısa Konya Tarihi "Osmanlı Döneminde Konya"*. Makine Mühendisleri Odası Konya Şubesi Yayınları, Konya
- Muşmal,H. ve Yaman, E. (2019). "Konya Valisi Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa'nın 1899 Yılındaki Vilayet Gezisi Raporuna Göre Karaman İzlenimleri". *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*,(22):171-188
- Mülayim, S. (2009). "Kronolojik Notlarıyla 19. Yüzyıl Müzeciliği". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*,(34):175-201
- Ortaylı, İ. (1985). "Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, (6),1599-1600
- Önder, M. (1999). *Türkiye Müzeleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- Özkan, S.(2019). *Osmanlı Devleti'nde Arkeolojik Kazılar ve Müzecilik*. Koç Üniversitesi Yayınları, İzmir

- Uğuz, L.(2019). *Çinili Köşk Müzesi Ve Teşhirdeki Eserlerin Kataloğu*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van
- Sade, F. Ö. (2005). *Türkiye’de Tasarlanmış Müze Yapıları İstanbul*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Sarıhan, S. (2022). "İtalyan İşgali Koşullarında Antalya Müzesinin Kuruluşu". M.Demirel, M.Arslan, ,S.Atalay, U.Orhan(ed). *Antalya Müzesi 100 Yaşında*. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1,Ankara
- Sebah, Joaillier. *Souvenir de Constantinople Albümü*
- Selçuk, M. (2008). "Maârif-i Umûmiyye Nezâreti Tarihçe-i Teflîkîlât". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(12):727-732
- Serbestoğlu, İ. ve Babacan, H. (2022). "Kadim Kültürü Korumak:Osmanlı İdaresinin Yanya Vilayetinde Eski Eserleri Koruma Politikası". A.Temizer, E.B.Kolar. (ed.). 8. *Uluslararası Balkan Araştırmaları Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*. Livre de Lyon Yayınları, Lyon.
- Serveti Fünun Dergisi*. (1897): (348).
- Serveti Fünun Dergisi*. (1898): (369).
- Serveti Fünun Dergisi*. (1900): (494).
- Serveti Fünun Dergisi*.(1900):(462).
- Shaw, W. (2004). *Osmanlı Müzeciliği*. İletişim Yayınları, İstanbul
- Shaw, W. (2022). "Anıt Mezardan Müzeye Eski Eserlerin Osmanlı Modernitesi İçin Dirilişi". Z.Bahrani, Z. Çelik, E.Eldem(ed).*Osmanlı İmparatorluğunda Arkeolojinin Öyküsü 1753-1914*. Türk Arkeoloji Ve Kültürel Miras Enstitüsü Yayınları, İstanbul,359-378
- Sivas Vilayeti Salnamesi*. (1325). Sivas Vilayeti Matbaası.
- Şahin, G. (2021). "Osmanlı Döneminde Selanik Vilayetinde Eski Eserler Ve Müze Kurulmasına Yönelik İlk Adımlar 1869-1912". *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 36(1): 335-362
- Türkmen, A. (2011). *Türk İslam Eserleri Müzesi, Bursa’nın Tarihi Mahalleri 2*.Halk Kitabevi Yayınları, Bursa
- Yalman, S. (2022). "Fotoğrafların Tanıklığı 19.Yüzyıl Sonunda Konya’da Asar-ı Atika Anlayışı ve Selçuklu Surlarından Bazı Devşirme Rölyeflerin Akıbeti". *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*,5(1):53-72
- Yaşayanlar, İ. (2018). "Devlet Arkeoloji Ve Asar-ı Atika: Bir Vilayet Müzeciliği Örneği Olarak Müze-i Hümayun Bursa Şubesi". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(35):555-585

- Yenişehirlioğlu, F. (2021). "Yeniden İşlevlendirme Kapsamında Osmanlı Dönemi Bedestenlerine Anlambilimsel Bir Bakış ve Ankara". *İlk Kale, Anadolu Medeniyetler Müzesi 100. Yıl Anı Kitabı*, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yayınları, Ankara,189-196
- Yıldız, H. (2014). "Osmanlı Modernleşme Döneminde Diyarbekir Vilayeti'nde Açılan Süryani-Keldani Mektepleri ve Eğitim Faaliyetleri". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*,(22):313-327

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	SEZEN SAADET AKSU
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	GÜZELOLUK ANADOLU LİSESİ/ANTALYA
Lisans Diploması	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ-SANAT TARİHİ-2019
Yabancı Dil / Diller	İNGİLİZCE

